

DIFFERENTIELE PSYCHOLOGIE: PERSOONLIJKHEID

- Psychologie van verschillen
 - (vooral) Tussen mensen (tussen individuen, tussen mannen en vrouwen, tussen groepen..)
 - (in mindere mate) Binnen mensen (over de tijd, in verschillende situaties)
 - ↔ Algemene psychologie: algemene wetten
- 2 grote deeldomeinen
 1. Intelligentie, cognitief functioneren
bvb. IQ, cognitieve stijlen
 2. Persoonlijkheid: affectieve en conatieve domein
bvb. karakter, emoties
- Differentiële psychologie van Persoonlijkheid:
affectieve en conatieve domein (bvb. karakter, emoties)
DOEL:
 1. beschrijven:
 - van verschillen: op welke vlakken verschillen mensen van elkaar?
 - van verbanden tussen verschillen: met wat hangen zulke verschillen samen? (correlatie p. 48-52)
 2. verklaren van verschillen: wat ligt er aan de basis van deze verschillen?
genetisch? opvoeding? biologisch? leergeschiedenis?:
verschillende niveaus
- Definitie van persoonlijkheid
 - *Persoonlijkheid is een verzameling van psychologische kenmerken (trekken). Bv. vriendelijkheid, agressie...*
 - welke zijn de belangrijkste? Hoe gestructureerd?
 - Met wat hangen ze samen? Door wat worden ze veroorzaakt?
 - *en mechanismen*
 - Psychologische processen met input, verwerking, en output
bvb. hostiele attributie
 - *die een individu kenmerken*
 - Het zijn eigenschappen van de persoon, die deze meedraagt van S tot S
 - *die op een bepaalde manier georganiseerd zijn en relatief duurzaam zijn* (samenhang tussen elementen)
 - *die zijn/haar interacties*
 - Een persoon interageert met zijn/haar omgeving: selecteert, beïnvloedt, wordt beïnvloedt, bv. in termen van perceptie van de situatie, stelt gedrag af op omgeving etc...
 - DUS: Persoonlijkheid functioneert niet in een vacuüm, maar in reactie op de omgeving
 - *en aanpassingen*

- PH past zich ook aan omgevingsfactoren
- *aan zijn/haar omgeving*
 - fysieke omgeving (bv. Extreme omstandigheden), sociale omgeving, intrapsychische omgeving (eigen achtergrond, dromen, motivaties, etc...)
- *beïnvloeden*

Hfdst 3: Trekken en trektaxonomieën

Trekbeschrijvende woorden

- Woorden die de trekken, eigenschappen van een persoon beschrijven en die min of meer stabiel zijn over de tijd en situaties

Drie fundamentele vragen die trekonderzoekers bezighouden

- Hoe moeten we trekken opvatten?: *Wat zijn trekken?*
- Hoe kunnen we bepalen welke trekken de belangrijkste zijn uit de vele verschillende manieren waarop mensen van elkaar kunnen verschillen?: *Welke zijn de belangrijkste?*
 - Cf. *Uiterlijke trekken*
- Hoe kunnen we een omvattende taxonomie van trekken opstellen—een systeem dat alle belangrijke trekken omvat? *Hoe ziet een omvattend systeem eruit?*
 - Cf. *Taxonomie dieren*

Wat is een trek? Twee verschillende opvattingen

- **Trekken als interne causale eigenschappen**
 - Trekken zijn *intern*, verlangens, noden die een individu van de ene naar de andere situatie meedraagt
 - Deze verlangens en noden zijn *causaal*: ze verklaren het gedrag van het individu
 - Trekken verklaren gedrag
 - bvb. nood aan sociale erkenning
 - Gevolg van deze definitie: gedrag $\neq$ trek: trekken zijn eigenschappen die ook aanwezig zijn als het overeenkomstige gedrag niet aanwezig is. Trek hoeft niet altijd gedragsmatig tot uiting te komen
 - Wetenschappelijke bruikbaarheid van trekken: beschouwen als interne oorzaken van gedrag: verklaren van gedrag (adhv andere oorzaken uitsluiten)
- **Trekken als louter samenvattende beschrijvingen**
 - Trekken zijn beschrijvende samenvattingen van kenmerken van een persoon, geen assumptie van *internaliteit* of *causaliteit*
 - bvb. *agressie*
 - Eerst moeten we belangrijke individuele verschillen identificeren en beschrijven, dan een causale theorie ontwerpen om ze te verklaren
 - Trekken beschrijven gedrag

Een voorbeeld van trekken opvatten als samenvattende beschrijvingen: de *Act Frequentie* formulering van trekken

- Vertrekt van het standpunt dat trekken verwijzen naar verzamelingen van gedragingen:
 - Iemand bezit een trek als deze veel daaronder vallende gedragingen stelt
 - **Hoe gaat men te werk in deze benadering om trekken te onderzoeken: 3 stappen**
 - Act nominatie:**
identificeren welke gedragingen/acts behoren tot welke trekken
 - Prototypicaliteits beoordelingen:**
welke gedragingen/acts zijn centraal of prototypisch voor elke trek
bvb. Agressiviteit: ruzie maken vs. niet meewerken
 - Vaststellen van gedrag/acts bij mensen:**
welke gedragingen stellen mensen in hun leven
= moeilijk
Methodes: retrograde zelfbeoordelingen, beoordelingen door anderen, experience sampling, observatie
 - **Kritiek op Act Frequentie benadering**
 - Een act kan, naargelang de context en voorgeschiedenis, wijzen op verschillende trekken
 - bv. Ik sta erop dat jullie opletten: uit vriendelijkheid, uit dominantie, uit extraversie...
 - m.a.w. 1 gedrag kan in principe verschillende trekken verwijzen
 - Wat met het niet stellen van gedragingen, en met gedragingen die niet direct observeerbaar (covert) zijn?
 - Sommige trekken zijn complexer, niet zomaar te vatten in enkelvoudige gedragingen: bv. emotionele labiliteit
 - Atheoretisch: geen antwoord op welke trekken zijn nu de belangrijke, waarom verschillen mensen in hun act frequenties
- Verwezenlijkingen van Act Frequentie benadering
- Geholpen in het expliciet benoemen van de gedragingen naar dewelke vele trekken verwijzen
 - Vaststellen van gedragsfenomenen
 - bv. Mensen die snel beslissingen nemen, zeggen ook sneller wat ze denken (impulsiviteit)
 - Geholpen in de betekenis te achterhalen van moeilijk te bestuderen trekken zoals impulsiviteit, creativiteit

Identificeren van de belangrijkste trekken: 3 benaderingen

- **Lexicale benadering**
 - Vertrekt van lexicale hypothese: Alle belangrijke individuele verschillen zijn doorheen de tijd vastgelegd in de taal (i.d. vorm van adjectieven)
bvb. jaloers, naijverig, afgunstig, nijdig, benijdend
Vriendelijk: synoniemen?
 - Er zijn inderdaad zeer veel woorden in elke taal die gedrag of trekken van mensen beschrijven
 - Implicatie: trektermen zijn belangrijk voor mensen om met elkaar te communiceren
 - Welke zijn nu de belangrijke trekken? Twee criteria:

- Synoniem frequentie: hoe meer woorden er bestaan die eenzelfde trek beschrijven, des te belangrijker de trek
 - bvb. Dominant, bazig, assertief, autoritair, bevelend...
vs. nihilistisch
- Crossculturele universaliteit: hoe belangrijker een trek, des te meer talen waarin je een woord(en) ervoor terugvindt
Bvb. dominant vs. unokai (indianen Venezuela), shadenfreude/leedvermaak
- Problemen en beperkingen
 - Vele woorden zijn ambigu (doordravend), metaforisch (“van steen”), obscuur of moeilijk (resiliënt), en de betekenis is niet altijd even duidelijk
 - Persoonlijkheid komt ook tot uiting in andere woorden, niet enkel adjectieven, non-verbaal gedrag
- Conclusie: Een goed vertrekpunt om belangrijke individuele verschillen te achterhalen, maar wordt best niet exclusief gebruikt
- → andere benaderingen
- **Statistische benadering**
 - Vertrekt van een grote en diverse verzameling persoonlijkheidsbeschrijvende vragen
 - Dikwijls baseert men zich op lexicale analyse om zo’n verzameling aan te leggen
 - Doel van statistische benadering : achterhalen van de belangrijke dimensies (trekken) van persoonlijkheid
 - “Factor analyse”
 - Statistische techniek die groepjes variabelen/items (bvb. Persoonlijheidsbeschrijvende woorden) identificeert die samen voorkomen, en niet samen voorkomen met andere groepjes items/variabelen
 - Is dus een middel om te weten te komen welke persoonlijkheidsbeschrijvende woorden samen voorkomen, dus hetzelfde beschrijven of een gemeenschappelijke basis hebben en welke niet
 - Voorbeeld: ingrediënten
 - Voorbeeld: factorladingen persoonlijkheidsbeschrijvende woorden
 - Zeer bruikbaar om een grote verzameling persoonlijkheidsbeschrijvende termen te reduceren in een kleiner aantal onderliggende kenmerken (factoren)
 - Factor lading: geeft aan hoeveel van de variatie in een item verklaard wordt door een factor
 - Nadeel: de onderliggende dimensies die je vindt hangen helemaal af van welke items je er oorspronkelijk hebt meegenomen in je analyse
 - Bvb. Dominant, bazig, assertief, machtig, krachtig, invloedrijk, autoritair, ...
 - Belangrijk dat je goede, ruime selectie maakt van items
- **Theoretische benadering**
 - Vertrekt van een theorie, die vooropstelt welke variabelen, trekken, belangrijk of centraal zijn voor beschrijven van verschillen tussen mensen
 - Voorbeeld: Sociosexual orientation (Simpson & Gangestad, 1991)
 - Monogaam en trouw en zorgend vs. promiscue en veel partners
 - De kwaliteit (waarheidsgehalte) van de theorie bepaalt hier natuurlijk de plus- en minpunten

- **Evaluatie**

- In de praktijk gebruiken onderzoekers vaak een combinatie van de verschillende benaderingen, zodat de zwakheden van 1 benadering opgevangen kunnen worden met de sterktes van een andere benadering
 - Bvb. Norman (1963) en Goldberg (1990) startten met de lexicale strategie om een verzameling variabelen te identificeren om op te nemen in hun theorie
 - Gebruiken dan FA om het aantal te reduceren tot een meer bruikbaar aantal (five)
- Deze strategie komt tegemoet aan twee belangrijke uitdagingen in onderzoek naar persoonlijkheid:
 - Welke zijn de belangrijke domeinen van individuele verschillen?
 - Hoe kunnen we orde aanbrengen in de belangrijke trekken die individuele verschillen beschrijven? Naar een omvattend systeem

Taxonomieën van persoonlijkheid

- **Eysenck's Hierarchical Model of Personality**

- Hans Eysenck: geboren in Duitsland (1916)
Migreerde naar UK bij opkomst nazi regime
Werkte in Londen
Zeer productief
gestorven in 1998

Omschrijving:

- Model van persoonlijkheid is gebaseerd op trekken die hij in hoge mate als erfelijk beschouwde, en die een psychofysiologische basis hebben
- Drie grote trekken met deze criteria:
 - Extraversie - Introversie (E),
 - Neuroticisme - Emotionele Stabiliteit (N),
 - Psychoticisme (P)
- Daaronder specifiekere trekken en acts
- Extraversie: Hoge scorers hebben graag feestjes, hebben veel vrienden, hebben mensen rond zich nodig om tegen te praten, halen graag practical jokes uit, gedragen zich zorgeloos, gemakkelijk, hebben een hoog activiteitsniveau
- Introversie: liever alleen, minder echte vrienden, meer serieus
- Neuroticisme: Hoge scorers zijn zorgelijk, angstig, depressief, hebben slaapproblemen, hebben psychosomatische symptomen, zijn over-reactief op stress of negatieve gebeurtenissen, emotioneel labiel
- Emotioneel stabiel: gematigder in emotionele reacties op stress, kalm, kalmeert snel
- Psychoticisme: Hoge scorers zijn solitair, hebben weinig empathie, zijn wreedaardig, zijn ongevoelig of halen plezier uit pijn en lijden van anderen, agressief, voorkeur voor het bizarre, ongewone, impulsief, antisociale trekken (specifieke act: wreeddaden tegen dieren in kindertijd, verkiezen gewelddadige films, promiscue, meer kans op gewelddadige en ernstige voorvallen)

Hiërarchische Structuur van Eysencks' Systeem (p.76)

- Supertrekken bovenaan (P, E, N)

- Minder brede trekken op tweede niveau, die voldoende samen voorkomen om gemeenschappelijke, onderliggende basis te hebben (bvb. Agressief, avontuurlijk, angstig)
- Daaronder 3de niveau: habituele gedragingen (bvb. ruzie, reizen, vermijdingsgedrag)
- Op laagste niveau zijn specifieke acts (gevecht, Irak, niet in lift willen stappen)

→ Voordeel: hiërarchische structuur laat toe om elk gedrag te plaatsen in ruimer geheel

Eysenck's Hierarchical Model of Personality

P	E	N
agressief	avontuurlijk	angstig
ruzie	reizen	vermijdt
vuistslag	Irak	lift

Biologische basis

Kernkenmerken voor "basis" persoonlijkheidsdimensies

1. Overerfbaarheid: P, E, en N hebben matige overerfbaarheid (maar andere trekken hebben dit ook) (30-50%)
2. Identificeerbaar fysiologisch substraat
 - E: minder makkelijk aroused CZS, minder autonoom reactief
 - N: meer veranderlijk CZS
 - P: meer testosteron, minder MAO (inhibitor)

Causale oorzaken voor persoonlijkheidstrekken

Eysenck's Hierarchical Model of Personality
beperkingen

- Veel andere trekken tonen ook matige overerfbaarheid
- Eysenck heeft misschien sommige andere belangrijke trekken over het hoofd gezien

• **Cattell's Taxonomy: The 16 Personality Factor System**

- Raymond Cattell
 - geboren in UK 1905
 - geloofde sterk in FA (werkte samen met Charles Spearman)
 - (veel werk)
 - later naar VS
 - gestorven in 1998
- Cattell's Taxonomie: 16PF
- Cattell's doel was om de basistrekken van PH te identificeren en te meten (zoals in biochemie, ontdekking van vitamines)
- Werkte stelselmatig door telkens nieuwe, fundamentele trekken te benoemen en onderzoeken
- Geloofde dat ware PHtrekken terug moeten gevonden worden in verschillende soorten gegevens (self-report, laboratorium onderzoek, verschillende groepen...)
- Identificeerde 16 factoren (niet van buiten te kennen):
 - Interpersoonlijke warmte - achterdochtig
 - Intelligentie - dromerig, verstrooid
 - Emotionele stabiliteit - voorkomend
 - Dominantie - onzekerheid
 - Impulsiviteit - radicaal, innovatief

- Conformisme - op zelf gericht
 - Recht voor de raap - zelfdiscipline
 - Gevoeligheid - gespannen, angstig
- Belangrijkste kritiek
 - Anderen zijn er niet altijd in geslaagd de 16 factoren te repliceren
 - Volgens velen zijn een kleiner aantal factoren voldoende om de belangrijkste wijzen te vatten waarop mensen van elkaar kunnen verschillen
- **The Wiggins Circumplex**
 - Wiggins (1979), bouwde voort op werk van Timothy Leary (Harvard Professor en hippie goeroe)
 - Startte met lexicale assumptie
 - Trektermen specificeren *verschillende wijzen* waarop mensen van elkaar kunnen verschillen: Interpersoonlijk, temperament (opvliegend), moraliteit (eerlijk), materieel (gierig), attitude (spiritueel), mentaal (slim), and fysiek (gezond)
 - Wiggins spitste zich toe op interpersoonlijke trekken
 - Definieert “interpersoonlijk” als de interacties tussen mensen waarbij mensen dingen uitwisselen (gedachten, vragen, dingen, etc...)
 - De twee factoren die sociale uitwisseling bepalen zijn liefde en status
 - De dimensies van liefde en status definiëren de assen van Wiggins circumplex
 - Wiggins circumplex heeft 3 belangrijke voordelen
 - Geeft een expliciete definitie van wat “interpersoonlijk gedrag” inhoudt
 - Specificeert de relaties tussen verschillende trekken (adjacency, bipolarity, orthogonality)
 - Geeft “gaten” aan in onderzoek over interpersoonlijk gedrag
 - Belangrijkste beperking: de interpersoonlijke trekken zijn gedefinieerd aan de hand van twee dimensies, andere trekken die hier niet onder vallen kunnen ook belangrijke interpersoonlijke elementen, gevolgen hebben
 - bvb. betrouwbaar
- **Five-Factor Model (Costa & McCrae, Goldberg)**
 - Vijf brede factoren:
 - N : Neuroticisme/Emotionele Stabiliteit
 - E : Extraversie/introversie
 - O : Openheid/Intellect
 - V : Vriendelijkheid/vijandigheid
 - C : Gewetensvolheid (consciëntieusheid)
 - Gebaseerd op combinatie van lexicale en statistische methode
 - Big Five taxonomie heeft een grote mate van consensus bereikt, meer dan een andere benadering in de geschiedenis van PH trekonderzoek
 - Allport & Odbert in 1936:
 - 18.000 termen uit Webster:
 - trekken: zenuwachtig, gevoelig
 - toestanden: welgezind, droevig

evaluatieve termen: sympathiek, vervelend
rest: schaapachtig

- Cattell (jaren 40) vertrok van de 4.500 trekken
 - reductie tot 171 op basis van semantische gelijkenis
 - beoordelingen van 100 volwassenen op de 171
 - verdere reductie tot 35 bipolaire schalen, op grond van de intercorrelaties
 - factoranalyse van de 35: 12 oblieke factoren, later 4 factoren T-data toegevoegd: 16PF test
- Tupes & Christal (1961)
 - heranalyse: slechts vijf factoren
- Norman (1963)
 - vertrekt opnieuw van het woordenboek en vindt eveneens slechts vijf factoren
- Goldberg (begin jaren 80): lexicale en statistische
- Costa & McCrae (1985): NEO-PI, NEO-PI-R in 1991

Empirische evidentie voor Five-Factor Model

- Gerepliceerd in vele studies met adjectieven, trekwoorden
- Gerepliceerd met verschillende formats van items, vragenlijsten etc
- In verschillende doelgroepen (zelfs honden! Gosling et al. 2003, *JPSP*)
- In verschillende talen en culturen
- Gerepliceerd in elk decennium van de laatste 50 j., hetgeen aangeeft dat de structuur stabiel is over de tijd

Empirische evidentie (voor belangrijke individuele verschillen in gedrag als gevolg van de B5 dimensies...)

- Extraversie
 - hoe extravert, hoe meer men sociale aandacht ambieert
 - Grotere impact op hun omgeving
 - Extraverten blijken blijer te zijn
- Vriendelijkheid
 - Hoge score: conflictresolutie
 - Vermijden conflictsituaties
 - Lage score: agressie
 - Vlugger stem verheffen, met deuren slaan...
- Gewetensvol
 - Hoge score
 - hogere punten, punctueler, stevige sociale relaties
 - Lage score
 - Slechtere prestatie op werk/school, riskant seksueel gedrag
- Emotionele stabiliteit
 - Onstabiele mensen zijn vaker moe en wisselvallig, onstabiele relaties met partner, meer angst voor seksuele relaties, stress tijdens zwangerschap

- Openheid
 - Hoge score: beter onthouden van dromen, openstaan voor nieuwe ervaringen, meer problemen met het negeren van eerder opgedane herinneringen...

Five-Factor Model: beperkingen

- De vijfde factor: openheid: er blijft onduidelijkheid over de specifieke inhoud hiervan (openheid vs. intelligentie)
Is het five-factor model omvattend, volledig?
- Mogelijke “gaten” zijn positieve evaluatie, negatieve evaluatie, mannelijkheid/vrouwelijkheid, religiositeit of spiritualiteit, aantrekkelijkheid, seksualiteit

Samenvatting en evaluatie

- Er zijn verschillende benaderingen om de belangrijke trekken te identificeren
- Onderzoekers maken dikwijls gebruik van verschillende benaderingen
- Belangrijk is een omvattend systeem (theorie), taxonomie van de belangrijkste persoonlijkheidstrekken

Toevoeging: sociaal-cognitieve benadering van PH (niet in boek, wel p. 100-103)

- **Trekbenadering:**
 - Gaat ervan uit dat mensen van elkaar verschillen op een bepaalde (onderliggende) trek
 - Deze verschillen verklaren, of hangen samen met de verschillen tussen mensen in gedrag in concrete situaties
 - DUS:
 - Verschillen in trek hangen samen met verschillen in concreet gedrag
 - (gevolg): verschillen in de ene situatie hangen samen met verschillen in de andere situatie
- **MAAR:** Walter Mischel 1968 e.v.
 - de correlatie tussen trek en concreet gedrag is slechts matig “personality coëfficiënt” (+/- .20 à .30 gemiddeld)
 - individuele verschillen in gedrag zijn niet noodzakelijk crosssituatieel consistent zijn:
Individuele verschillen in 1 situatie komen niet noodzakelijk overeen met individuele verschillen in andere situatie:
- Belang van ook rekening te houden met het soort situatie waarin individuele verschillen optreden!

Vandaar: sociaal-cognitieve benadering (o.a. Mischel):

Beschrijft persoonlijkheidstrekken niet als systeem van situatieonafhankelijke trekken die een persoon al dan niet kenmerken

bv. An is angstig en Jan niet

MAAR als

Systeem van situatieafhankelijke eigenschappen die een persoon kenmerken:

Als (bepaalde situatie) dan (bepaald gedrag)
bv.

An: Als (sociale stress) dan (angstig)

Jan: als (fysieke stress) dan (angstig)

De persoonlijkheid van een individu wordt best beschreven aan de hand van dergelijke “Als (bepaalde situatie) dan (bepaald gedrag)” uitspraken, ipv in termen van situatieonafhankelijke trekbeoordelingen

Hfdst 5: Persoonlijkheidstreken over de tijd: Stabiliteit, verandering, en persoonlijkheidscoherentie

Conceptuele begrippen: Persoonlijkheidsontwikkeling, Stabiliteit, Verandering en coherentie

- **Wat Is Persoonlijkheidsontwikkeling?**
 - De continuïteiten, consistenties en stabiliteit van eigenschappen van mensen doorheen de tijd, EN de wijzen waarop mensen veranderen over de tijd:
 - Zie eigen voorbeeld
 - Zowel stabiliteit en verandering, op verschillende vlakken:
 - **Rangorde stabiliteit:**
 - je relatieve positie tov anderen blijft dezelfde doorheen de tijd
 - Bvb. Lengte
 - Bvb. Agressie
 - Als niet: rangorde wijziging
 - **Gemiddelde niveau stabiliteit:**
 - niveau op vlak van populatie blijft dezelfde doorheen de tijd/leeftijd
 - Bvb. Gemiddelde agressie verandert niet met de leeftijd
 - Bvb. Gemiddelde niveau van conservatisme verandert wel met de leeftijd
 - (opmerking: verschil cross-sectioneel en longitudinaal onderzoek en welke conclusies hieruit wel/niet mogelijk zijn)
 - **Persoonlijkheidscoherentie:**
 - behoud van rangorde stabiliteit tov anderen, maar de uitingwijze of gedragsmanifestatie van de trek kan veranderen (maar verwijzen naar dezelfde onderliggende trek)
 - bvb. Exploratief kind, altijd interesse in nieuwe speeltjes, nieuwe activiteiten, avontuurlijke persoon, veel reizen, nieuwe dingen doen
 - Bvb. Moeilijk kind, begint makkelijk te wenen en te schreeuwen, moeilijk te troosten, later opstandig in de klas, luistert niet, vecht dikwijls, later criminele milieu
- DUS: de onderliggende persoonlijkheidstrekk verandert niet, blijft coherent, maar het gedrag waarin dit zich uit kan wijzigen

Mohandas (Mahatma) Gandhi

(1869-1948)

Officieuze leider van geweldloze opstand van Indiase volk tegen Britse koloniale heerschappij

Eenvoudig, bescheiden, zelfontzeggend, verzoenend als kind en jongvolwassene

Was een van de grote wereldfiguren en een van de grondleggers van de moderne Indiase staat

Bleef bescheiden, zelfontzeggend, verzoenend als volwassene, ondanks tumultueuze

gebeurtenissen rondom hem

Vermoord in 1948 door fanatieke Hindoe

Stanley "Tookie" Williams

Oprichter van de straatbende “Crips” in Los Angeles
Verantwoordelijk geacht voor verschillende moorden en geweldplegingen
Gevat en ter dood veroordeeld
Ook in gevangenis mededader van geweld: *gewelddadig, koel, impulsief*
Vanaf 1992, werd vreedzaam, en werd een grote activist tegen straatbendes en geweld
Auteur van verschillende kinderboeken die waarschuwen voor straatbendes en geweld:
vredelievend, gewetensvol, minzaam
Geëxecuteerd in dec. 2005

- **Persoonlijkheidsverandering:**

- Intern: de veranderingen zijn intern in de persoon, niet in de omgeving
bvb. Andere omgeving, andere groep mensen
 - Gedrag bij vreemden of goede vrienden/familie
 - Gedrag in Leuven op kot vs. thuis
 - Gedrag alleen of in groep
 - Autoritaire PH stijl: dominant en agressief tov minderen, onderdanig en meelappend tov meerderen
- Aanhoudend: de veranderingen houden aan doorheen de tijd, zijn niet tijdelijk
 - Bvb. Als dronken: meer extravert, agressief
 - Als goed nieuws: uitgelaten
 - Bij slecht nieuws: somber, teneergeslagen

Drie niveaus van analyse

- **Populatie niveau:**

- veranderingen of stabiliteit over de tijd die voor iedereen min of meer gelden
 - Seksueel motivatie: stijgt doorheen puberteit, daalt na 20's
 - Impulsiviteit, risicogedrag: vele dingen die je in je puberteit uitstak, zou je nu of later niet meer durven doen (verantwoordelijkheidsgevoel)

- **Groepsverschillen niveau:**

- veranderingen die anders of specifiek zijn voor bepaalde groepen mensen
 - Puberteit: mannen (risicogedrag) en vrouwen (empathie)
 - Cultuurverschillen: rond puberteit: lichaamsbeeld verandert voor blanke vrouwen, minder voor Afrikaanse vrouwen

- **Individuele verschillenniveau:**

- veranderingen die specifieke individuen treffen
 - Bvb. verschillen tussen individuen die bepaalde veranderingen kunnen voorspellen, bvb. Psychische decompensatie obv eerdere persoonlijkheid? Vroege markers van depressie of psychose?

Stabiliteit van persoonlijkheidstrekken over de tijd

- **Stabiliteit van temperament gedurende eerste levensjaren**

- Temperament: verwijst naar individuele verschillen die reeds vroeg tot uiting komen,

erfelijk zijn, en veelal te maken hebben met emotioneel gedrag

- Onderzoek (Rothbart): beoordelen van kinderen door verzorgers:
 - activiteitsniveau,
 - lachen,
 - angst,
 - overstuur geen eten, geen beweging,
 - troostbaarheid,
 - duur van aandacht op objecten= Aspecten die “meetbaar” zijn bij jonge baby’s, gemeten op verschillende leeftijden (3-6-9-12 maanden)

- Zie tabel 5.1, p. 134: correlaties tussen momenten over personen, voor verschillende variabelen

Conclusies:

- De stabiliteit in het eerste levensjaar is middelmatig hoog.
- Er zijn al vroeg stabiele verschillen te zien (vooral prosociaal gedrag, lachen-, en activiteitsniveau).
- Over korte periodes is de stabiliteit doorgaans hoger.
- Stabiliteit neemt toe met de leeftijd.
- **Stabiliteit doorheen kinderjaren**
 - Longitudinale studie: onderzoeken van dezelfde groep individuen op verschillende tijdstipmomenten.
 - Block & Block Longitudinale Studie: > 100 kinderen onderzocht op 3-4-5-7-11 jaar
 - Individuele verschillen in activiteitsniveau
 - Gemeten op twee manieren:
 - “actometer” en
 - beoordelingen van gedrag en PH door leerkrachten
 - Twee belangrijke berekende maten:
 - Stabiliteitscoëfficiënt: correlatie tussen twee dezelfde maten op verschillende momenten: hoe stabiel zijn individuele verschillen doorheen de tijd? (test-retest reliability)
 - Validiteitscoëfficiënt: correlatie tussen twee verschillende manieren van meten op hetzelfde moment, over personen:
In welke mate geven de twee maten dezelfde individuele verschillen weer?:
Overeenkomst tussen actometer en beoordelingen:
Tabel 5.2: relatief hoge correlaties, dus beoordelingen zijn valide manier om activiteitsniveau te meten
 - Activiteitsmaten zijn positief gecorreleerd met dezelfde maten op een later moment: activiteitsniveau is dus redelijk stabiel doorheen de kindertijd
 - Grootte van de correlaties daalt naarmate het tijdsinterval tussen de metingen stijgt:
Hoe langer het tijdsinterval, des te lager worden stabiliteitscoëfficiënten.
 - Dus: hoe later je wil voorspellen, des te minder accuraat
 - Geldt ook voor andere domeinen,
 - bvb. Agressie (bvb. Olweus): belangrijk onderzoek met maatschappelijke implicaties
 - Figuur 5.1: **Conclusies??**

- Stabiele individuele verschillen komen *tot uiting op vroege leeftijd*, rond 3 jaar.
- Rangorde stabiliteit blijft over vele jaren
- Stabiliteitscoëfficiënten worden lager als het tijdsinterval tussen de jaren stijgt

Pesten (onderzoek van Olweus)

Wie wordt gepest?

Angstig, onzeker, weinig sociaal vaardig, emotioneel en fysiek zwak

Wie pest?

P(impulsief, minder empathie)E(extravert)N(angstig en emotioneel instabiel)-ers
conflict thuis

later meer geweld/misdaad

Resultaten van dit soort onderzoek kunnen gebruikt worden om al vroeg mogelijke risicogeveallen te identificeren...

Pesten en gepest worden is tamelijk stabiel: zelfs bij overgang naar andere school, middelbaar.

- **Rangorde stabiliteit in volwassenheid**

- In verschillende onderzoeken, met verschillende soorten instrumenten, obv verschillende tijdsintervallen (3-30 jaar), blijken verschillen tussen mensen op het vlak van brede persoonlijkheidstrekken (Big Five) redelijk stabiel
- Gemiddelde correlatie (voor verschillende trekken, meetinstrumenten, tijdsintervallen) is +.65
- Ook stabiliteit als gebruik maakt wordt van “ander-rapportering” (bvb. Partner, vrienden...; zie CO 4)
- Persoonlijkheidsstabiliteit wordt sterker bij stijgende leeftijd: hoe ouder, des te minder veranderingen in verschillen tussen mensen (rangorde stabiliteit) “gipsmodel van persoonlijkheid”

- **Gemiddelde niveau stabiliteit in volwassenheid**

- Algemeen: populatieniveau van “Big five” persoonlijkheidstrekken zijn relatief stabiel over tijd
- Vooral na 50j, weinig verandering in gemiddeld niveau (gipsmodel)
- Toch zijn er consistente, kleine veranderingen te constateren, vooral tijdens de 20-er jaren (jongvolwassenheid)
- O, E, en N (vooral bij vrouwen) dalen met de leeftijd tot 50
- C en V stijgen met de leeftijd
- *Zowel goed als slecht nieuws dus*
- Opmerking: PH ook veranderbaar, bvb. in therapie:
 - Lagere N, hogere A en C, relatief duurzaam
 - Belangrijke implicaties
 - O.a. gevangeniswezen, therapie

Persoonlijkheidsverandering:

- **Zelfwaardegevoel van adolescentie naar volwassenheid**

- Zelfwaardegevoel: “in welke mate je jezelf ziet als dicht bij de persoon die je wilt zijn, hoe tevreden je bent met jezelf”
- Belangrijk PH-kenmerk, hangt samen met vele andere variabelen in verband met welzijn

- Depressie
- Negatieve en positieve emoties
- Agressie
- Longitudinale studie: Overgang naar volwassenheid blijkt algemeen zwaarder voor vrouwen dan voor mannen (verschil 14 en 23 jaar):
 - ALGEMEEN: geen verandering in ZW
 - Voor vrouwen lichte daling in ZW
 - Voor mannen lichte stijging in ZW
 - MAAR: tevens verschillen tussen mannen en vrouwen in wie stijgt en wie daalt, en dit hangt samen met specifieke PH eigenschappen per sekse
 - Vrouwen:
 - stijgers zijn humoristisch, praatvaardig, verzorgend
 - dalers zijn humeurig, snel geïrriteerd, negativistisch
 - Mannen:
 - Stijgers zijn sociaal op gemak, zien zichzelf als aantrekkelijk, kalm en relaxed
 - Dalers zijn angstig, stressende
 - (opmerking: details niet belangrijk)

Intermezzo

- Dag-tot-dag veranderingen in Zelfwaardegevoel:
- Zelfwaarde kan niet enkel veranderen op lange termijn, ook op korte termijn
 - =Zelfwaardevariabiliteit of -instabiliteit: de grootte van korte termijn veranderingen in momentaan zelfwaardegevoel als reactie op externe gebeurtenissen
 - Gemeten adhv spreidingsmaat (SD) obv herhaalde momentane zelfwaardemetingen
 - Is een individuele verschilvariabele: interindividuele verschillen in intra-individuele verschillen
 - Onafhankelijk (MAAR hier is discussie over) van algemeen gemiddelde zelfwaardegevoel, dus iemands gemiddeld niveau hangt niet (sterk) samen met hoe stabiel je bent
 - Bvb. Eigen onderzoek $r = -.32$ ($N=58$)
- Dag-tot-dag veranderingen in ZWgevoel:
- Is gelinkt aan een grotere gevoeligheid voor evaluatie, kwetsbaarheid voor stress en negatieve gebeurtenissen,
- zich uitend in depressieve gevoelens, of woede/agressie, afhankelijk van niveau van ZW:
- **Flexibiliteit en impulsiviteit**
 - Daling met het ouder worden
- **Autonomie, Dominantie, Leiderschap, en ambitie**
 - Longitudinale studie van mannelijke managerkandidaten, eerst op 20j leeftijd, later periodisch opgevolgd over 20j tot 40j leeftijd
 - Resultaat: sterke daling in ambitie, sterkste daling in eerste 8j, en blijvende daling tijdens 12 erop komende jaren

- Bijkomende interviews gaven aan dat mannen meer realistisch werden over promotiekansen in hun bedrijf
- DUS ambitie daalde van onrealistisch naar meer realistisch niveau
- MAAR: gevoel van autonomie, leiderschapsmotivatie, prestatie, en dominantie stijgen doorheen de tijd!
- **Sensation Seeking/sensatiebelustheid:**
 - ook kicks opzoeken, gevoeligheid voor verveling
 - Stijgt met de leeftijd van kinderjaren tot adolescentie
 - Piekt in late adolescentie, rond 18-20j
 - Daalt gestaag vanaf 20-er jaren
 - “mensen worden voorzichtiger met de leeftijd: wacht maar...”
- **Vrouwelijkheid**
 - (Mills College Study): Longitudinale studie van (hoog)opgeleide vrouwen onderzocht PH verandering inzake vrouwelijkheid
 - Hoog: “Vrouwelijkheid”: afhankelijk, emotioneel, zacht, mild, nerveus, gevoelig, onderdanig, , sympathiek, zorgelijk
 - Laag: agressief, assertief, zelfzeker, vastberaden, onafhankelijk, sterk
 - Sterke daling tussen 40j en 50j leeftijd
 - Deze daling was niet gelinkt aan menopauze per se, misschien wel aan daling in oestrogeen-niveau
- **Competentie**
 - Mills studie, zelfrapportering van competentie van vrouwen en hun echtgenoot op 27j en 52j
 - Competentie: doelgericht, georganiseerd, grondig, efficiënt, praktisch, helder-denkend, realistisch, precies, volwassen, zelfzeker
 - Sterke stijging voor vrouwen doorheen de jaren (van vroeg ouderschap tot postouderschap)
 - Echtgenoten eerder een constante score over de twee meetmomenten (maar starten al vroeger)
 - Stijging van vrouwen hing niet samen met of ze kinderen hadden of niet
 - Met wat wel: dikwijls probleem met geslachtverschillen: hoe ze te verklaren?
 - Hypothese: doorheen jaren schudden vrouwen traditioneel rolpatroon af
 - **Onafhankelijkheid en traditionele rollen**
- Mills studie: vrouwen werden bevraagd op vlak van onafhankelijkheid (zelfzekerheid, vindingrijkheid, afstand kunnen nemen, niet buigen voor conventionele maatschappelijke normen) op 21j en 43j
 - Voor gescheiden moeders, niet-moeders, en werkende moeders stijgt onafhankelijkheid over de tijd
 - Enkel “traditionele huisvrouwen” tonen geen gemiddelde stijging doorheen de tijd
 - Mogelijke verklaring: door verandering van vrouwelijke rolpatronen. De vrouwen die in niet-traditionele rollen terecht kwamen, hebben baat bij veranderde rolpatronen
 - Deze resultaten tonen nut aan van subgroepen van een populatie te onderzoeken

- **Persoonlijkheidsverandering over cohorten: Assertiviteit van vrouwen in reactie op veranderingen in sociale status en rollen**
 - dergelijke bevindingen roepen de vraag op naar maatschappelijke effecten op persoonlijkheidsverandering doorheen de tijd (in het algemeen of voor specifieke subgroepen):
 - Persoonlijkheidsverandering per se versus
 - **Cohort effecten: veranderingen (bvb. in PH) doorheen de tijd die toe te schrijven zijn aan leven “in andere tijden” ipv echte, inherente Phverandering**
 - Bijvoorbeeld:
 - Onderzoek door Jean Twenge
 - 1930-45 assertief en vindingrijk (depressiejaren)
 - 1951-67 minder assertief (thuis aan haard)
 - 1968-93 assertief (werkkrachten nodig):
 - Scores van assertiviteit van vrouwen hangen samen met maatschappelijke veranderingen in de periode waarin vrouwen opgroeiden, niet zo voor mannen
 - Internalisering van maatschappelijke normen: Sociale status en rolpatroon van de vrouw doorheen onze eeuw heeft impact op assertiviteitscores
 - Geeft ook aan dat PH kneedbaar is!

Persoonlijkheidscoherentie over de tijd: de voorspelling van sociaal relevante uitkomsten

- Persoonlijkheidscoherentie: uiting of manifestatie van eigenschappen verandert over de tijd, terwijl onderliggende factoren wel dezelfde blijven (impliceert visie op trekken als stabiele, interne en causale eigenschappen)
- DUS: persoonlijkheidstrekken voorspellen specifieke uitkomsten op latere leeftijd
 - **Huwelijksstabiliteit, -tevredenheid, en scheiding**
(Kelly and Conley, 1987)
 - België: huwelijken/chtscheidingen 4/3 (versus 2/1 in 1996):
⇒ wat voorpelt huwelijkstevredenheid en scheiding?
 - Longitudinale studie van 300 koppels van hun ‘verloving’ in ’30 tot ’80
 - In ’30: kennissenbeoordelingen op verschillende PH vlakken
 - Doorheen de jaren: kijken hoe huwelijk verliep en hoe tevreden men was?
 - 3 PH aspecten zijn goede voorspellers van kwaliteit huweliksleven en scheiding
 - N van man (zorgelijk, emotioneel instabiel)
 - Impulsiviteit van man (overspel, agressie)
 - N van vrouw
 - Opmerking: N speelt ook rol in reactie op verlies van partner (trager herstel, zie N ~reactiviteit op negatieve gebeurtenissen)
 - **Alcoholisme en emotionele stoornis**
 - Longitudinale studie van mannen: N voorspelde ontwikkeling van alcoholisme en emotionele stoornissen (ander-rating van PH)

- Mannen die alcoholisme ontwikkelden waren gekenmerkt door lage impulscontrole it mannen die emotionele stoornis ontwikkelden
- **Rol van PH in Onderwijs, academische prestaties, en schoolverlaten** (Kipnis, 1971)
 - SAT scores: uniform staats- (“kantonaal”-, “diocesaan”-) examen voor middelbare school in de VS
 - Voor laagscorers: geen link tussen impulsiviteit en GPA (Grade point average: score aan universiteit)
 - Voor hoogscorers: impulsieve PH gerelateerd aan lagere GPA
 - Mogelijke verklaring? Enkel op hogere niveaus speelt impulsiviteit een rol in academische prestaties
 - Impulsieve personen hebben meer kans om te stoppen met school
 - Impulsiviteit hangt bovendien samen met andere vormen van probleemgedrag zoals alcoholisme, drugsmisbruik, geweld, etc...

Kinderen met woedeaanvallen: correlaten in volwassenheid

(Caspi, 1987)

- Longitudinale studie over 40j
- Woedeaanvallen als kind:
 - lager niveau van onderwijs,
 - lager beroepsniveau,
 - wisselen meer van jobs,
 - wisselvallig beroepsleven,
 - lagere militaire rang,
 - meer scheiding
- Belang van impulsiviteit vs. zelfcontrole
 Cruciaal onderzoek van Mischel over “delay of gratification” of “uitstel van beloning”
 4-jarige kinderen krijgen de keuze:
 - 1 koekje nu eten
 - twee koekjes later krijgen als proefleider terugkomt
 Proefleider verdwijnt voor 15-tal minuten
 1/3 grijpt onmiddellijk naar koekje, 1/3 grijpt naar koekje later, 1/3 kan wachten
 Kinderen die konden wachten:
 - meer sociaal en cognitief competent als adolescent
 - betere schoolresultaten
 - Meer zelfvertrouwen
 - kunnen als volwassenen beter omgaan met stress en frustratie

Geeft belang aan van impulscontrole in kindertijd voor latere uitkomsten

- **ALGEMEEN:**
 - Persoonlijkheidstrekken kunnen leiden tot voorspellingen over hoe het leven verder zal verlopen
 - Gemiddeld genomen is er dus persoonlijkheidsstabiliteit, al zijn er ook terreinen waarop mensen meer veranderen.
 - Intermezzo: Dit roept de vraag op naar de mogelijkheid tot het voorspellen van

persoonlijkheidsverandering:

- Kunnen we voorspellen wie gaat veranderen en wie niet?
- **Voorspelling van persoonlijkheidsverandering**
 - Caspi and Herbener (1990) studie: studie van koppels van middelbare leeftijd over 11j-periode
 - Onderzoeksvraag: Is de keuze van een bepaalde partner een oorzaak van stabiliteit of verandering?
 - Hypothese:
 - als partners meer gelijk: stabiliteit (wederzijdse versterking van aard)
 - als partners meer verschillend: meer verandering
 - Personen getrouwd met gelijkaardige partner vertoonden hogere stabiliteitscoëfficiënten : PH stabiliteit
 - Personen getrouwd met verschillende partner vertoonden lagere stabiliteitscoëfficiënten : wijst op PH verandering
 - DUS: de match tussen de PH van jezelf en je partner kan belangrijke bron van stabiliteit/verandering zijn
 - Opmerking: theorieën over partnerkeuze die hier rechtstreeks op inhaken

Samenvatting

- Persoonlijkheidsontwikkeling omvat zowel hoe PH dezelfde blijft als naar hoe PH verandert over de tijd
- Er is sterke evidentie voor rangorde stabiliteit van belangrijke PHdimensies over de tijd
- Dit daalt naargelang het tijdsinterval groter wordt

Samenvatting

- PH op populatieniveau verandert ook in voorspelbare richtingen, en dit is soms verschillend voor mannen en vrouwen
- Persoonlijkheid vertoont ook coherentie over de tijd, waardoor PH bepaalde levensuitkomsten mee voorspelt

Hfdst 6: Genen en persoonlijkheid

Inleiding

- Segal, 1999
 - 2 identieke tweelingen gescheiden aan geboorte, rond 40j.: contact
 - Opvallende gelijkenissen:
 - Gewicht, lengte, uitzicht
 - Zelfde job (sheriff)
 - Twee keer getrouwd, vrouwen, zoon hadden zelfde naam
 - Rookten zelfde sigaretten, dronken zelfde bier, beten vingernagels
 - Verschillen: de ene meer adhoc verbaal, de andere beter in schrijven, haar lag anders
- Toeval? Spelen genen een cruciale rol in PH?

Het menselijk genoom

- “genoom” verwijst naar de hele verzameling genen dat een organisme bezit
- Bestaat uit DNA: dubbele streng van Desoxyribonucleïnezuur; dubbele helix opgebouwd uit suikers (desoxyribose), fosfaatgroep (zuur), en 4 soorten basen (Adenine-Thymine, en Guanine-Cytosine)
- Gen bestaat uit specifieke combinaties DNA-nucleotiden die kunnen coderen voor een specifiek proteïne of eigenschap
 - bouw lichaam en functies
 - aanleg voor bepaalde aandoeningen
 - fysiek
 - psychologisch
- Menselijk genoom bevat 30,000–80,000 genen op 23 paar chromosomen (helft vader, helft moeder)
- Complex geheel:
 - veel genen
 - de manier van coderen kan bovendien sterk variëren
 - “genetisch afval” (98% niet coderend) blijkt toch functioneel
- Human Genome Project is opgezet om de sequentie van het menselijk genoom te identificeren, nl. de specifieke DNA molecule sequenties in de mens
- Maar dit betekent niet dat daarmee de functie van elk gen gekend is
- De meeste genen in het menselijk genoom zijn dezelfde voor iedereen
 - Bvb. lichaamseigenschappen
- MAAR een kleiner aantal genen kan verschillen tussen mensen, waaronder genen die coderen voor lichamelijke en psychische trekken:
 - Bvb. Kleur ogen, extraversie en introversie
- Mensen verschillen dus in genoom (genotype), en dit kan samenhangen met bepaalde verschillen in hoe ze zijn (fenotype)

Controversie omtrent genen en persoonlijkheid

- Gedragsgenetici proberen te bepalen hoeveel van de verschillen tussen mensen in (bvb.) PH toe te schrijven zijn aan genetische en omgevingsinvloeden
- Dit is een omstreden gebied van de wetenschap
 - Ideologische gevolgen:
 - bvb. Omtrent veranderbaarheid van bepaalde eigenschappen,
 - omtrent verantwoordelijkheid en schuld,
 - zelf over “vrije wil”
 - Bezorgdheid omtrent argumenten van eugenetica
- Waarin resultaten dikwijls sensationeel en zonder nuance via de pers in de aandacht komen te staan
- Vandaar proberen de onderzoekers zeer voorzichtig en correct te zijn als het gaat over de resultaten, de implicaties, en zijn ze behoed voor de ideologische implicaties
- Kennis is beter dan onwetendheid of sensatiebeluste oneliners
- Bovendien, als een bepaalde persoonlijkheidstrekk gedeeltelijk erfelijk blijkt te zijn, betekent dit niet dat omgevingsinvloeden geen rol meer spelen
 - Het is zelden alles of niets
 - Als iets erfelijk is, betekent dit niet dat het onveranderlijk is door omgevingsinvloeden
 - bvb. Flynn-effect: IQ (erfelijk) stijgt met 7 punten per generatie, als gevolg van??
 - informatiemaatschappij
 - voeding

Doel van gedragsgenetica

- ?? Welke menselijke eigenschappen zijn
 - Volledig genetisch bepaald?
 - Volledig door opvoeding, omgeving bepaald?
- 1. Bepalen hoeveel (in %) van verschillen tussen mensen in een bepaalde trek toegeschreven kunnen worden aan genetische verschillen en hoeveel aan omgevingsverschillen
- 2. Hoe gaan genen en omgeving interageren en correleren in het bepalen van individuele verschillen?
- 3. Bepalen welke en van welke soort de omgevingsinvloeden zijn die een invloed hebben op individuele verschillen
bvb. Ouderschapsocialisatie, leerkrachten, peer-groep, unieke invloeden

Wat is overerfbaarheid?

- Proportie variantie (%) van geobserveerde verschillen (variantie) in een groep individuen die verklaard of toegeschreven worden aan genetische verschillen (variantie):
 - Er zijn verschillen, variantie tussen mensen in gedrag, PH..
 - Er is variantie tussen mensen in genen
- Hoe hangen deze samen?
- Of anders gezegd

- Proportie fenotypische variantie die toegeschreven kan worden aan genotypische variantie
- *fenotype*: “uiterlijk” voorkomen, eigenschappen van een organisme: gedrag, fysische kenmerken (oogkleur, lengte, etc...), PH: “eindproduct” zoals het zich voordoet
- *Genotype*: genetische constellatie van organisme
- Erfelijkheid: Welke aspecten van het genotype van personen hangen samen met aspecten van het fenotype van personen?
- Omgevingsbepaaldheid (environmentality)= proportie geobserveerde variantie in een groep personen die toe te schrijven is aan omgevingsvariantie
- In het algemeen omgekeerd evenredig aan mate van overerfbaarheid
- **Misvattingen over erfelijkheid**
 - Erfelijkheid kan *niet toegepast worden op 1 individu*, enkel op een groep individuen
 - Cake
 - Elk element is noodzakelijk, het heeft geen zin om te zeggen dat het een meer verantwoordelijk is voor de cake dan het ander
 - Wel als je over verschillen tussen cakes spreekt
 - Cf. lengte,
 - Erfelijkheid is *niet constant of onveranderlijk*:
 - altijd van toepassing op een bepaalde groep, een bepaalde tijd, afhankelijk van genetische variantie en omgevingsvariantie in de groep (bvb. cultuurverschillen, tijdsverschillen)
 - Erfelijkheid is *NIET een precieze statistiek*, wel een schatting (o.a. door meetfout)
- **Nature-Nurture Debat**
 - Dit debat bestaat niet op het vlak van 1 individu: 1 individu (cake) is nooit enkel bepaald door erfelijkheid of omgeving, altijd een wisselwerking van de beide, beide zijn noodzakelijk, anders is er geen sprake van een individu (zie cake)
 - De discussie over de invloed van genen en omgeving is enkel relevant als het gaat over variatie in een groep, verschillen tussen individuen: meerdere cakes, lengte, intelligentie...

Methoden in gedragsgenetica

- **Selectief kweken**
 - Individuele verschillen in de persoonlijkheid van honden, binnen, en tussen rassen
 - Tussen rassen: bvb. Labrador lief en aanhankelijk, Rottweiler, Pitbull snel agressief
 - Deze verschillen kunnen ontstaan door selectief paren van individuen met bepaalde eigenschappen. Als dit werkt, is dit een teken dat deze eigenschappen deels erfelijk zijn
Kan enkel slagen als de eigenschappen erfelijk zijn
Kan niet ethisch aanvaardbaar op mensen uitgevoerd worden
- **Familie studies**
 - Correleert de mate van
 - genetische overlap tussen familieleden met de mate van
 - gelijkenis op vlak van bepaalde eigenschappen
 - Ouder-kind: 50%
 - Sibling (broer/zus): 50% gemiddeld

- Grootouders-kleinkinderen: 25% gemiddeld
- Als een trek sterk erfelijk is, dan zouden familieleden die meer genetisch gerelateerd zijn ook meer gelijkend moeten zijn met betrekking tot deze trek dan familieleden die minder genetisch gerelateerd zijn (positieve r)
- Probleem: familieleden die genen gemeenschappelijk hebben, hebben dikwijls ook hun omgeving gemeenschappelijk: er is dus een vermenging/verwarring (confound) tussen genetische en omgevingsinvloeden: de invloed van beide kan niet definitief uit elkaar getrokken worden
- DUS: familiestudies geven nooit een sluitend antwoord
- **Tweelingenstudies**
 - Twee soorten tweelingen:
 - 1-eiïg/monozygoot: komen voort uit zelfde samensmelting van 1 ei- en 1 zaadcel, zijn dus genetisch identiek
 - 2-eiïg/dizygoot: komen voort uit aparte ei-en zaadcel (groeien enkel samen in baarmoeder), zijn dus even verschillend als normale siblings
 - Hoe kan hierdoor erfelijkheid geschat worden?
 - Door te vergelijken in welke mate MZ tweelingen meer op elkaar lijken in vergelijking met DZ tweelingen
 - Als MZ meer op elkaar lijken op een bepaalde trek dan DZ, dan levert dit bewijs van erfelijkheid van die eigenschap
 - Hoe wordt dit berekend?: er zijn vele formules (zie 2de bach), een eenvoudig voorbeeld:
 - $2 \times$ verschil tussen correlatie over MZ en correlatie over DZ:
 - $h^2 = 2(r_{MZ} - r_{DZ})$
 - bvb. Voor lengte: $2 \times (0.93 - 0.48) = 0.90 \%$
 - Twee assumpties, aannames bij deze methode:
 - MZ tweelingen ondergaan evenveel gelijke omgevingsinvloeden, evenveel als dit het geval is voor DZ tweelingen:
 - Als MZ bvb. meer gelijkaardige omgevingsinvloeden ondergaan dan DZ tweelingen, dan wordt erfelijkheid overschat omdat een deel ervan afkomstig is van meer gelijke omgeving
 - Onderzocht door bvb. na te gaan bij misgediagnosticeerde tweelingen:
 - MZ die als DZ beschouwd werden: minder gelijkend dan echte MZ?
 - DZ die als MZ beschouwd werden: even gelijkend als echte MZ, meer als DZ?
 - deze assumptie blijkt in het algemeen ongeschonden
 - Representativiteit assumptie: zijn tweelingen representatief voor de gehele bevolking?: lijkt wel het geval te zijn
 - **Adoptie Studies**
 - Adoptie:
 - kind deelt omgeving/groeit op bij ouders zonder genetische overlap,
 - maar heeft genetische overlap met natuurlijke ouders, met wie geen omgeving gedeeld wordt:
 - De twee kunnen uit elkaar gehaald worden:
 - Als positieve correlaties gevonden worden tussen geadopteerde kinderen en hun adoptie-

- ouders, geeft dit aan dat omgevingsinvloeden een rol spelen
- Als positieve correlaties gevonden worden tussen adoptiekinderen en hun genetische ouders, geeft dit aan dat genetische invloeden een rol spelen
- Adoptie studies leveren krachtige resultaten omdat ze de “gelijke omgevingsassumptie” niet nodig hebben
 - volledige scheiding, geen confound tussen genetische en omgevingsinvloeden, dus een schending ervan is geen probleem
- MAAR
 - de assumptie dat adoptiekinderen en hun ouders representatief zijn is betwifelbaar
 - selectieve plaatsing: adoptieouders lijken op genetische ouders (lijkt niet het geval te zijn)
- Onderzoeksopzet die de sterkte van tweelingen- en adoptiestudies verenigt: onderzoek met apart opgegroeide MZ tweelingen (bvb. geadopteerde tweelingen): “twins reared apart”
 - Zelfde genotype
 - Verschillende omgeving
 - Gedeelde verschillen (r) kunnen enkel door genetische verschillen verklaard worden
- $h^2 = r(\text{MZ tweelingen die apart opgroeien})$
- = directe index van erfelijkheid
- MAAR: zeldzaam

Belangrijkste bevindingen van gedragsgenetisch onderzoek

- **Persoonlijkheidstrekken**
 - Samengevat: Reviews van gedragsgenetica: erfelijkheid schattingen voor belangrijke PH-trekken (N E O V C) rond de 20-45%:
 - Bvb. Zweedse studie
 - Extraversie: MZ +.51/DZ +.21
 - Neuroticisme: MZ +.50/DZ +.23
 - Bvb. Duitse studie
 - Activiteitsniveau: erfelijkheid +.40
 - Bvb. Minnesota twin study (tabel 6.2)
 - Wat betekent dit?
 - Ook andere persoonlijkheidskenmerken of sociale outcomes:
 - Happiness: “From 44–52 percent of the variance in well-being is associated with genetic variation.” (Lykken & Tellegen, 1996)
 - Scheiding: “Concordance for divorce was significantly higher in MZ than DZ twins. This research indicates that, in the population studied, about 50 percent of the individual differences in risk of divorce are attributable to genetic differences.” (McGue & Lykken, 1992)

Intermezzo

- Seksuele oriëntatie: wat is object van seksuele aantrekking? ~hétéro, homo, bi-sexueel:
 - Relatief stabiele individuele verschilaspect
 - Is gerelateerd aan belangrijke levensaspecten: levensstijl, groepen met wie men optrekt,

dingen die men interessant vindt, fuiven waar men naartoe gaat etc...

- Controversieel en zich ontwikkelend onderzoeksdomein
- De (gemengde) bevindingen geven aan dat genen slechts *beperkte* en *indirecte* invloed uitoefenen op volwassen seksuele oriëntatie
- Indirect: via gender conformisme in kindertijd?
- Gelinkte bevindingen: Medial preoptic regio in hypothalamus (zou instaan voor typisch mannelijke seksuele activiteit) drie keer kleiner bij homoseksuele mannen (maar beperkte groep, geen replicatie)
- **Attitudes en voorkeuren**
 - Attitudes:
 - Persoonlijke evaluatie, mening van een bepaald levensaspect, domein, sociale wereld
 - Bvb. Abortus, doodstraf, multiple-choice examen, agressie
 - vertonen stabiele individuele verschillen, zijn gelinkt aan gedrag
 - Sommige vertonen redelijke erfelijkheid (bvb. .60):
 - Traditionalisme, conservatisme, beroepsvoorkeuren
 - Toch wel redelijk opvallend!! (bvb. Stemgedrag)
 - (En dit is niet te wijten aan opvoeding!)
 - Andere niet:
 - Geloofsovertuiging, racisme
 - Het is niet duidelijk waarom sommige attitudes een erfelijke component bezitten, en andere niet (mogelijke oorzaak: gelinkt aan andere, duidelijk overerfbare eigenschappen
 - Bvb. Nood aan zekerheid
 - Beroepsvoorkeuren: hangt samen met intelligentie, en andere PH trekken (sensation seeking, extraversie etc...) en deze zijn ook deels erfelijk
- **Drinken en roken**
 - Zijn gedragsuitdrukkingen van PH trekken zoals sensatiebelustheid, impulsiviteit, extraversie, neuroticisme
 - Vertonen relatief stabiele individuele verschillen
 - Beide vertonen evidentie van erfelijkheid (ook deelaspecten zoals beginnen, volhouden, kunnen stoppen): 0.50 of meer

Het raadsel van gedeelde en niet-gedeelde omgevingsinvloeden

- We mogen niet uit het oog verliezen dat de voorgaande studies die matige erfelijkheid aangeven voor bepaalde trekken, tevens een bewijs zijn van het belang van omgevingsinvloeden!
- PH trekken vertonen een erfelijkheid van 30-50%; omgevingsinvloeden zijn dus verantwoordelijk voor maximaal 50–70% van verschillen tussen mensen!
- Het is dus belangrijk te achterhalen dewelke de belangrijke omgevingsinvloeden zijn.
- Twee belangrijke types omgevingsinvloeden
 - Gedeelde: tijdens opvoeding worden bepaalde aspecten van de omgeving gedeeld door siblings (bvb. Aantal boeken thuis, PC, interesses ouders, jeugdbeweging, school, etc)

- Niet gedeelde: Er zijn ook omgevingsaspecten die niet gedeeld worden door siblings (bvb. andere vrienden, jeugdbeweging, andere school, klas, leerkrachten, etc)
 - Voor vele PH trekken is er een grote omgevingsinvloed, maar deze invloed blijkt het grootst voor niet-gedeelde aspecten!
 - Voor meeste PH trekken hebben gedeelde omgevingsaspecten minder invloed
 - (uitzondering: agressie, maar direct verband?)
 - In contrast met algemene opvatting: niet opvoeding, thuismilieu, maar unieke aspecten!
 - MAAR: we weten niet goed welke niet-gedeelde ervaringen nu zo cruciaal zijn in het bepalen van PH
- twee mogelijkheden:
- groot en nog niet gekend
 - vele kleine beetjes

Genen en de omgeving

- **Genotype-omgevingsinteractie**
 - Individuen met verschillend genotype reageren anders op zelfde omgevingskenmerken: enkel in bepaalde omstandigheden komen genetische verschillen gedragsmatig tot uiting
 - Bvb. Taakperformantie van Introverte en Extraverte (hebben verschillende genetische constitutie) in luide vs. rustige condities:
 - I presteren best in rustige omstandigheden, slecht in luide omstandigheden
 - E presteren goed in drukte, lawaai, en maken soms meer fouten in rustige omgeving
 - DUS: individuele verschillen interageren met omgeving in de beïnvloeding van prestaties
 - I presteren best in rustige omstandigheden, slecht in luide omstandigheden
 - E presteren goed in drukte, lawaai, en maken soms meer fouten in rustige omgeving
 - DUS: individuele verschillen interageren met omgeving in de beïnvloeding van prestaties
- **Genotype-omgevingscorrelatie**
 - Er is een verband tussen genetische invloeden, en omgevingsinvloeden:
 - Verschillen in de blootstelling // aan verschillende omgevingen // tussen individuen met verschillende genotypen
 - Maw: personen met bepaald genotype worden systematisch blootgesteld aan andere omgevingsfactoren dan personen met ander genotype
 - Drie types genotype-omgevingscorrelatie:
 - **Passief**
 - De ouders geven zowel genen als omgeving door aan kinderen, zonder dat de kinderen hier zelf een actieve rol in spelen
 - bvb. Verbale intelligentie van kind en aantal boeken thuis
 - Agressieve overerving en thuismilieu
 - Er is/ontstaat een verband tussen de genen die iemand meekrijgt, en de omgeving waarin hij/zij opgroeit
 - **Reactief**
 - Ouders (of anderen) reageren anders op het kind, afhankelijk van het genotype van het kind

- Bvb. Aanleg voor knuffelbaarheid van baby's: gaat ook gedrag van ouders mee bepalen
- Bvb. Omgekeerd: agressiegeenen, maar tegenwerking door omgeving
- **Actief**
 - Persoon met een bepaald genotype gaat zelf actief op zoek naar bepaalde omgeving
 - Bvb. Sensatiebelustheid (erfelijk) zoeken zelf risico situaties op
 - Flow-sensitive personen houden van, en zoeken activiteiten die hoge concentratie vereisen
 - Agressieve personen zoeken agressievere milieus op
- Genotype-omgevingscorrelatie kan positief of negatief zijn,
 - bvb. Negatieve r: Agressie, gedragsstoornissen: gedrag van ouders/omgeving gaat tegen genetisch veroorzaakte gedrag van kind in
- (boek p. 186 § 3-4 omtrent percepties: schrappen)

Moleculaire Genetica

- Onderzoek gericht op het identificeren van specifieke genen die geassocieerd zouden zijn met bepaalde PHtrekken

Voorbeeld:

- Veel onderzocht gen: D4DR—gen gelokaliseerd op de korte arm van chromosoom 11, codeert voor dopamine (neurotransmitter, zorgt voor plezier bij intense ervaringen) receptoren in de hersenen
 - Als lange D4DR herhaling: relatief ongevoelige dopamine receptoren: gaan op zoek naar dopamine rush, bvb. door avontuur, drugs (cocaïne), nieuwe ervaringen;
 - Als kortere D4DR herhaling: zeer responsief tov dopamine, gaan niet op zoek naar nieuwe ervaringen (zou voor te hoge dopamine zorgen)
Belangrijke gevolgen: druggebruik, roekeloosheid (verzekeringen...), agressie (hoewel verdeelde resultaten), etc...
- DUS: meest frequent onderzocht in relatie met PHtrek “novelty seeking”
- Individuen met lange herhaling scoren hoger op deze trek dan individuen met korte herhaling
- MAAR:
 - Zwakke associatie
 - Gebrek aan replicatieonderzoek
 - (dit geldt voor veel van dit soort onderzoek)

Ander voorbeeld:

Polymorphisme (TPH A218C U allele)

(Davidson, et al., 2000, *Science*)

- Gelinkt aan disfunctie in regulatie van negatieve emoties
- Hangt samen met neiging tot agressie, zelfs zonder provocatie
- Negatieve omstandigheden en emoties worden gelinkt aan grotere gevoeligheid voor woede en agressie
 - Onaangename stimulatie bvb. Warmte
 - “Slechtgezind zijn”

- MAAR: (zie hiervoor)

Gedragsgenetica, wetenschap, politiek, en waarden

- Bevindingen dat sommige PH-trekken erfelijk zijn druisde in tegen vorige toonaangevende opvattingen (stammend uit behaviorisme) dat PH gevormd wordt door socialisatie, door opvoedingsstijl etc...: heeft tegenkanting gekend in wetenschappelijke kringen
- Maatschappelijk/politiek: bezorgd over politieke of ideologisch misbruik van bevindingen van gedragsgenetica
 - bvb. Preferentiële behandeling, eugenetica
- De meeste controverse rond de erfelijkheid van individuele verschillen in intelligentie
 - Bvb. Intelligentie is erfelijk; sommige auteurs beweerden dat bepaalde rassen erfelijk minder intelligent zijn dan andere (Hernstein & Murray, 1994): minder inspanningen om bepaalde bevolkingsgroepen degelijk op te leiden
- In laatste decennium is de oorspronkelijke controverse wat gezakt, en is gedragsgenetica redelijk mainstream
 - Uitzondering: veel controverse over seksuele geaardheid:
 - Als homoseksualiteit weinig erfelijk is, kan je het ook “afleren”
- Omdat wetenschappelijk onderzoek ook misbruikt kan worden voor politieke en ideologische doeleinden, hebben onderzoekers de belangrijke verantwoordelijkheid om correct en genuanceerd hun bevindingen te communiceren
- Wetenschap zou waardevrij moeten zijn
- Kennis is beter dan onwetendheid

Samenvatting

- De meest overtuigende evidentie voor de genetische en omgevingsinvloeden op gedrag en PH komt van bevindingen die verkregen zijn adhv verschillende methodes (die andere voor- en nadelen hebben)
- PH-trekken zoals E, N hebben matige erfelijkheid, zoals ook drankgebruik, roken, seksuele oriëntatie (zeer matig)
- Een groot deel van de variantie is echter ook toe te schrijven aan omgevingsinvloeden
- Hiervan is een groot stuk voor rekening van niet-gedeelde omgevingsaspecten-ervaringen dus die uniek zijn voor siblings
- Genotype-omgevings interactie en correlatie, alsook het relatief nieuwe terein van moleculaire genetika, zijn veelbelovende onderzoeksterreinen voor de toekomst

Hfdst 7: Fysiologische benadering van persoonlijkheid

Vragen

- Welke zijn fysiologische correlaten of indicatoren van persoonlijkheidstrekken?
- Zijn er biologische substraten die onderliggend zijn aan aspecten van persoonlijkheid?
- Welke?

Intermezzo

- Phineas Gage: bekendste geval in neuropsychologie
 - Treinspoorwerker 19^e eeuw, aangenaam, vriendelijk hardwerkend, graag gezien
 - Ongeval waarbij ijzeren staaf door de kaak geschoten werd, door voorhoofd (beschadiging frontale hersenstructuren)
 - Overleefd en hersteld
 - Intellectuele vermogens intact
 - PH: sterk veranderd: agressief, impulsief, kon geen plannen tot uitvoer brengen, gedroeg zich niet meer naar maatschappelijke normen.
 - Schedel is bewaard gebleven en veelvuldig onderzocht
- Illustratief voorbeeld in hoe hersenwerking (of schade daaraan) een invloed kan uitoefenen op PH

Fysiologische systemen

- Verwijzen naar functionele systemen die aan de basis liggen van de werking van een organisme
 - Zenuwstelsel: hersenen, zenuwbanen
 - Hart-en bloedvatenstelsel
 - Musculoskelet: spieren en botten
- Voordeel: parameters zijn relatief objectief meetbaar
- Hoe hangen deze samen met PH?
- Onderscheid tussen fysiologische correlaten of indicatoren, en fysiologische/biologisch causale invloeden
- Fysiologische correlaten of indicatoren: fysiologische kenmerken die samenhangen met PH of gedrag, zonder noodzakelijke causale samenhang
 - Bv. Versnelling hartslag en angst
 - Temperatuurstijging en woede
- Fysiologische/biologisch causaal substraat: fysiologische kenmerken (verschillen in) zijn de oorzaak van bepaalde persoonlijkheidseigenschappen (verschillen in)
 - Bv. Verschillen in hersenhelftactiviteit en emotionaliteit
- Doel van fysiologische benadering:
- Is er een link tussen individuele verschillen in fysiologie EN individuele verschillen in psychologisch functioneren?

- als indicator
- als causaal model
- Belang van theoretisch model dat stipuleert
 - hoe PH en situatie interageren in het voortbrengen van specifieke responsen, hoe deze responsen zich fysiologisch kunnen uiten (indicator)
 - In welke mate PH op zich biologisch substraat heeft
- Respons/gedrag: afhankelijk van situatie en PH
- DOEL: S en PH identificeren die interageren in uitlokken van respons
 - Respons kan gemeten worden adhv fys. indicator
 - PH zelf kan biologische grond of oorzaak hebben
- Caveat:

Samengebalde bespreking van enkele fysiologische indicatoren en substraten

Ingewikkeld domein: dikwijls zijn verbanden niet zo eenduidig als ze in het boek voorgesteld worden

Dit hoofdstuk dient vooral als inleiding, later in andere colleges meer gedetailleerde behandeling van materie

Temperamentsleer

Hippocrates en Galenus (2de E nc)

4 types personen obv hoeveelheid van bepaalde lichaamsvochten

slijm --	flegmatisch	kalm, bedacht
bloed --	sanguinisch	levendig, gelukkig
gele gal --	cholerisch	vlug kwaad
zwarte gal --	melancholisch	pessimistisch

MAAR geen empirische ondersteuning

Sheldon's fysiologische benadering van PH

- William Sheldon '30 en '40 van vorige eeuw
- Lichaamstype bepaalt iemands PH
 - Endomorf (dik): Sociaal, maakt graag plezier
 - Mesomorf (gespierd): Assertief, ruw
 - Ectomorf (mager): Bedachtzaam, introvert
- MAAR: lichaamstypes en PH werden gemeten door dezelfde persoon (geen blinde ratings)
- Replicatie bleef uit
- Tegenwoordig focussen fysiologische persoonlijkheidsonderzoekers niet meer op zo'n globale lichamelijke indicatoren, maar op meer precieze fysiologische aspecten of substraten

Veelgebruikte fysiologische maten in persoonlijkheidsonderzoek

- **Electrodermale respons/activiteit (huidgeleiding)**
 - Zweetklieren (bvb. op handpalm) worden beïnvloed door activiteit van het ortho-sympathisch (deel van) autonoom zenuwstelsel: bereidt het lichaam voor op actie bij

- bedreiging of uitdaging (Fight/flight)
- Bij arousal/opwinding: klieren produceren zweet
- De hoeveelheid zweet kan gemeten worden adhv de hoeveelheid elektrische geleiding van 1 punt naar ander punt
- Wordt meestal verkregen via elektroden of sensoren die op het lichaamsoppervlak geplaatst worden
- Geeft de mogelijkheid om de respons op verschillende stimuli te meten, zoals
 - lawaai,
 - emotioneel geladen foto's, filmfragmenten,
 - pijn,
 - stress,
 - bepaalde emoties zoals angst, schuld etc.,
 - en individuele verschillen hierin
- Ook in rust zijn er verschillen tussen mensen in huidgeleiding: gerelateerd aan angst en N
- Voordeel: niet-invasief, weinig discomfort
- Nadeel: beperkte bewegingsvrijheid, aspecifiek
- Algemeen: stressreactie bestaat uit activatie van twee systemen:
 - *Corticoïde systeem* (vanuit bijnierschors): langdurige beïnvloeding van het metabolisme, immuunsysteem en andere lichaamsfuncties
 - *Orthosympathische systeem (bijniermerg)* dat zorgt voor de snellere reacties (bloedvatverwijdingen, bloeddruk, hartslag etc)
- **Cardiovasculaire activiteit**
 - Bloeddruk
 - Systolisch: bij samentrekken hartspier (groter)
 - Diastolisch: tussen samentrekkingen (kleiner)
 - Onder invloed van sympathisch zenuwstelsel: Hogere druk geeft voorbereiding tot actie weer bij dreiging of uitdaging (fight/flight)
 - Maat van bvb. reactiviteit op stress
 - Hartslag: slagen/minuut:
 - Gemeten door bvb. interval tussen twee hartslagen
 - Geeft voorbereiding tot actie weer
 - stijgt bij angst, opwinding, cognitieve belasting
 - Ook hier bestaan individuele verschillen in reactiviteit
 - Hartreactiviteit: individuele verschillen in hoe fel hartactiviteit verandert onder bepaalde stimulatie (bvb. Stress)
 - Bvb. backward serial subtraction task:
 - "tel zo snel mogelijk af vanaf 4576 per 7"
 - Mate van reactiviteit is geassocieerd met individuele verschillen in type A PH: ongeduldig, competitief, vijandig
 - Hangt samen met risico op hart- en vaatziekten
- **Hersenactiviteit**
 - Informatieoverdracht binnen de hersenen:

- Binnen hersencellen: via elektrische geleiding
- Tussen hersencellen: via chemische stoffen (neurotransmitters)
- Als gevolg van eerste: hersenen produceren spontaan elektrische activiteit
- Gemeten via elektroden op hoofd: elektro-encefalogram (EEG)
- Geeft activiteit van hersendelen weer in rust, of tijdens uitvoeren van een taak, of bij bepaalde S
- Bvb. Evoked potential techniek: EEG meting van hersenactiviteit bij het aanbieden van een stimulus
 - Bvb. Aanbieden angstinducerende S: verhoogde activiteit
 - Theorie: snelheid van geleiding $\sim$ IQ (?)
- Hersenvisualisatie technieken (brain imaging)—geven info over structuur en functies van hersengebieden door meting van bloeddorstrooming in specifieke gebieden in hersenen bij uitvoeren van bepaalde taken
 - DUS: uitvoeren bepaalde taak
 - Meten van bloeddorstrooming in specifieke gebieden
 - Informatie over functies en structuren van hersengebieden
 - **Positron emission tomography** (PET)
 - Inbrengen van radioactieve stof in bloedbaan. Bij verval geeft deze elektronen met positieve lading af, die gemeten kunnen worden (per regio). Geeft dus hoeveelheid bloed (activiteit) in een bepaalde regio aan
- **Functional magnetic resonance imaging** (fMRI):
 - Opsporen van veranderingen in bloed (locale reductie in desoxyhemoglobines) die optreden in bloed bij verhoogde bloeddorstrooming adhv magnetische resonanties
 - Geeft dus aan welke gebieden actief zijn (verhoogde bloeddorstrooming) bvb. bij het uitvoeren van bepaalde taken (bvb. geheugen, emoties, spraakherkenning, etc...)
- Voorbeeld:
 - Negatieve prenten: frontale activatie bij N-personen
 - N $\sim$ verhoogde gevoeligheid voor negatieve S
 - Positieve prenten: frontale activatie bij E-personen
 - E $\sim$ verhoogde gevoeligheid voor positieve S
- **Andere**
 - Biochemische analyse van bloed of speeksel
 - Hormoonspiegels; weerspiegelen bvb. veranderingen in immuunsysteem
 - Bvb. Testosteron: agressie, risicogedrag
 - Bvb. Cortisol: stress (bvb. hogere niveaus bij verlegen kinderen)
 - Enzymen
 - Bvb. Monoamine oxidase (MAO): enzym in bloed dat neurotransmitters (chemische stoffen die verantwoordelijk zijn voor communicatie tussen hersencellen) zou beïnvloeden: zou rol spelen bij sensatie zoeken
 - (Terzijde: verband is wel niet zo eenvoudig: MAO kan invloed uitoefenen op de bijniemerghormonen adrenaline en noradrenaline en de catecholaminetransmitters van de orthosympathische efferenten)

Persoonlijkheidsdimensies met fysiologisch substraat

- **Extraversie-introversie**

- Theorie van Eysenck:
- E-I is een van de fundamentele persoonlijkheidstrekken die verschillen tussen mensen beschrijven
- Belangrijk criterium: biologisch substraat
- Gemeten aan de hand van bvb. Eysenck vragenlijst
- Eysenck's theorie: fysiologisch substraat
- Introverten hebben een hoger activiteitsniveau in het Ascending Reticular Activating System (ARAS) hersensysteem (reguleert cortisol niveaus, geen eenduidig verband)
- Mensen streven ernaar om ARAS activiteit op optimaal niveau te houden:
 - Introverten hebben chronisch teveel activatie/cortisol: vermijden extra stimulatie en trachten hun niveau te verlagen
 - Extraverten hebben chronisch te weinig activatie/cortisol: trachten hun niveau te verhogen en zoeken juist stimulatie
- MAAR onderzoek gaf aan dat I en E NIET verschillen in basis niveau (in rust), maar dat I WEL meer reactief zijn bij gemiddelde stimulatie (in termen van EEG of huidgeleiding)
- Hierdoor heeft Eysenck zijn theorie bijgesteld: het verschil tussen E en I ligt niet in basislijn arousal, maar reactiviteit van arousal (I reactiever: sneller en meer) bij stimulatie
- Wordt ook ondersteund in eigen onderzoek in Onderzoeksgroep kwantitatieve- en persoonlijkheidspsychologie
- DUS: bij keuzevrijheid zullen E meer activiteit en opwindning, stimulatie verkiezen dan I
 - I presteren beter bij/verkiezen weinig stimulatie (anders overgeprikkeld)
 - E presteren beter bij/verkiezen veel stimulatie (anders ondergeprikkeld)
- Verklaart gedragsverschillen tussen I en E
- Eysenck's theorie
- "KEUKEN TEST":
 - Wattestaafje horizontaal balanceren aan koordje
 - Op tong leggen met 1 kant
 - Dan citroensap op tong
 - Wattenstaafje met andere kant op tong
 - Als meer speeksel na citroen: aanduiding voor I (want hogere reactiviteit bij stimulatie)

- **Gevoeligheid voor beloning en straf**

- Jeffrey Gray: biologische theorie van PH "reinforcement sensitivity theory"
- Persoonlijkheid is fundamenteel gebaseerd op de gevoeligheid van twee hypothetische hersensystemen
 - Gedragsactivatiesysteem, Behavioral Activation System (BAS): reageert op (cues tot) beloning en reguleert toenaderingsgedrag. Als er mogelijkheid is tot een beloning: toenaderingsgedrag *bvb. Eten zien bij honger, op fuif*
"versneller"
 - Gedragsinhibitiesysteem, Behavioral Inhibition System (BIS): reageert op (cues van) bestraffing, frustratie, onzekerheid en reguleert inhibitie, vermijdingsgedrag. Als er een

mogelijkheid is van bestraffing: vermijdingsgedrag. *Bvb. Eten zien bij ziekte, op fuif “rem”*

- Activiteit van BIS produceert gevoelens van angst; activiteit van BAS produceert impulsiviteit
- Mensen verschillen van elkaar in de activiteit/gevoeligheid van beide systemen
 - Hoge BIS: gevoelig voor angst, vermijding, negatieve emoties
 - Hoge BAS: gevoelig voor impulsiviteit, toenadering, positieve emoties
- Opmerking: uitzondering: **woede**=negatieve emotie (BIS) die gekenmerkt wordt door impulsiviteit, toenaderingsgedrag (BAS).
- Implicatie:
 - Hoge BAS mensen leren beter door beloning dan lage BAS mensen
 - Hoge BIS mensen leren beter door straf dan lage BIS mensen
- Ondersteund door onderzoek (Larsen et al.):
 - Leertaak: zo snel mogelijk kleur benoemen van woord
 - Conditie A: leren door straf: BIS~prestaties
 - Conditie B: leren door beloning: BAS~prestaties
- **BIS/BAS proef Larsen et al**
 - Leren BIS-ers meer door straf dan door beloning? Leren BAS-ers meer door beloning dan door straf? p. 211
 - Is de conclusie uit het onderzoek dezelfde als uit het onderzoek over impulsieve personen op p. 212?
 - Impulsieve personen zoals delinquenten, psychopaten: leren beter door beloning dan door straf
 - Dat weten we niet, we weten enkel dat bij straf, prestaties~BIS, en bij beloning, prestaties ~BAS, maar er is niets geweten over het absolute niveau
 - Neen, dit zegt net dat impulsieve personen beter leren door beloning dan door straf
 - (Belangrijke implicaties! Leren door beloning of straf is afhankelijk van individuele verschillen!
 - !! Delinquenten: meer impulsief dus hogere BAS: hoe gedrag verbeteren? (itt. Straf))
- Integratie met model van Eysenck:
 - Impulsief (BAS) = hoge E (en matige N)
 - Angstig (BIS) = hoge N (en matige E)
 - Zie figuur 7.4
- Wordt ook gerelateerd aan asymmetrische hersenactiviteit:
 - BAS: relatief meer activiteit in L-hemisfeer
 - BIS: relatief meer activiteit van R-hemisfeer
- **Sensatiezucht**
 - Combinatie van twee bevindingen:
 - Vroeger onderzoek over sensorische deprivatie:
 - Minimale sensorische stimulatie: weinig verdraagbaar (proefpersonen verkiezen daarboven zelf extreem saaie stimulatie)
 - MAAR: individuele verschillen hierin!

Hebb's theorie van een optimaal arousal niveau

- Niet teveel, niet te weinig (als teveel: daling is belonend, als te weinig, stijging is belonend): controversieel want soms is stijging van arousal dus belonend
- MAAR individuele verschillen hierin!

Onderzoek van Zuckerman:

- Koppelde individuele verschilvariabele, “sensatiezucht” aan deze bevindingen.
- = Tendens om spannende activiteiten op te zoeken, risico's te nemen en verveling tegen te gaan
- Hoge scorers zijn minder tolerant voor sensorische deprivatie; hebben hoger niveau van stimulatie nodig voor optimaal level van arousal
- Ontwikkelde vragenlijst: Zuckerman's Sensation Seeking Scale: avontuurlijke sporten, nieuwe ervaringen, voorkeur voor “uit de bol gaan”, gemakkelijk verveeld
- Gelijkaardig aan extraversie van Eysenck: ook positieve correlatie tussen E en SS
- Interessante correlaten: SS: skydivers, meer sex-partners, zoeken meer risico op...
- Fysiologische basis voor sensatiezucht
 - Neurotransmitters—chemische stoffen die zorgen voor overzetting van zenuwimpuls van 1 zenuwcel naar andere
 - Impuls in 1 cel → chemische stof komt vrij tussen cellen → impuls in volgende cel
 - Monoamine Oxidase (MAO)—enzym dat een optimaal level van neurotransmitters bewaart: breekt neurotransmitters af
- Fysiologische basis voor sensatiezucht
 - Te weinig MAO = te veel neurotransmitter;
 - Teveel MAO = te weinig neurotransmitter
 - Hoge SZ-personen hebben lagere niveaus van MAO, waardoor er meer neurotransmitter aanwezig is, waardoor er minder makkelijk inhibitie kan plaatsvinden, en hierdoor zijn ze impulsiever, minder controle over gedachten, emoties etc...
 - meer activatie, meer nood aan stimulatie om een optimaal level van arousal te bereiken (omgekeerd aan E?)
- **Neurotransmitters en PH**
 - Individuele verschillen in niveau van specifieke neurotransmitters wordt gelinkt aan individuele verschillen in PH
 - Dopamine—geassocieerd met plezier (bvb. Cocaïne, maar erna een tekort)
 - Tekort aan Serotonine—geassocieerd met depressie en andere stemmingsstoornissen (bvb. Prozac: verhindert afbraak van serotonine)
 - Norepinephrine—geassocieerd aan fight/flight respons
 - Oxytocine: gerelateerd aan attachment (gehechtheid) en vertrouwen
 - Hogere levels induceren vertrouwen
 - Bij vrouwelijke ratten bij wie aanmaak wordt geblokkeerd: worden vijandig en eten hun jongen op
 - Omvattende PH theorieën obv neurotransmitter-PH links
 - Vb. Cloninger's Driedimensioneel PH model
 - Novelty seeking—lage levels van dopamine: gaan op zoek naar plezier
 - Schade vermijden (harm avoidance)—serotonine

- Beloningsafhankelijkheid—lage levels van norepinephrine
- Andere theorieën kijken naar hoe genen de niveaus van neurotransmitters beïnvloeden, en zoeken zo naar een theorie van PH die gebaseerd is op genetische verschillen die aan de basis liggen van differentiële neurotransmittersystemen, hetgeen op zich aan de basis ligt van gedragsverschillen
- Bvb. D4DR gen: dopamine receptoren, en novelty seeking
- MAAR moeilijk onderzoek, vele genen, vele effecten van NT, meeste PH-trekken worden door vele verschillende genen uiteindelijk beïnvloed, verbanden niet altijd eenduidig
- **Ochtendtype/avondtype**
 - Er zijn stabiele verschillen tussen mensen in Ochtendtype/avondtype
 - Oorzaak zou liggen in verschillen in onderliggend biologisch circadiaan ritme
 - (circa: ongeveer; dia=dag)
 - Verschillende biologische processen fluctueren op basis van een cyclus van 24-25u: circadiaan ritme
 - Bvb. Lichaamstemperatuur: daalt voor slapen, stijgt voor opstaan, piek 's avonds
 - hormoonsecreties
 - MAAR: er zijn grote individuele verschillen in de lengte van deze cyclus
 - Hoe onderzocht? Adhv *temporele isolatie studies*:
 - proefpersonen worden ondergebracht in een leefomgeving zonder enige tijdsindicatie (klokken, maaltijden, slaap, licht, etc...),
 - biologische functies worden gemeten:
 - mensen verschillen sterk in de lengte van hun slaap-waakcycli, temperatuurschommelingen etc... (16u-50u)
 - Personen met korter ritme pieken vroeger tijdens de dag (temperatuur, alertheid etc), gaan vroeger slapen, worden vroeger wakker, dan personen met een langer ritme
 - Personen met een korter ritme zijn eerder ochtendmensen, personen met een langer ritme zijn eerder avondmensen
 - Ochtendmensen best tussen 8 en 11
 - Avondmensen best tussen 17 en 23
 - Wat gebeurt er als mensen met verschillend ritme samenleven? (lagere kwaliteit van relatie)
 - Individuele verschillen in circadiaan ritme en in moment van piektemperatuur hangen inderdaad samen met scores verkregen via een O/A vragenlijst
 - = voorbeeld van hoe biologisch, fysiologische processen aan de basis kunnen liggen van PH-kenmerken
 - Dit werd crosscultureel en over de tijd bevestigd
 - Opmerking: crossculturele validatie is aanwijzing voor biologische grondslag. Waarom?
- **Hersenasymmetrie en affectieve stijl**
 - Linker en rechter hersenhelft vertonen lateraliseringsverschillen, dwz beide helften staan niet in voor exact dezelfde functies, ze zijn “gespecialiseerd”.
 - Er is dus een “asymmetrie” waardoor de hersenhelften instaan voor de controle van specifieke functies
 - Bv. L: taal (centra van Broca en Wernicke)

- Adhv bvb. EEG kan men activiteit van beide hersendelen meten
 - Bvb. Alpha wave: omgekeerd verband met activiteit
- L-hemisfeer is relatief meer actief dan R bij ervaren van positieve emoties
- R-hemisfeer is relatief meer actief dan L bij ervaren van negatieve emoties
 - Vooral frontaal volgens theorie, maar zie figuur 7.6
 - MAAR kwaadheid: L, dus lateralisatie slaat niet zozeer op positief/negatief, wel meer op toenadering/vermijding (wat meestal overlapt met pos/neg maar niet voor alle emoties)
- Gerepliceerd in volwassenen, kinderen (zoet vs. bitter), dieren (cortisol na stress), boeddhistische monniken
- Asymmetrie is een stabiele persoonlijkheidseigenschap over de tijd
- Dispositioneel positieve emoties ~meer relatieve L frontale EEG
- Dispositioneel negatieve emoties ~meer relatieve R frontale EEG
- Conclusie: affectieve stijl hangt samen met of kan voorspeld worden adhv relatieve asymmetrie en hersenhelft activiteit
- **Opmerking:** indicatie voor L/R lateralisatie: naar waar kijken je ogen als je je concentreert op moeilijke vraag:
 - L: relatief meer R-hemisfeer activiteit
 - R: relatief meer L-hemisfeer activiteit
- Cfr. REEKS VRAGEN: Wie keek naar R en wie naar L?

Samenvatting

- Studie van PH kent een biologische benadering waarin biologische aspecten gelinkt worden aan PH-kenmerken, hetzij als
 - Fysiologische indicatoren
 - Causaal substraat
- dit zijn tevens twee wijzen waarop fysiologische variabelen zinvol zijn voor de ontwikkeling en uitbreiding van PH theorieën en onderzoek
- Twee aspecten:
 - Fysiologische metingen als variabelen die gecorreleerd zijn met PH (indicatoren)
 - Fysiologische gebeurtenissen of processen als causale mechanismen zien voor PHtrekken
- Grote vooruitgang in beeldvormingstechnieken heeft veel kennis opgeleverd of verband tussen hersenactiviteit en PH
- Voor verschillende PH-aspecten zijn (neuro)fysiologische theorieën ontwikkeld
- Opgepast: verbanden zijn dikwijls niet zo eenduidig als ze soms worden voorgesteld

Hfdst 8: Evolutionaire benadering van persoonlijkheid

Vragen

- Hoe kunnen we fundamentele eigenschappen van de mens (als soort) verklaren?
- Hoe kunnen evolutionaire principes bijdragen tot een beter begrijpen van onze huidige psychologie en persoonlijkheid?
- Zijn psychologische verschillen tussen M en V te verklaren door verschillen in de uitdagingen tegenover dewelke beide stonden doorheen de geschiedenis?

Evolutionaire psychologie:

Enkele voorbemerkingen

- Evolutionaire psychologie:
- psychologische fenomenen verklaren aan de hand van evolutionaire mechanismen
 - huidige psychologische fenomenen verklaren doordat ze waardevol zijn voor eigen overleving en voortplanting
- Relatief recente tak van de psychologie
- Niet iedereen is even eens met hun methoden en conclusies, maar momenteel zeer sterk in populariteit aan het winnen
- MAAR: is niet vrij van kritiek: er zijn enkele belangrijke beperkingen of kanttekeningen

Evolutie en natuurlijke selectie

Basisgegevens:

- Iedereen heeft voorouders die er in geslaagd zijn om
 - Te overleven tot de tijd rijp is voor voortplanting
 - Zich voort te planten
- We hebben de mechanismen, die door onze voorouders werden gebruikt om deze doelen te bereiken, geërfd.

Vóór Darwin waren reeds twee elementen van evolutie erkend:

- verandering doorheen de tijd (bvb. fossielen: soorten die nu niet meer bestaan of anders zijn)
- aanpassing aan de omgeving
giraf, miereneter, mimicry

- **Natuurlijke selectie**

Darwins' revolutie in biologie:

- ontwikkelde een theorie over het proces dat dergelijke adaptaties creëert en hoe veranderingen over de tijd plaatsnemen: Natuurlijke Selectie
- Een organisme produceert meer nakomelingen dan er kan overleven en zich voortplanten (er is altijd 'verlies')
- Bepaalde eigenschappen of varianten stellen een organisme beter in staat om te overleven

en zich voort te planten tot meer nakomelingen (natuurlijke variatie)

- Nakomelingen erven de eigenschappen over van de varianten die meer succes hadden om te overleven en zich voort te planten
- DUS: de eigenschappen van succesvolle varianten worden overgeërfd, en de eigenschappen van niet succesvolle varianten niet
- Doorheen de tijd zullen de succesvolle varianten de gehele populatie of soort kenmerken
- Adaptaties: deze eigenschappen die overgeërfde oplossingen weerspiegelen voor overlevings- en voortplantingsproblemen gesteld door de vijandige krachten in de omgeving

DUS:

- de omgeving, natuur legt restricties op overleven en voortplanten (bvb. eten hebben, bescherming tegen weer, tegen vijanden etc...)
- organismen met bepaalde eigenschappen (adaptaties) slagen er beter in om met deze uitdagingen, problemen om te gaan
- doordat deze organismen zich meer voortplanten, worden deze eigenschappen ook meer overgeërfd

= 1ste PRINCIPE natuurlijke selectie

- Enkele randvoorwaarden
 - Natuurlijke variatie: er is variatie tussen organismen van eenzelfde soort (zelfs tussen siblings, van zelfde ouders) en hun eigenschappen
 - Sommige (fitte) eigenschappen stellen een organisme beter in staat om te overleven en zich voort te planten (adaptaties)
 - Erfelijkheid: eigenschappen worden overgeërfd van ouders op kinderen

DUS: fitte eigenschappen hebben grotere kans om te overleven in een populatie

DUS: eigenschappen verklaren door de link te leggen met hun evolutionair voordeel

• Seksuele Selectie

- MAAR: het viel Darwin op dat vele eigenschappen geen direct overlevingsnut hadden of zelfs juist overlevingskansen deden dalen,
- bvb. Bonte kleuren, lange staarten, agressie, de pauw?
- Hoe kan dit verklaard worden?
- 2de PRINCIPE: Seksuele selectie: eigenschappen die bijdragen tot reproductieve succes van organisme (voortplantingskansen) hebben ook grotere kans om overgeërfd te worden.
- Seksuele selectie: sommige individuen zijn meer succesvol dan anderen wat betreft voortplanting
- Deze verschillen zijn resultaat van competitie tussen individuen van dezelfde soort
- Twee vormen
 - Intraseksuele competitie: leden van zelfde geslacht wedijveren voor seksuele toegang tot leden van andere geslacht.
 - DUS: eigenschappen die in deze competitie tot succes leiden, worden meer overgeërfd
 - bvb. Gewei, agressie
 - Interseksuele competitie: leden van bepaalde sekse kiezen hun partner op basis van eigenschappen van deze partner
 - DUS: eigenschappen die in deze competitie tot succes leiden worden meer overgeërfd

- bvb. Pauwenstaart (teken van goede gezondheid)

DUS

- Twee principes waardoor bepaalde eigenschappen een grotere kans hebben om overgeërfd te worden
 - Natuurlijke selectie: eigenschappen met overlevingswaarde verhogen kans op overerving
 - Seksuele selectie: eigenschappen met voortplantingswaarde verhogen kans op overerving
- **Genen en inclusieve fitheid**
 - Tot nu toe (Darwin): focus op overleven en voortplanten van organisme
 - Ontdekking van het Gen: DNA-pakket (verantwoordelijk voor specifieke eigenschappen) dat wordt overgeërfd van ouder op kind.
Kleinste unit van overgeërfde informatie dat niet verder opdeelbaar is als functionele eenheid
 - Moderne evolutionaire biologen hebben Darwins' theorie voor een deel verlaten :
De ontdekking van het gen als eenheid van overerving leidde tot cruciale inzicht dat natuurlijke (overleving van organisme) en seksuele (voortplanting van organisme) selectie verschillende vormen zijn van hetzelfde proces:
Overerving/voortbestaan van genen is cruciale factor
 - overleven is hiervoor noodzakelijk
 - voortplanten is hiervoor noodzakelijk
 - Door deze mechanismen is er differentiële gen reproductie = basismechanisme: sommige genen hebben meer kans om overgeërfd te worden dan andere (nl. die genen die leiden tot overleven en voortplanting)
 - GEVOLG: theorie kan verder uitgebreid worden, niet meer beperkt tot individu zelf:
Inclusieve fitheid theorie (Hamilton, 1964): evolutietheorie die overerving van eigen genen centraal stelt
 - Genen deelt een individu met aanverwanten, dus
 - Inclusieve fitness van genen:
persoonlijk reproductief succes (hoeveelheid nageslacht) PLUS het effect dat het individu heeft in het verzorgen van de voortplanting van je genetische verwanten (want deze hebben deels dus ook jouw genen), gewogen door hun graad van genetisch verwantschap
 - MET ANDERE WOORDEN: de overerving van een gen is functie van
 - Hoe goed een organisme zelf overleeft en reproduceert
 - Hoe goed een organisme kan zorgen dat verwanten overleven en reproduceren (want deze hebben deels dezelfde genen)
 natuurlijk: de baten van voor verwanten te zorgen (in functie van mate van verwantschap) mogen niet ten koste gaan van eigen reproductiesucces
Broer/zus: veel inspanning
Achterneef: veel minder inspanning
- **Producten van evolutieproces**
Evolutieproces leidt tot creatie van eigenschappen: drie soorten
Adaptaties

- Adaptaties zijn de primaire producten van evolutie
Definitie: “een betrouwbaar zich ontwikkelende structuur in of eigenschap van het organisme die de oplossing vormt voor een adaptief probleem, omdat het interageert met de terugkerende structuur van de wereld rondom het organisme”
Omgeving stelt organisme voor uitdagingen; adaptaties zijn geëvolueerde eigenschappen die met deze uitdagingen omgaan
(assumptie: zekere constantie in omgeving)
- DUS
- Adaptief probleem: alles dat overleving of reproductie belemmert (natuurgeweld, rivalen, voedsel, over- en onderbevolking, etc...)
- Adaptaties zijn gevormd en geperfectioneerd over duizenden jaren, dus worden ze gekenmerkt door efficiëntie, precisie, en betrouwbaarheid
MAAR soms niet meer nuttig in moderne tijden, bvb. xenofobie
“We leven in moderne tijden met de hersenen uit het stenen tijdperk”

Bijproducten van adaptaties

- Bijproducten zijn toevallige effecten of bijkomende functies van adaptaties, die echter niet voor die reden geëvolueerd zijn
bvb. - neus: handig om een bril op te zetten
- ringvinger: middel om te tonen dat je een partner hebt

Ruis of random variaties

- Als gevolg van natuurlijke variatie: variatie in eigenschappen die louter op toeval gebaseerd zijn, en die geen specifieke adaptieve functie hebben
 - Bvb. Verschillen in oorschelp
 - MAAR “sleeping feature”: deze eigenschappen kunnen soms wel, door toeval of veranderende omgeving, functioneel worden en uitgroeien tot adaptaties
bvb. Stel geen zonlicht meer: grote oorschelpen worden evolutionair voordeel

Evolutionaire psychologie

- Principes van evolutie toepassen op het verklaren van psychologische eigenschappen
- **Aannames van evolutionaire psychologie**

Domein- specificiteit:

- adaptaties zijn ontwikkeld door evolutionaire processen als oplossing voor specifieke problemen

Talrijkheid:

- er zijn vele adaptieve problemen, en dus zijn er vele verschillende adaptaties ontwikkeld (maw een mens heeft vele verschillende eigenschappen, niet slechts enkele, dit zou niet voldoende zijn om met ruime aantal problemen om te gaan)
- Bvb. Angst voor vele omstandigheden (hoogte, slangen, spinnen...), cognitieve vaardigheden (geheugen, voorspellen, etc..)

Functionaliteit:

- psychologische adaptaties zijn ontwikkeld om tegemoet te komen aan specifieke adaptieve problemen

- DUS cruciaal : identificeren van evolutionaire functie van een bepaalde eigenschap
- Waarom is angst belangrijk, geheugen, intelligentie etc...
- **Empirisch testen van evolutionaire hypothesen**
 - Probleem: er is nog geen teletijdsmachine ontwikkeld: we kunnen niet teruggaan in de tijd en onderzoeken of bepaalde eigenschappen inderdaad het gevolg zijn van bepaalde omgevingsuitdagingen
 - Vandaar: evolutionaire psychologie is verplicht om hypothesen te genereren uit theorie die getoetst kunnen worden en die de theorie bevestigen of ontkrachten
 - Methode: verschillende niveaus (van abstract naar concrete, hedendaagse gevolgen) van analyse in evolutionaire psychologie (hiërarchische levels van analyse):
 - Algemene evolutieleer: evolutie door selectie
 - Midden niveau: specificatie, bvb. Theorie van ouderinvestering en seksuele selectie:
 - Specifiekere hypothesen:
 - de sekse die de grootste investering moet doen voor het opgroeien van nakomelingen, is het meest kieskeurig wat betreft partnerselectie
 - De sekse die kleinste investering brengt, is meer competitief met seksegenoten, om rivalen uit te schakelen tegenover kieskeurige andere sekse
 - Hieruit specifieke, toetsbare predicties ontwikkelen:
 - Concrete niveau: specifieke, toetsbare predicties
 - Vrouwen zijn meer kieskeurig, en kiezen partners die willen (bereidheid) en kunnen (middelen, status) investeren, en scheiden mannen die dat niet meer doen
 - Mannen zijn minder kieskeurig, en meer competitief met seksegenoten
 - Twee methoden van uitvoeren van empirisch onderzoek als testing van hypothesen
 - Deductieve methode “top-down”: vertrekt van theorie, leidt predicties af (theory-driven)
 - Inductieve methode “bottom-up”: reasoning approach: vertrekt van empirische bevinding, en stelt op basis ervan een theorie op (data-driven) bvb. Je stelt vast dat mannen meer moorden plegen dan vrouwen: waarom?
 - Opm.: Beide zijn valide manieren om wetenschap te beoefenen, in alle disciplines
- Evolutionaire psychologie formuleert hypothesen over 3 domeinen/niveaus van menselijk functioneren/PH
 - Menselijke natuur in het algemeen: verklaren van eigenschappen die alle mensen kenmerken (de ‘fundamentele menselijke natuur’)
 - Geslachtsverschillen: verklaren van verschillen tussen mannen en vrouwen
 - Interindividuele verschillen: verklaren van verschillen tussen mensen in populatie

Menselijke natuur

Redenering:

- Psychologische mechanismen die succesvol zijn voor overleving en voortplanting “overleven” mechanismen die dat niet/minder zijn
- Gevolg: de menselijke natuur is een gevolg van evolutionaire processen

- Doorheen de tijd verspreiden de succesvolle eigenschappen zich in de populatie en kenmerken deze (bvb. twee ogen...)
- Voorbeelden van evolutionaire analyse van menselijke natuur (dus: fundamenteel menselijke eigenschappen)
- **Need to belong**
 - Theorie:
 - 1 van de belangrijkste uitdagingen voor mens is samen te leven in groep, noodzakelijk voor overleven
 - voedsel,
 - verzorgen nakomelingen,
 - verdediging,
 - beschikbaarheid van partners
 - Eigenschappen die het succesvol samenleven bevorderen, hebben evolutionair voordeel
 - Bijvoorbeeld:
 - Angst voor uitsluiting/sociale angst (angst om negatief beoordeeld te worden door anderen)
 - mensen die dit meer bezaten hadden meer kans op overleven en reproduceren dan mensen die hier ongevoelig voor zijn
 - Gedrag dat groep bevoordeelt wordt positief bevonden (vriendelijkheid, helpgedrag)
 - vs. gedrag dat groep benadeelt (lief afpakken, agressie, lafheid) wordt negatief beoordeeld
 - Samengevat: need to belong is fundamenteel menselijke eigenschap
- **Helpgedrag en altruïsme**
 - Theorie: cf. Inclusive fitness theorie
 - Helpgedrag van een persoon is een rechtstreekse functie van de mate waarin de geholpene bijdraagt aan overleving van de genen van die persoon
 - Dus: predicties:
 - Helpgedrag daalt naarmate genetische overlap daalt (Figuur 8.2)
 - Helpgedrag daalt naarmate verwanten ouder zijn (Figuur 8.3 en figuur 8.4)
 - Ondersteunen deze gegevens de centrale hypothese (“helpgedrag daalt naarmate verwanten ouder zijn”)?
 - Waar wel/niet?
 - Zoek zelf verklaringen hiervoor?
- **Universele emoties**
 - Basisstelling: de wijze waarop emoties uitgedrukt worden (via gezicht) en de reacties die specifieke emoties oproepen, reflecteren evolutionaire functie (dus om beter om te kunnen gaan met omgevingsuitdagingen)
 - (drie verschillende visies in boek: geen leerstof)
 - Voorbeeld:
 - Kwaad: uiten van dreiging, mobiliseren van energie om obstakel uit de weg te ruimen
 - Walging: zich afzetten van onplezierige stimulus
 - Angst: verhogen aandacht en klaarmaken om te vluchten

- Als dit zo is, zouden emoties overal op dezelfde manier uitgedrukt worden (universele adaptieve functies)
- Onderzoek Paul Ekman: bevestiging in verschillende culturen:
- Grote overeenkomst tussen culturen in het toewijzen van emoties aan bepaalde gelaatsuitdrukkingen
- Zelfs bij afgelegen bevolkingsgroepen (geen invloed van westerse media)
- Conclusie: De expressie van emoties is universeel (mensen uiten hun emoties overal hetzelfde en de expressies worden ook overal correct herkend)
- MAAR: - methodologische problemen bvb. Taal
- discussie ronde juiste betekenis (uitdrukking van evolutionaire functie van emotie vs. signaalfunctie voor sociale omgeving, ...)

Geslachtsverschillen

- Evolutionaire psychologie veronderstelt dat mannen en vrouwen hetzelfde zijn/verschillen in die domeinen waarin ze dezelfde/ verschillende omgevingsuitdagingen, adaptieve problemen tegengekomen zijn doorheen de tijd
- DUS: verwachting van geslachtsverschillen in die domeinen waarin ze andere uitdagingen tegenkwamen
- bvb. Vrouw baart kinderen, man niet: als gevolg van dit verschil hebben man en vrouw dus verschillende eigenschappen ontwikkeld (weeën, oxytocine, baarmoeder, etc...)
- Belangrijk verschil volgens evolutionaire psychologie in adaptieve problemen:
 - Vrouwen staan in voor baren en voeden van nakomelingen; nood aan middelen (voedsel, bescherming etc)
 - Mannen zijn nooit zeker van vaderschap
- Deze biologische realiteit is de oorzaak van geslachtsverschillen op het vlak van psychologie en gedrag
- **Geslachtsverschillen: agressie**
 - Criminaliteitsstatistieken: Grote meerderheid van moord en slachtoffers van moord zijn mannen
 - Opmerking: is niet noodzakelijk hetzelfde als agressie!
 - Onderscheid tussen
 - instrumentele agressie
 - affectieve agressie
 - directe fysieke agressie (M>V)
 - indirecte agressie (M ? V)
 - Hoe verklaren?
 - Evolutionaire psychologie: Theorie van ouderinvestering en seksuele selectie
 - Vrouw: kan slechts weinig kinderen voortbrengen (weinig variantie), en investeert meest in opvoeding (zwangerschap, voeding): kiezen zorgvuldig partner ipv omgekeerd
 - Man: kan vele kinderen voortbrengen, maar kieskeurige vrouwen:
 - Leidt tot grote potentiële verschillen, variantie tussen mannen in hoe succesvol ze zijn (effective polygyny): kan veel, kan weinig

- Gevolg: hoe groter variantie, hoe groter competitie tussen mannen, meer risicovolle strategieën om aan partner te geraken of om aan status en middelen te raken, zoals geweld
- Dit principe wordt ook gezien als de oorzaak van seksuele dimorfie: verschillen in verschijningsvorm tussen mannen en vrouwen in grootte, gespierde bouw.
- Hoe groter competitie en verschillen in toegang tot voortplanting, des te groter verschillen tussen M en V
- Bvb. Zeeolifant (M 4keer groter dan V) vs. mens: 12%
- (inductieve methode)
- **Geslachtsverschillen: jaloezie**
 - Man is nooit zeker van vaderschap. Als kinderen niet van hem zijn, steekt hij veel energie in de overleving van andere genen. Heeft dus belang bij zekerheid over vaderschap.
 - Vrouw: is zeker van moederschap. Heeft vooral belang bij investerende partner.
 - Geslachtsverschillen in jaloezie: relatieve verschillen
 - Vrouw: vooral emotioneel jaloers: wanneer partner emotionele band heeft, verliefd is op andere vrouw
 - Man: vooral seksueel jaloers: wanneer partner seksuele relaties heeft met andere mannen
 - Wordt bevestigd in empirisch onderzoek:
 - vrouwen vinden emotionele 'ontrouwheid' erger dan seksuele, en omgekeerd voor mannen
 - Ook in termen van fysiologische arousal bij inbeelden
 - Crossculturele bevestiging
 - (deductieve methode)
 - Alternatieve hypothese "double shot":
 - Als man denkt aan seksuele ontrouw, vreest hij ook voor emotionele ontrouw: dubbel erg
 - Als vrouw denkt aan emotionele ontrouw, vreest zij ook voor seksuele ontrouw: dubbel erg
 - MAAR niet bevestigd in onderzoek:
 - Studie: wat als uw partner een emotionele relatie heeft, maar geen seksuele/een seksuele relatie heeft, maar geen emotionele:
 - Zelfde resultaten: duidelijk geslachtsverschil
 - Ook crosscultureel geen bevestiging
- **Geslachtsverschillen: aantal seksuele partners**
 - Door differentiële investering in nakomelingen ($V > M$): mannen kunnen hun reproductieve succes verhogen door meerdere partners te hebben, hebben dus relatief meer evolutionair voordeel bij meerdere partners
 - Uit zich in:
 - Voorkeur voor meer partners ("Hoeveel bedpartners zou je in de komende maand, jaar willen hebben?": $M > V$)
 - Grotere bereidheid tot seks met vreemden
 - Voor mannen is uiterlijk meer belangrijk in partnerkeuze (gezonde genen) voor vrouwen

zorgzame karaktertrekken en middelen (Hoewel: voor beide zijn PHtrekken als lief en begrijpend en interessant het belangrijkste)

Individuele verschillen

- Tot nu toe: evolutionaire verklaringen die de menselijke natuur of man-vrouw verschillen verklaren
- MAAR: hoe individuele verschillen verklaren?
- Want evolutionaire processen tot nu toe zelfde voor iedereen of voor zelfde geslacht?
- Dit is dan ook het meest uitdagende en moeilijke niveau van analyse voor evolutionaire psychologie

Drie perspectieven worden ingenomen

- **Omgevingsinvloeden**
 - Omgevingsinvloeden zorgen voor individuele verschillen in algemene psychologische mechanismen
 - bvb. eelt,
 - iedereen heeft Need to belong, maar door opvoeding en ervaringen drukt dit zich anders uit, bvb. Dominantie vs. submissie
 - Aan- of afwezigheid vaderfiguur
 - afwezigheid leidt tot vervroegde seksuele ontwikkeling, frequent van partner wisselen...
 - Evidentie
 - Kinderen uit gescheiden gezinnen hebben meer seksuele ervaringen
 - MAAR: kan bvb. zijn dat dit genetisch doorgegeven wordt
- **Zelfevaluatie van overgeërfde kenmerken:**
 - bvb. Interactie met lichaamsbouw: wijze om iets te bereiken wordt bepaald door fysieke kenmerken
 - Stel: twee strategieën in sociale interactie die evolutionair voordelig gebleken zijn:
 - agressie
 - vriendelijkheid
 - Effectiviteit hiervan hangt wel af van (je perceptie van) je fysieke lichaamsbouw: verklaart individuele verschillen
 - Maar evidentie is beperkt (bvb. delinquenten hebben gemiddeld genomen meer gespierde lichaamsbouw)
- **Frequentieafhankelijke strategische individuele verschillen:**
 - Evolutionaire processen bepalen doorgaans eigenschappen van gehele soort
 - Belangrijke uitzondering: frequentieafhankelijke selectie:
 - Een bepaalde eigenschap heeft slechts evolutionaire (lees: genoverleving-)waarde als deze in een beperkte proportie in de populatie voorkomt
 - Voorbeeld: linkshandigheid: voordeel bij gevecht, maar slechts als minderheid van populatie linkshandig is
 - Man-vrouw ratio: gelijk, als ongelijk, zorgt evolutie terug voor balans

- Seksuele strategie van vrouw:
 - kiezen voor investerende partner: trouw, veel aandacht aan selectie
 - kiezen voor goede genen: zoveel mogelijk partners die aan eisen voldoen
 - Beide strategieën houden elkaar in evenwicht
- Psychopathie: manipulatief, profiteren van welwillendheid van anderen

The big five en evolutionair relevante adaptieve problemen

- De mens wordt geconfronteerd met adaptieve problemen: sommige gaan hier beter mee om dan anderen
- Mensen zijn uitgerust met detectiemechanismen om te identificeren hoe anderen met de fundamentele adaptieve problemen omgaan
- DUS: De big five zien heeft overlevingswaarde, het geeft vervolgens mensen rollen.
 - Wie heeft veel kans om te stijgen op sociale ladder? Wie is de baas?
Extraversie, dominantie
 - Wie kan er goed samenwerken en is dus een mogelijke partner? Met wie ga ik om?
Vriendelijkheid
 - Wie is betrouwbaar en kan werk verzetten? Op wie kan ik rekenen?
Gewetensvolheid
 - Wie zal me bezwaren met eigen persoonlijke problemen en is labiel in samenwerking? Wie vermijd ik best?
Neuroticisme
 - Bij wie kan ik terecht voor goed advies? Aan wie vraag ik raad?
Openheid, Intellect

Beperkingen van evolutionaire psychologie

1. Ongekend verleden

adaptaties zijn gevormd over een lange tijdperiode van evolutie, en we kunnen niet teruggaan om met zekerheid vast te stellen wat welke veranderingen heeft veroorzaakt

Bvb. Gingen vrouwen mee op jacht of niet?

Dus we moeten inferenties maken.

Door meer trachten te leren over evolutionaire mechanismen trachten we ook meer te weten te komen over ons verleden

2. Onbegrepen fenomenen

er zijn nog veel zaken waar evolutionaire theoretici geen antwoord op hebben (ook relatief jonge tak van wetenschap)

3. De wereld is anders nu

Moderne omstandigheden zijn zonder twijfel sterk verschillend op vele vlakken met vroegere tijden. Wat vroeger adaptief was is dat nu misschien niet meer, en omgekeerd

bvb. Individualiteit, originaliteit, grote bevolking, mondialisering

4. Alternatieve verklaringen

Het is soms mogelijk om met alternatieve evolutionaire theorie hetzelfde fenomeen te

verklaren (dit geldt misschien voor alle wetenschap)

- Maar dit is ook voordeel: de bedoeling in de wetenschap is dan om competitieve predicties te genereren en te toetsen aan de empirie (finale toetssteen)

5. Moeilijk toetsbaar

Evolutionaire hypothesen worden soms geacht niet toetsbaar te zijn (criterium voor ware wetenschap, cf. Popper)

Nl. Wat is een fitte karakteristiek: datgene dat overgeërfd wordt in de populatie

Wat wordt overgeërfd? Een fitte karakteristiek

DUS: wat evolutionair voordeel is, is wat er bestaat, wat niet voordelig is bestaat niet: niet te toetsen

EN: niet te toetsen doorheen evolutie over eeuwen heen

Maar: recent pogingen om specifieke hypothesen af te leiden uit theorie, en te toetsen aan empirie

Samenvatting

- Selectie (natuurlijke en seksuele) is de sleutel van de evolutie, en van verandering in een soort over de tijd
- Eigenschappen die leiden tot meer genetische replicatie verspreiden zich in de populatie
- Evolutionaire psychologie bedient zich van deductieve en inductieve wijze van wetenschapsbeoefening
- Wordt toegepast op 3 niveaus van persoonlijkheidsanalyse:
 - De algemene, fundamentele menselijke natuur
 - Geslachtsverschillen
 - Individuele verschillen
- Evolutionaire psychologie heeft verschillende beperkingen
- MAAR het biedt een waardevol nieuw begrippen- en denkkader dat bestaande theorieën over PH kan aanvullen

Hfdst 9: Psychoanalytische benadering van persoonlijkheid

Inleiding

- Prof. Ross Cheit (politieke wetsch): een geval van teruggekomen herinnering
 - 1992: neefje gaat bij koor, zoals hemzelf
 - Niet blij, maar gespannen, problemen
 - Na verloop, herinnert zich misbruik in koor
 - Blijkt waar na anderen te contacteren
- Hoe kan iemand zoiets ingrijpends vergeten?

Sigmund Freud: grondlegger van psychoanalyse

- Geboren 1856 in Tsjechië, op 4j naar Wenen
- Briljant student geneeskunde
- Privé praktijk voor zenuwziekten (psychiater)
- Ontwikkelde theorie over menselijke geest doorheen behandelen van patiënten
- Benadrukte rol van “onbewuste” en belang van vroege ontwikkeling in menselijke functioneren
- 1938: vlucht als joods intellectueel naar Londen, sterft in 1939

Waarom is psychoanalyse belangrijk?

Oude psychologische theorie: achterhaald na vele andere ontwikkelingen?

- Eerste omvattende theorie over ontwikkeling, persoonlijkheid, therapie
- Blijft een belangrijke invloed hebben op moderne psychotherapie
 - Expliciet: via opleiding, Frankrijk
 - Impliciet: belang van praten in therapie
- Blijvende invloed op populaire westerse cultuur

Theorie maakt deel uit van de taal en theorie van de leek

- Blijvende invloed op onderzoek, oa. onbewuste en defensiemechanismen
 - Onderzoek naar automaticiteit: vele van onze beslissingen, ideeën, opvattingen, worden meer bepaald door automatische, onbewuste processen dan voordien aangenomen werd
 - Bvb. Beslissingen ivm moraliteit (onderzoek J. Haidt)
 - Bvb. Subliminale psychodynamische activatie
 - Bvb. Verkiezingsuitslag obv eerste indruk van competentie van pasfoto
- Bvb. Vele van onze beslissingen worden beïnvloed door automatische, onbewuste processen:
 - Bvb. Verkiezingsuitslag obv eerste indruk van competentie van pasfoto
 - Wie vind je het meest competent?

Fundamentele assumpties van psychoanalytische theorie

Algemeen:

- De menselijke psyche bevat een interne bron van psychische energie die gedrag motiveert (instincten)
 - Er zijn twee basis instincten:
 - eerst: zelfbehoud en seks (cf. Darwin)
 - later: libido (gericht op leven, plezier) en thanatos (gericht op destructie, dood)
 - De energie zoekt een uitweg (zoals druk in een vat)
 - Persoonlijkheid is de gevonden uitweg, persoonlijkheidsverandering is wijziging uitweg
 - Een belangrijk deel van het psychisch leven (en van de instincten) is onbewust
 - DUS: de menselijke geest is als een hydraulisch systeem: er is een interne druk, energie die gelost moet worden. Hoe dit gebeurt, uit zich in kenmerken van persoonlijkheid
 - Persoonlijkheidsverandering wijst op een verandering van de manier waarop de psychische energie verlost wordt.
 - **Basisinstincten: Seks en agressie**
 - Instincten: sterke interne krachten die alle energie voorzien in het psychisch systeem
 - In eerste versie van Freud's theorie: twee belangrijke instincten:
 - zelfbehoud
 - seks
 - (zie de twee types selectie bij Darwin, overleven, en voortplanting; het is mogelijk dat Freud zich hierop heeft geïnspireerd)
 - In latere versies:
 - Levensinstinct/libido: zelfbehoud en seks
 - Thanatos: doodsdrijf, destructie, agressie
 - Gedrag en handelen worden gedreven door het bevredigen van deze instincten, of door de controle ervan
 - Deze instincten kunnen elkaar tegenwerken, maar kunnen ook gecombineerd optreden (e.g., eten: gericht op leven maar houdt tevens vernieling in)
 - **Onbewuste motivatie**
 - Menselijke geest bevat drie niveaus
 - Bewuste: gevoelens, ideeën, gedachten waar je je nu van bewust bent
Bvb. Aan wat denk je nu
 - Voorbewuste: informatie waar je nu niet aan denkt, maar die je makkelijk kan ophalen, herinneren,
bvb. Wat heb je gisteren gedaan?, wie zal België representeren op het Eurosongfestival?
 - Onbewuste: grootste deel van de geest (metafoor van ijsberg)
Bvb?
- Onbewuste:
- Het onbewuste deel van onze geest bevat onaanvaardbare inhoud, waarvan we ons niet bewust zijn:
 - Gedachten: bvb. ik ben het niet waard te leven
 - Gevoelens: bvb. Ik ben razend op mijn moeder

- Herinneringen: bvb. negatieve ervaringen
- Wensen: bvb. ik wil die persoon vermoorden
die we niet onder ogen willen/kunnen/mogen zien (cf. dikwijls gerelateerd aan seks of agressie)
- Het onbewuste bevat het ontoelaatbare:
driften (uit instincten), gevoelens, gedachten, herinneringen die bewust ondraaglijk zouden zijn
- deze inhouden zijn geladen met psychische energie
- VANDAAR: Deze inhouden zoeken een weg naar buiten, zoeken bevrediging:
“gemotiveerde onbewuste”
- MAAR: de maatschappij, regels, normen, zelfbescherming, etc... laat niet toe dat deze inhouden zich ongenueanceerd uitdrukken
- Het individu moet dus leren deze neigingen te controleren, of om te zetten in meer toelaatbare uitingen
- **Psychisch determinisme: niets gebeurt zomaar**
 - “gemotiveerde onbewuste”: onbewuste inhouden zoeken hun weg naar buiten, maar dienen “vermomd” te worden wegens hun ontoelaatbare karakter
 - Freud beweerde dan ook dat niets “zomaar” gebeurt: achter elk gebaar, handeling, gevoel, gedachte, symptoom zit een reden
 - Cf. “freudiaanse verspreking”
 - Bvb. een scepticus zegt: “Ik twijfel aan uw theorieën, Dr. Fraude”
 - Deze reden is meestal een uiting van inhouden van onze geest, bewust, prebewust, maar meestal onbewust
 - (Opmerking: Carl Gustav Jung: geen leerstof)
 - Dus: alle belangrijke en minder belangrijke dingen die we (niet) doen, zeggen hebben een reden
 - De redenen kunnen achterhaald worden als we het onbewuste kunnen onderzoeken
 - De meeste symptomen van geestelijke ziekten zijn veroorzaakt door onbewuste motivaties
 - Om deze symptomen te genezen, moet de onbewuste oorzaak dus ontdekt worden
 - Cf. Freuds’ en de psychoanalyses’ tegenkanting tegen “kurieren am symptom”

De structuur van persoonlijkheid

- De psychoanalytische PHtheorie draait rond hoe mensen omgaan met hun seksuele en agressieve instincten binnen de beperkingen die worden opgelegd door onze beschaving en maatschappij
- DUS seksuele en agressieve drijfveren kenmerken de mens, maar de uitvoering ervan is niet altijd tolereerbaar: hoe mensen hiermee omgaan vormt hun PH
HOE?
- De menselijke geest doet dit door zich op te delen:
 - één deel van de geest bevat of creëert deze drijfveren (Id)

- een ander deel vertegenwoordigt de maatschappelijke normen en waarden (Superego)
- een ander deel tracht de drijfveren en maatschappelijke normen te verzoenen zodat de energie van de instincten toch geuit kan worden, maar binnen de grenzen van het aanvaardbare (Ego)

Metafoor:

- De menselijke geest als een buizensysteem zoals in een huis: het buizensysteem bevat water onder druk
- De druk is een metafoor voor de psychische energie van de instincten, die zich opbouwt en die vraagt om losgelaten te worden
- Om om te gaan met deze druk, zijn er drie soorten loodgieters (corresponderend met de verschillende delen van de geest)
- De kranen open: we laten alles los bij de minste druk (Id, het onbewuste dat de vrije psychische energie bevat)
- De kranen dicht: we houden alle kranen dicht, het allerbelangrijkste is dat de druk niet ontsnapt (SuperEgo, wil kost wat kost de normen van de maatschappij in ere houden)
- De druk afleiden: we zoeken naar manieren om de druk af te leiden zodat de druk vermindert maar we toch geen smeerboel hebben (Ego, bemiddelt tussen beide)
- **Id: Reservoir van psychische energie**
 - Het meest primitieve deel van onze geest, de bron van alle (vnl. seksuele en agressieve) drijfveren en instincten
 - Opereert volgens het lustprincipe: zoekt onmiddellijke bevrediging van instincten en drijfveren zonder om te kijken naar mogelijke gevolgen of nadelen.
 - Dit principe domineert ook tijdens de kindertijd.
 - Bvb. Eten, bij zien van speelgoed
 - Wordt geregeerd door primair procesdenken: zonder logische regels, bewust denken, en zonder band met de realiteit.
 - Bvb. In dromen komt dit wat aan de oppervlakte: je kan vliegen, mensen veranderen van identiteit, etc...
 - Bvb. Een object van een drijfveer (bvb. Seksueel of agressief) hoeft niet altijd beschikbaar te zijn, het kan vervangen worden door iets/iemand anders, en dit bevredigt tijdelijk de drijfveer (wensvervulling)
 - DUS:
 - ID
 - wat: driften
 - waarvoor: plezier (lustprincipe)
 - hoe: primair procesdenken
(zien/denken wat men wil)
- **Ego: 'uitvoerder' van PH**
 - Tracht het Id te beperken aan de realiteit: de onmiddellijke bevrediging van het Id is niet aanvaardbaar of veroorzaakt problemen
 - Het Ego tracht enerzijds het Id te bevredigen, maar binnen de grenzen van het aanvaardbare
 - Bvb. Pesten ipv vermoorden
 - Bvb. Afreageren, sporten ipv vermoorden

- Bvb. Flirten ipv seks
- Ontwikkelt zich in de loop van het 2de en 3de levensjaar
- Werkt aan de hand van het realiteitsprincipe: het Ego begrijpt dat de instincten van het Id in conflict zijn met de maatschappelijke normen en tracht deze hieraan aan te passen
- Dit gebeurt adhv “secundair proces denken”: tracht strategieën te bedenken en uit te werken om met de beperkingen om te gaan terwijl instincten toch kunnen bevredigd worden
- Zie voorbeelden
- DUS:
EGO
wat: structuur en strategieën, controle
waarvoor: rekening houden met realiteit -- bescherming
hoe: secundair procesdenken
- **Superego: beschermer van normen**
 - Het Superego is het deel dat de normen en waarden van de maatschappij geïnternaliseerd heeft, vertegenwoordigt
 - Komt overeen met wat sommigen “het geweten” zouden noemen
 - Worden aangeleerd door socialisatie, opvoeding, via school, religie
 - Werkt vooral door
 - het “goede” te versterken (en geeft zodoende aanleiding tot bvb. trots)
 - Bvb. Je hebt iemand geholpen: trots: versterker
 - het slechte te bestraffen (en geeft zodoende aanleiding tot bvb. gevoelens van schuld en schaamte = sterke werkmiddelen van het Superego)
 - Bvb. Je hebt iemand kwaad berokkend: schaamte, schuld: bestraffer
 - MAAR net zoals het Id, is het Superego niet gebonden aan realiteit
 - DUS soms zijn standaarden onrealistisch hoog of laag
 - Te laag: geen schuldgevoelens, psychopathie
 - Te hoog: perfectionistisch, nooit goed, chronische schaamte
 - DUS:
SUPEREGO
wat: normen
waarvoor: consistentie met maatschappij, normen
hoe: censuur, straf, trots en schuld
- **Interactie/conflict tussen delen:**
 - De drie delen staan in conflict:
 - Bvb. Je zit op een examen en je kan het blad van die voor je goed lezen:
 - Id: lezen, afschrijven, succes, macht, etc...
 - Superego: dat mag niet! Je gaat gestraft worden!
 - Ego: hoe hiermee omgaan? Wat is de kans dat ik gepakt wordt? Heb ik het wel nodig? Als ik het niet doe, voel ik me misschien wel beter?: tracht beide te verzoenen
 - MAAR: deze conflicten leiden dikwijls tot angst, onbehagen
 - Angst is een onaangename staat die aangeeft dat er iets niet juist is en iets gedaan moet worden
 - In PA: angst geeft aan dat de controle van het Ego bedreigt wordt door realiteit, door

impulsen van het Id, of door de strenge controle van het Superego
→ geeft aanleiding tot verschillende types angst

Dynamiek van persoonlijkheid

• Types angst

- Objectieve angst: vrees voor een objectieve, in realiteit aanwezige bedreiging (bvb. beer in het bos)
- Neurotische angst: bij een conflict tussen het Id en het Ego: het Ego vreest de controle te verliezen en de instincten vrij spel te geven.
 - Bvb. Angst voor je te laten gaan in seks, liefde of agressie, conflict, angst om ontoelaatbare dingen te zeggen
- Morele angst: bij een conflict tussen Ego en Superego: de standaarden dreigen niet overeen te komen met realiteit;
 - Bvb. Een laag zelfwaardegevoel, angst niet goed te doen voor anderen (ouders)
- In alledrie types is het de functie van het Ego met deze conflicten om te gaan en de angst of het conflict te reduceren en beperken

• Omgaan met angst: defensiemechanismen

Repressie

- belangrijkste defensiemechanisme:
- Trachten de ontoelaatbare inhouden, impulsen, instincten, verborgen te houden voor het bewustzijn
 - “verdrongen” negatieve herinneringen
 - onbewuste verlangens
 - DUS de realiteit wordt verdrongen om niet onder ogen te moeten zien
- Veel onderzoek verricht omtrent repressieve verdedigingsmechanismen:
 - A “Defensie” vragenlijst: eigen fouten ontkennen, bvb. Ik lieg nooit, ik heb nooit iemand kwaad willen doen, etc...
 - B “angst” vragenlijst: ik ervaar gemakkelijk stress en angst
 - Mensen met een hoge score op A en lage score op B: repressors: rapporteren weinig stress of angst, maar vertonen wel sterke fysiologische reacties (bvb. Op associatietask);
 - hebben ook minder uitgesproken en uitgewerkte emotionele herinneringen, vooral zaken die raken aan het zelf, of evaluatief van aard zijn: “verdringing”
 - Cf. Onderzoek over autobiografisch geheugen: wordt gelinkt aan depressie

Ontkenning

- Ipv het te verbergen, het bestaan van iets **ontkennen**
- “de feiten niet onder ogen willen zien”
 - Bvb. Doen alsof iemand nog leeft, alsof je beste vrienden bent met iemand die je haat, ontkennen dat je relatie slecht gaat, etc...
- Veel onderzoek over: *fundamentele attributie fout*:
 - Als succes: meer aan jezelf wijten
 - Als falen: meer aan anderen, omstandigheden wijten, bvb. examens

Verplaatsing

- Een ontoelaatbare impuls of instinct wordt gebotvierd op een ongevaarlijk object
 - Bvb. Agressie op je kussen
= catharsistheorie: klopt niet!
(onderzoek Bushman et al.)
 - Bvb. Kwaad op prof, uitwerken op anderen (“displaced aggression”)
- DUS: de gevaarlijke impulsen worden geredigeerd van een gevaarlijk object naar een minder gevaarlijk object
- Opmerking: dit gebeurt niet bewust

Rationalisatie

- een onaanvaardbare reden vervangen door een meer aanvaardbare
- Er gebeurt iets ergs, onaanvaardbaars, maar de ernst wordt opgevangen door het rationaliseren van de oorzaak
 - “het moest zo zijn”
 - “het was de ander zijn fout”
 - “het examen was te moeilijk en niet eenduidig opgesteld”
(zie ook fundamentele attributiefout)

Reactieformatie

- in een poging om de uiting van een onaanvaardbare impuls tegen te gaan, gedrag vertonen dat het tegengestelde van de impuls belichaamt
 - Bvb. Kwaad op iemand maar die poeslief behandelen
 - Bvb. Verliefd op iemand maar die negeren
- Dit defensiemechanisme voorspelt dus soms het omgekeerde gedrag van de impuls die eraan de grondslag van ligt

Projectie

- eigen onaanvaardbare eigenschappen, wensen of impulsen projecteren op anderen
 - Cf. Wat je aan anderen soms het meest ergert of stoort zijn net die eigenschappen van jezelf die je het minst graag hebt of onder ogen wil zien
 - Cf. kinderwijsheid “al wat dat ge zegt zijt ge zelf”
 - Bvb. Tekeer gaan tegen homoseksualiteit om je eigen twijfels hieromtrent te verbergen
 - vb. J. Edgar Hoover: FBI-baas gedurende groot deel van 20ste eeuw: besteedde veel energie aan bestrijden van subversie (oa homoseksualiteit), maar volgens verschillende bronnen zou hij zelf homoseksueel geweest zijn (was nooit getrouwd)

Sublimatie

- Het herkanaliseren van seksuele of agressieve impulsen in sociaal aanvaardbare gedragingen
 - Bvb. Agressie omzetten in sporten
 - Je seksuele driften omzetten in een grote liefde voor een hobby of levenswerk
- Volgens Freud het meest adaptieve defensiemechanisme: destructieve impulsen worden toch deels bevredigt, maar op een constructieve manier

Psychosexuele fases in PH ontwikkeling

- Freud stelde dat mensen doorheen een aantal fases gaan in hun PH ontwikkeling
- Aan het begin van elke fase staat het kind voor een specifiek conflict dat het moet oplossen
- Een conflict draait steeds rond de manier waarop seksuele bevrediging bekomen kan worden via een bepaald lichaamsdeel.
- Seksuele energie wordt geïnvesteerd in dat lichaamsdeel, en dient op een goede manier gekanaliseerd, opgelost te worden.
- Als dit niet lukt: fixatie, en geen, beperkte overstap naar volgende, meer volwassen fase
- DUS: kinderen trachten seksuele bevrediging te bereiken door energie te investeren in een bepaald lichaamsdeel
- Elke opeenvolgende fase weerspiegelt een meer volwassen manier om met seksuele energie om te gaan

1. Orale fase (geboorte tot 18 maanden)

- De voornaamste bron van bevrediging en spanningsreductie zijn de mond, lip en tong
 - Cf. Baby's die alles in hun mond steken, troost via voeding
- Kernconflict is het laten van borst/flesvoeding ("weaning"), hetgeen een conflict tussen plezier vinden in mond en eten, en hierover een controle bereiken
- Orale fixatie uit zich in overdreven afhankelijkheid en orale bezigheden (roken, drinken, eten, praten, nagelbijten, etc...)

2. Anale fase (18 maanden tot 3j.)

- De bron van bevrediging is de uitscheiding van feces, en later, tijdens toilettraining, de controle hierover
- Id wil onmiddellijke spanningsreductie, maar later moet kind dit leren controleren
- Het conflict draait rond (zelf-)controle
 - Cf. "neen" fase
- Fixatie: dwangmatig, overgecontroleerd, gebrek aan zelfcontrole

3. Fallische fase (3-5j)

- Het kind ontdekt dat hij/zij een/geen penis heeft, en dat aanraking van genitaliën plezier kan brengen
- Het seksuele verlangen wordt gericht op de ouder van de andere sekse, en men wil exclusieve zorg en aandacht
 - Zelfde sekse is rivaal, moet geëlimineerd worden
 - Conflict: dit is niet toegelaten
- Dit produceert het Oedipus conflict (voor jongens) en het Elektra conflict (voor meisjes): de onbewuste wens om de mama/papa voor zichzelf te hebben en de andere te elimineren
 - Uit zich in castratieangst (voor jongens: straf door vader) en penisnijd (voor meisjes: willen lijken op vader)
 - Lost zich op door identificatie met ouder van zelfde geslacht
 - Hieruit wordt Superego geboren (internalisatie van normen en waarden)
- Opmerking: Freud geloofde niet in Elektra conflict en diens oplossing en zag vrouwen als moreel inferieur omdat dit conflict nooit afdoend werd opgelost

4. Latentiefase (6-puberteit)

- Weinig psychologische ontwikkeling
- Kind concentreert zich op het aanleren van vaardigheden voor het volwassen leven

5. Genitale fase (puberteit tot doorheen volw)

- De seksuele energie (libido) is gefocused op de geslachtsorganen, maar uit zich niet via zelfmanipulatie zoals in de fallische fase, maar als volwassen seksualiteit
- Deze fase bevat geen specifiek conflict
- Iemand bereikt deze fase enkel als vorige fases en conflicten met succes doorworsteld zijn
- Gegeven deze theorie van persoonlijkheid en -ontwikkeling, waar komen individuele verschillen vandaan?

Persoonlijkheid en psychoanalyse

- Psychoanalyse is naast een theorie ook een methode van psychotherapie:
 - het doel van deze methode is het herstructureren van de PH
 - Middel: vnl. door het onbewuste bewust te maken: op deze manier kunnen onopgeloste conflicten of verdrongen inhoud en geïdentificeerd worden, en kan eraan gewerkt worden om er op een veilige manier mee om te gaan (energie los te laten)
Bvb. B: Autoriteitsconflict : OB: Agressie op vader
- **Technieken om het onbewuste bewust te maken**
 - Voornaamste werkmiddel is het onbewuste bewust te maken
 - De bedoeling van PA is dus het identificeren van onbewuste gedachten en gevoelens
 - Eens dit gelukt is, is het tweede doel om de persoon op een volwassen en realistische wijze te leren omgaan met de onbewuste inhoud
 - Vb. leren omgaan met agressie op vader
 - De grote uitdaging is dus belangrijke onbewuste inhoud te achterhalen: maar dit is niet makkelijk want deze zijn onbewust
 - Verschillende technieken
 - **Vrije associatie:** vrij associëren terwijl men zo weinig mogelijke bewuste controle tracht uit te oefenen op wat men zegt of doet (bvb. Tekent; zie ook Action painting). Hierdoor kunnen er potentieel belangrijke inhoud toch naar boven komen, als de controle wat minder scherp is.
Belangrijke taak van psychoanalyticus is hierbij dus het herkennen van belangrijke inhoud
 - Action painting: Jackson Pollock:
 - **Droomduiding:** in dromen kunnen onbewuste, ontoelaatbare inhoud toch een uiting vinden, zij het nog steeds in vervormde of gemaskeerde vorm, in de veilige toestand van slaap. Onderscheid tussen
 - Manifeste inhoud: bvb. Klein dier maakt fontein kapot in tuin van kasteel
 - Latente inhoud: vadermoord
 Als men deze inhoud en symbolen kan interpreteren, krijgt men toegang tot de inhoud van het onbewuste.
 - **Projectieve technieken:**

Aanbieding van ambigu materiaal: kan op allerlei manieren geïnterpreteerd worden, betekenis aan gegeven worden;

Projectieve hypothese: wat persoon hierop antwoord, geeft inzage in (OB aspecten van) persoonlijkheid

MAAR empirische evidentie niet sluitend, discussie

- **Het proces van psychoanalyse**

- Obv vrije associatie, dromen, projectieve technieken geeft de psychoanalyticus interpretaties van psychodynamische, onbewuste oorzaken van de klachten of problemen
 - Bvb. Agressie tov vader, onopgeloste hechting met moeder
- Doorheen deze interpretaties, verwerft de patiënt inzicht, een begrip van de onbewuste oorzaken van diens problemen, gaat gepaard met ontlasting van onbewuste spanningen en emoties
- MAAR: dit is een moeilijk proces, want patiënt heeft zich voorheen altijd met alle macht verzet tegen deze inhouden en ontlasting
- Er ontstaan obstakels in therapie:
 - Weerstand: de patiënt verzet zich tegen bewust worden van inhouden
 - Bvb. Therapie missen, weerstand tegen therapeut
 - Dit wordt op zijn beurt onderwerp van therapie, want geeft aan dat men dicht bij kern van probleem komt
 - Overdracht: therapeut wordt behandeld zoals belangrijke figuur in problematiek: wordt tevens onderwerp van therapie
- Succes als energie besteed kan worden aan constructieve zaken zoals liefde en werk

Evaluatie van Freud's bijdragen

- Psychoanalyse heeft een ongeziene impact gehad op psychologie, psychiatrie, en westerse denken in algemeen (filosofie, literatuur, kunst, architectuur)
 - Bvb action painting
- Maar er zijn kritieken...
- Freud geloofde zelf niet in de waarde van het experiment of hypothesetoetsing om de validiteit van de PA te bewijzen. Zo wordt het meer een kwestie van geloof.
- Moeilijk om sommige specifieke hypothesen te toetsen, bvb. Conflicten in psychoseksuele fases
- Freud steunde op case studies van de behandeling van rijke burgerij waarop hij zijn theorie van de menselijke natuur bouwde. Is dit wel representatief?
- Steunde op eigen interpretaties ipv op feiten. Is dit wel wetenschappelijk?
- Zijn nadruk op seksuele kan misschien gekaderd worden in de geest van de toen heersende seksuele moraal.
- Sommigen benadrukken zijn negatieve kijk op het fundamentele karakter van de menselijke natuur
- Sommigen bekritisieren zijn vrouwonvriendelijke standpunten

Samenvatting

- Freud's theorie van de menselijke natuur benadrukt dat de menselijke geest opgedeeld is in bewuste en onbewuste delen
- Psychoanalyse is erop gericht het OB B te maken
- De wetenschappelijke waarde van psychoanalyse is onderhevig aan discussie
- MAAR een grote impact gehad op wetenschap en cultuur, en een omvattende theorie van menselijke geest

Hfdst 11: Motieven en persoonlijkheid

Vragen

- Wat drijft mensen om te doen wat ze doen?
- Wat zijn de fundamentele psychologische motieven die mensen kenmerken?
- Hoe verschillen mensen hierin en met wat hangt dit samen?

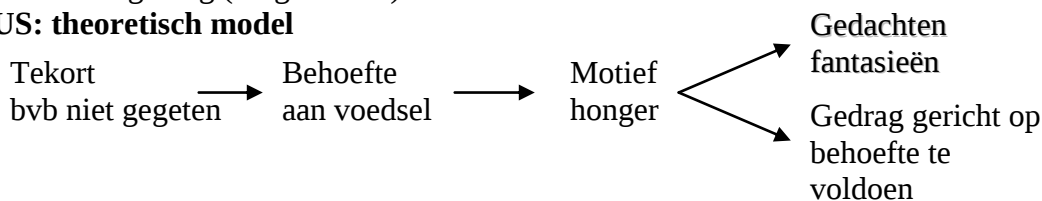
Inleiding

- Dispositionele benadering: op zoek naar onderliggende trekken om gedrag te verklaren
- Motivationele psychologie: zoeken naar onderliggende motieven of drijfveren achter gedrag van mensen
 - “Wat drijft mensen om te doen wat ze doen?”
 - Universele motieven
 - Stabiele individuele verschillen
- In deze benadering:
- PH bestaat uit een set van interne motieven
- Deze motieven oefenen via bewuste of onbewuste mentale processen een invloed uit op gedrag, gevoelens, gedachten

Basisbegrippen

- Motief: interne staat of kracht die gedrag opwekt en stuurt naar een specifiek object of doel
- Een motief komt voort uit een tekort (deficit). Hierdoor ontstaat er een spanning of discrepantie dat een behoefte teweegbrengt
- Dit veroorzaakt een interne kracht (motivatie) die gericht is op een specifiek object
- Kracht wordt omgezet in
 - covert gedrag (gedachten fantasieën)
 - Overt gedrag (dingen doen)

DUS: theoretisch model

- Wanneer behoefte vervuld wordt, daalt spanning, discrepantie
- Gevolg: motieven drijven mensen om dingen rondom hen op te merken, te denken, en zich te gedragen zodat nood, tekort vervuld kan worden

Motieven: kenmerken

- nood, tekort keert terug, of nooit genoeg.
DUS stabiele kenmerken: relatief stabiel doorheen de tijd
 - individuele verschillen in soort en sterkte

- verschillen zijn meetbaar
- verbonden met resultaten in het leven
succes en tevredenheid in relaties, werk
- kunnen onbewust zijn en onbewust werken
- komen tot uiting met projectieve technieken

Motieven: Welke?

- Eros en thanatos
- Need to belong
- Specifieke theorieën: 2 grote tradities:
 - Academische traditie: Murray, de grote 3
 - Humanistische traditie

Henry Murray's Theorie van behoeftes

- **Need**
 - Behoeftes (need): een bereidheid om een bepaald gedrag te stellen onder bepaalde omstandigheden
 - Behoeftes verwijzen naar een staat van spanning, bevrediging van de behoefte komt met een afname van spanning
 - Murray: proces van spanningsvermindering is bevredigend, niet de spanningsloze staat achteraf
 - Gevolg: soms zoeken mensen spanning op te drijven om daarna weer te laten afnemen (bvb. Horrorfilms)
 - Behoeften organiseren gedrag door te persoon ertoe te drijven om gedrag te stellen dat de behoefte bevredigt
 - Behoeften organiseren, beïnvloeden perceptie, leiden ons om te zien wat we willen (behoefte hebben om) te zien (=belangrijk inzicht)
 - Murray stelde lijst van fundamentele menselijke behoeftes op
 - Bvb. Need voor affiliatie, ambitie, sociale power
 - Elke behoefte is geassocieerd met specifieke
 - Intenties, wensen: goede relaties hebben, succes hebben
 - Emoties: liefde, trots
 - Actietendenzen: tijd doorbrengen met anderen, hard werken
 - Geassocieerde trekken (persoonkenmerken): vriendelijkheid, volharding
 - Elke persoon wordt gekenmerkt door een eigen unieke hiërarchie van behoeften (relatieve belang, kracht)
 - Elke behoefte kan in een persoon met verschillende kracht of intensiteit aanwezig zijn
 - De verschillen in verhoudingen tussen de behoeften geven aanleiding tot andere gedragingen, percepties, etc...
 - Bvb. Hoge behoefte aan affiliatie en ambitie:
 - Meevoelend leidertype, met oor voor anderen
 - Bvb. Hoge behoefte aan ambitie maar lage affiliatie:
 - nietsontziende leider
 - Behoeftes: intern aanwezig in persoon

- MAAR niet onafhankelijk van omgeving
- **Press**
 - Elementen in de omgeving beïnvloeden de behoeftes van een persoon:
 - “Press” “Druk” van de omgeving: omgevingselementen die relevant zijn voor de behoeftes
 - Onderscheid tussen
 - Alfa druk: objectieve realiteit
 - Bèta druk: gepercipieerde realiteit: afhankelijk van behoeftes van individu zal deze de omgeving anders interpreteren
 - Bvb. Les: mogelijkheid tot ambitie, mogelijkheid tot affiliatie
 - “Bèta druk” maakt dat omgeving relevant is voor bepaalde behoefte
 - Bvb. Enkel in mogelijkheid van presteren kan behoefte tot ambitie gedrag bepalen (bvb. examen)
 - DUS: gedrag is gevolg van interactie tussen persoon (behoefte) en omgeving (press) (Cf. Mischel)

- **Apperceptie en TAT**

Apperceptie: waarnemen en interpreteren van omgeving ifv behoeftes

- Samenspel van needs en presses maakt dat personen een situatie zus of zo zullen interpreteren
- Thematic Apperception Technique (TAT): ambigue afbeeldingen laten interpreteren
- Assumptie: de behoeftes van een persoon worden uitgedrukt in diens interpretaties (want “press” is ambigu)
- Tekening 1:
 - Man treurt om dood van vrouw (affiliatie)
 - Man staat vroeg op om te gaan werken (ambitie)
 - Man heeft vrouw vermoord (agressie)
- Tekening 2:
 - Vrouw treurt om gestorven moeder (affiliatie)
 - Vrouw vreest ouderdom (ambitie)
 - Heks wil vrouw iets doen (agressie)

Metten van behoeftes

- TAT:
 - aanbieden van ambigue stimulus en vragen deze te interpreteren zonder directies.
 - Persoons’ antwoord kan alle kanten op
 - Antwoorden bieden ons inzicht in motieven van persoon (Cf. projectieve technieken)
 - Bvb. Tellen, interpreteren...
 - Onderzoek: mensen in bepaalde behoefte brengen (bvb. Competitie), daarna antwoorden analyseren
 - MAAR: soms lage interne consistentie, test-herstestbetrouwbaarheid
- Zelfrapportering vragenlijsten:
 - Gewoon vragen: Hoe belangrijk vind je...
 - Multi Motive grid:
 - Aanbieden van tekeningen die belangrijke motieven weerspiegelen, persoon dient dan

vragen te beantwoorden over toepasselijkheid ervan

Intermezzo

TAT en vragenlijstmethodes: Meten ze wel hetzelfde?

- Vaststelling: TAT en vragenlijsten zijn zwak gecorreleerd
- McClelland: meten andere types van motivatie
- TAT meet impliciete motivatie: grotendeels onbewuste wensen, aspiraties, motieven, behoeften
- Vragenlijsten meten bewuste, zelf toegeschreven motivaties: eigenschappen, motieven die je zelf toeschrijft aan je gedrag
- Beide hoeven niet hetzelfde te zijn

Enkele verschillen:

- natuurlijk versus adoptie
- eigen versus aangepraat/overgenomen
- onbewust versus bewust
- blijft duren versus houdt op
- Impliciete motieven: voorstellen beter lange termijn gedragingen (bvb. ondernemingssucces)
- Zelf toegeschreven motieven: voorstellen beter korte termijn concreet gedrag in concrete situatie (bvb. hard werken op een taak)

De academische traditie: Fundamentele motieven “The Big Three”

- **Need for Achievement** (McClelland)

“prestatiedrang”

Wat?

- De behoefte om het beter te doen, succesvol en competent te zijn
- Wordt opgewekt in prestatiesituaties
- Personen die dit in hoge mate bezitten
 - Verkiezen activiteiten met niet teveel, niet te weinig uitdaging
 - Verkiezen taken waarvoor ze zelf verantwoordelijk zijn voor slagen
 - Verkiezen taken waarbij feedback over hun prestaties gegeven wordt

Correlaten?

- Zijn meer ondernemend en succesvol in ondernemen
- Meer gemotiveerd in studiesettings
- Gaan actief op zoek naar oplossingen bij een probleem

Geslachtsverschillen?

- Geen in algemeen niveau
- Wordt verschillend geuit:
 - Man: beroep
 - Vrouw: investering in partner zoeken
- Kinderervaringen
 - Man: steunend, zorgend
 - Vrouw: moeilijk, minder zorgend

Promoten van nAch bij kinderen

- Onafhankelijkheidstraining
- (realistische) standaard setting
- **Need for Power** (Winter)

“machtsdrang”

Wat?

- Bereidheid of voorkeur om invloed te kunnen uitoefenen op mensen
- Wordt opgewekt in situaties waarin de mogelijkheid bestaat om leiding, controle te nemen
- Personen met hoge score zijn gericht op
 - controle hebben over situaties en mensen
 - Gaan sneller in conflict
 - Zijn meer assertief en dominanter in groep

Geslachtsverschillen?

- Geen in algemeen niveau
- Hangt samen met impulsief en agressief gedrag bij mannen, niet bij vrouwen
→ Zou samenhangen met socialisatie ipv met biologische factoren
Cf. Effect van verantwoordelijkheidstraining

Gezondheidsgevolgen?

- Hoge nPow: weinig frustratietolerantie, stress als geen controle (power stress)
- Vatbaarder voor ziekten, hoge bloeddruk, meer frequent ziek (verminderde efficiëntie immuunsysteem)

Oorlog en vrede?

analyse van regeringsstatements en tijden van oorlog en vrede

- **Need for Intimacy** (McAdams)

“nood aan vriendschap”

Wat?

- Voorkeur en opzoeken van warme, dichte, communicatieve relaties met anderen
- Wordt vooral opgewekt in sociale settings
- Personen met hoge nInt
 - Denken meer aan interpersoonlijke relaties
 - Rapporteren meer positieve emoties
 - Lachen meer, meer oogcontact
 - Beginnen meer gesprekken, schrijven meer brieven (doen “meer moeite” om relaties te onderhouden)
 - Opmerking: is niet hetzelfde als Extraversie!
 - Geassocieerd met betere aanpassing en welbevinden

Geslachtverschillen?

- Consistente bevinding: vrouwen scoren hoger op nInt

Humanistische traditie: De motivatie tot zelfactualisatie

- Deze benadering is een tegenbeweging tegen psychoanalytische en behavioristische opvattingen waarin mensen slechts beperkte vrije wil hebben in bepalen van hun gedrag

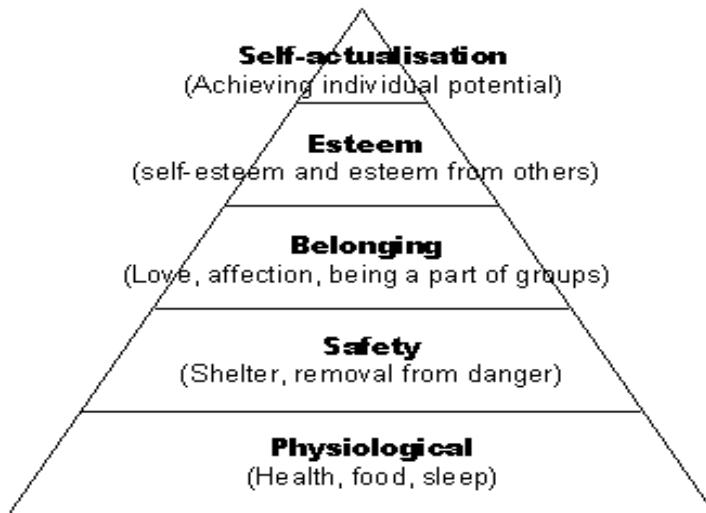
- Humanistische basisaanname: de menselijke natuur is positief

Nadruk ligt op

- bewuste (inzicht in) eigen noden en keuzes en persoonlijke verantwoordelijkheid
- de menselijke behoefte voor groei, zelfontplooiing, en het realiseren van het eigen potentieel ipv op tekort, gebrek
 - Abraham Maslow
 - Carl Rogers

• Maslow's bijdragen

Hiërarchie van behoeften

- Van fundamentele biologische basisbehoeften tot psychologische idealen

Fysiologische behoeften:

- Voedsel, water, lucht, seks
- Van belang voor strikte overleven van individu en soort

Veiligheid (safety)

- Onderdak, bescherming, inkomen

Belongingness/affiliatie

- Cf. Need to belong, nood aan acceptatie, familie, clubs, teams
- zich verbonden voelen door een groep: wordt dikwijls in uiterlijke kenmerken kenbaar gemaakt
- Need to belong:
wordt treffend geïllustreerd in uiterlijke kenmerken van subculturen
Subculturen:
door persoon dikwijls uitgelegd als uiting van individuele expressie, vrijheid, en zelf-actualisatie, maar wordt eveneens bepaald door behoefte om ergens bij te horen

Esteem (achting, waarde)

- Waarde voor anderen en zelfwaarde, respect, de moeite waard gevonden worden

Self-actualization

- Nood om eigen potentieel te ontwikkelen, zichzelf te ontplooien

Onderzoeksbevindingen:

- De lagere noden zijn sterker, meer drukkend dan hogere noden.
- Motivatie tot vervulling van hogere noden is sneller afgeleid, minder dwingend
- De lagere behoeften moeten eerst vervuld zijn voor men zich kan richten op hogere behoeften
- De behoeften uit de hiërarchie ontstaan tijdens de ontwikkeling, met lagere eerst en dan hogere behoeften
- Eenzelfde gedrag dient dikwijls ter vervulling van meerdere behoeftes, al zijn de verschillende behoeftes dikwijls in meer of minder sterke mate motiverend voor een gedrag
- Bvb. Studeren: safety, esteem, zelf-actualisatie
- Hobby
- Gaan eten
- Uiterlijke tekenen van groep
- Positieve en negatieve gevoelens zijn differentieel gerelateerd aan vervulling van behoeftes
- Negatieve gevoelens: vooral bij niet vervullen van lagere behoeftes (honger, angst, etc)
- Positieve gevoelens vooral bij vervullen van hogere behoeftes: respect, zelfvervulling, eigen dromen waarmaken
- Geluk (pos gevoelens, afwezigheid van neg gevoelens, levenstevredenheid): beide

Kenmerken van zelfactualiseerders:

- Spontaan
 - Probleemgestuurd
 - Kunnen alleen zijn
 - Zelfvertrouwen
 - Creatief
 - Onafhankelijk
 - Democratisch
 - Filosofisch gevoel voor humor
 - **Rogers' bijdragen**
- Carl Rogers:
- Mensen zijn fundamenteel goed en positief, en gericht op zelfactualisatie
 - Gezond functionerend persoon: bezig met streven naar zelfactualisatie
 - Mensen kunnen hier obstakels in tegenkomen
 - ontwikkelde therapievorm die erop gericht is zelfactualisatie terug op de sporen te zetten
 - belangrijk obstakel: conditionele waardering
 - Iedereen wordt geboren met nood aan positieve waardering
 - Vele ouders, significante anderen plaatsen condities op tekenen van waardering: conditionele waardering
 - Bvb. Als goed in sport, bij goede punten, als gedraagt op familiefeest
 - Waardering wordt enkel verkregen onder bepaalde condities, bij stellen van bepaald gedrag

- Gedrag wordt gesteld ifv van verkrijgen van waardering
→ “Wat zullen ze denken”
- Creëert afhankelijkheid (conditionele waardering): men past gedrag aan aan verwachtingen, normen van anderen
- conditionele waardering staat nastreven van eigen behoeftes, waarden, zelfactualisatie etc in de weg
- Wanneer mensen niet meer gericht zijn op zelfactualisatie ontstaat onrust, angst (Cf. Freud)
 - discrepantie tussen zelfconcept (evt. gebaseerd op conditionele waardering) en eigen ervaringen (bvb. falen)
 - defensiemechanisme: vervormen (distortion) van ervaringen
 - Aan andere oorzaken attribueren cf. Fundamentele attributie fout
- Oplossing: terug op pad van zelfactualisatie brengen
- Sleutel om dit te bereiken:
- Ontwikkelen van onconditionele positieve zelfwaardering door het ontvangen van positieve onconditionele waardering van belangrijke anderen (ouders, therapeut etc).
- Rogers’ benadering van therapie is gericht op persoon terug op pad van zelfactualisatie te zetten
→ Client-centered therapie
- Drie voorwaarden voor therapeutische vooruitgang:
 - Atmosfeer van echte aanvaarding van cliënt door therapeut
 - Therapeut drukt onconditionele positieve waardering voor cliënt uit
 - Empathisch begrijpen: de cliënt moet voelen dat de therapeut hem/haar echt begrijpt
 - zonder interpretaties of instructies te geven: de therapeut werkt enkel als “spiegel”: parafraseren, empathie, de therapeut reflecteert de inhoud, gevoelens van de cliënt, maar zonder distorties
- Cfr. non-directieve benadering
- Drie voorwaarden voor therapeutische vooruitgang:
 - Empathie: basisvoorwaarde
 - Verwijst naar perspectief van andere kunnen innemen en de bezorgdheden, gevoeligheden van andere kunnen begrijpen
 - Individuele verschilvariabele
 - Kan aangeleerd, verbeterd worden

Samenvatting en evaluatie

- Motieven en behoeftes kunnen gebruikt worden om uit te leggen waarom mensen dingen doen
- Verklaringen verwijzen naar doelen en behoeftes die mensen ertoe drijven om te denken, voelen, gedragen op bepaalde manieren
- Verschillende benaderingen bestaan die gebruik maken van systeem van motieven en behoeften om menselijk handelen en individuele verschillen daarin te verklaren

Hfdst 13: Persoonlijkheid en emoties

Vragen

- Wat is de structuur van emoties?
- Welke mechanismen liggen aan de basis van het optreden van emoties?
- Hoe hangen emoties samen met PHkenmerken?

Inleiding

- Emoties “kleuren” ons dagdagelijks leven
 - Blij, verdrietig, kwaad, trots, angstig
- (aandacht in filosofie, bv. Aristoteles, Spinoza)
- Bij opgang van psychologie in vorige eeuw relatief weinig aandacht aan besteed (behaviorisme, cognitivisme)
- Sinds ong. 30j: sterke stijging in aandacht
- Emoties en emotionele ervaring zijn integraal deel van de PH van een persoon
- Beschrijven en verklaren van individuele verschillen in emoties

Wat zijn emoties?

- Geen eenduidige definitie.
- Definitie in termen van bestanddelen: emoties bestaan uit drie componenten:
 - Specifieke subjectieve ervaring
 - Oneerlijkheid, “kwaad”
 - Lichaamsveranderingen (MAAR: aspecifiek)
 - Stijging hartslag
 - Vergezeld van specifieke actietendenzen, waardoor kans op bepaald gedrag stijgt
 - antagonisme
- Definitie in termen van functie (bv. Darwin)
 - Een emotie heeft als functie (zijn ontwikkeld om) de overlevingskansen van een individu te verhogen
 - Elke emotie en daaraan gekoppelde reacties hebben evolutionair voordeel in reactie op bepaalde omgevingsgebeurtenissen
 - Kwaadheid: bij bedreiging, fight/afschrikking tegenstander, bij obstakel; obstakel uit de weg ruimen
 - Schaamte: bij persoonlijk falen, jezelf verstoppen
 - Angst: bij dreiging, flight
- Mensen verschillen in de emoties die ze ervaren, zelfs in reactie op eenzelfde gebeurtenis.
 - Bv. Genk verliest van Brugge
- Vandaar: zinvol om verschillen tussen mensen (en binnen mensen) te bestuderen
 - Tussen: emotionele trekken
 - Binnen: variabiliteit, reacties op verschillende gebeurtenissen

Issues in Emotion research

Emotionele toestand vs. emotionele trek

- Emotionele toestand:
 - van voorbijgaande aard,
 - Hangt af van interactie tussen individu en omgeving (NIET zoals in boek: meer van omgeving)
 - Appraisal theorie van emoties
- Appraisal theorie van emoties:
 - Een persoon interpreteert zijn/haar omgeving ifv van eigen zorgen, attitudes, noden (“appraisals”)
 - Combinaties van dergelijke interpretaties zijn geassocieerd met specifieke emotionele gevolgen
 - Belang: intensiteit
 - Congruent/incongruent: pos vs. neg
 - Verantwoordelijkheid: schaamte/schuld vs. kwaadheid
- Dus als situatie voor persoon:
 - Belang, congruent: blij
 - Belang, incongruent, zelf: schaamte/schuld
 - Belang, incongruent, ander: kwaad
 - (MAAR: verbanden niet altijd zo strikt!)
- Als gevolg van vooral verschillen tussen mensen hoe ze eenzelfde situatie interpreteren, kunnen mensen andere emoties ervaren in reactie op zelfde gebeurtenis
 - Bvb. Genk wint van Brugge
- Emotionele trek: patroon van emotionele reacties die een persoon geneigd is te stellen op een reeks uiteenlopende gebeurtenissen, in verschillende situaties
 - Bvb. Trek woede, trek angst
 - Cf. Dispositie: stabiele individuele verschillen
 - MAAR ook afhankelijk van situatie (cfr. Mischel)
 - Weinig mensen altijd blij, kwaad, verdrietig etc...
 - Situatie moet relevant zijn voor trek
 - DUS interactie tussen P en S

Emoties: categorieën of dimensies?

- Vraag: zijn emoties duidelijk onderscheiden entiteiten (met duidelijk differentiërende kenmerken) of reflecteren ze verschillende posities op enkele onderliggende, affectieve dimensies?
- Zijn verschillen tussen emoties categorisch of gradueel, dimensioneel?
 - Categorische antwoord
 - Er zijn een beperkt aantal basisemoties met elk eigen uitlokkende factoren (appraisals), responssysteem, actietendens, gezichtsexpressie, functie etc.: focus op identificeren van welke
 - Bvb. (Ekman) woede, walging, angst, blijheid, droefheid, verassing (obv. gezichtsexpressies)

- Andere emoties zijn combinaties van deze
- Afgeleiden van deze, bvb. Irritatie, onrust, depressie
- combinaties van deze bvb. Jaloezie: kwaad en angst
- MAAR
- Gebrek aan consensus welke emoties basisemoties zijn
als gevolg van verschillende criteria om basisemoties te definiëren
- Beperkte evidentie voor definiërende kenmerken (geen noodzakelijke en voldoende voorwaarden)
- Dimensionale benadering
- Gebaseerd op empirisch onderzoek ipv meer theoretische criteria
- Methode:
- Zelfgerapporteerde emoties
- Similariteitsbeoordelingen van emoties
- Via statistische technieken de onderliggende structuur identificeren (cf. Factoranalyse bij trekkenbenadering)
- Twee basisdimensies:
- Aangenaam/onaangenaam en activatie/deactivatie
 - (pleasure en arousal)
- Elke emotie correspondeert met positie in deze tweedimensionale ruimte, dus met bepaalde combinatie van aangenaam/onaangenaam en activatie/deactivatie
- Dichterbij liggende emoties worden eerder samen ervaren, etc.. (cf. adjacency, bipolarity, orthogonality in Wiggins' circumplex)
- Barrett (2006):
- De emotie die iemand ervaart, correspondeert met de perceptie van de staat van pleasure/arousal op dat moment
- Analogie: perceptie van kleuren:
- Onderliggend: continue
- Perceptie: discrete kleur,
bvb. blauw

Emotionele inhoud en stijl

- Verdere bespreking adhv overkoepelende begrippen inhoud en stijl
- Inhoud: welke specifieke emoties we kunnen ervaren
- Stijl: hoe we emoties kunnen ervaren
- Beide worden gekenmerkt door de eigenschappen van trekken
- Beschrijven/verklaren gedrag
- Stabiel over tijd
- En zijn zinvol om verschillen tussen mensen mee te vatten

Emotionele inhoud

Positieve emoties

geluk en levenstevredenheid

Definitie geluk?

- Rousseau: nastreven van wensen en plezier
 - James: match tussen verwezenlijkingen en aspiraties
 - Hedendaagse definitie: “Positieve psychologie”
2 (3) componenten
 - Tevreden met leven
 - Overwicht van positieve tov negatieve emoties (ratio 2.9; Fredrickson & Losada, 2005)(“hedonische balans”)
- = subjectieve eigenschap

Geluk

- Hoe gemeten?
 - Cf. Subjectieve eigenschap: via zelfrapportering
 - Valide?
 - Overeenkomst met other-ratings
 - Diary studies
 - Correleert met positieve levenskenmerken bvb. Ziekte, hulpvaardigheid, vertrouwen, etc...
 - Correleert met sociale wenselijkheid (wat op zich ook correleert met other-ratings)
 - Dus deel van geluk is ook zichzelf zien als een goed, competent, wenselijk persoon?

Wat maakt mensen gelukkig? Wie is gelukkig?

- Geen geslachtverschillen (in verschillende culturen)
- Geen leeftijdsverschillen (al kunnen oorzaken van geluk wel verschillen)
- Geen verschillen in geluk obv etniciteit
- Wel: nationale verschillen in subjectief welbevinden
 - Mensen in armere landen zijn gemiddeld genomen minder gelukkig
 - Mensen in landen met minder mensen- en politieke rechten zijn gemiddeld genomen minder gelukkig
 - Verschillen in economische en mensenrechten ontwikkeling wordt verondersteld een belangrijke determinant te zijn van deze verschillen

Maakt geld gelukkig?

- Gezien deze bevindingen: maakt geld gelukkig?
 - Opgepast: rijkdom van een land hangt ook samen met allerlei andere factoren die geluk kunnen beïnvloeden zoals gezondheidszorg, sociale zekerheid, onderwijs, etc...
 - Om beter antwoord op deze vraag te krijgen: onderzoeken binnen landen nodig
 - In arme landen: bescheiden verband tussen rijkdom en geluk
 - In rijkere landen (als mensen zich in basisbehoeften kunnen voldoen): weinig verband met rijkdom
- In arme landen: redelijk verband tussen rijkdom en geluk
- In rijkere landen (als mensen zich in basisbehoeften kunnen voldoen): weinig verband met rijkdom
- In rijkere landen gaat economische groei niet samen met stijging in levenstevredenheid in de populatie
- Hoe komt het dat armoede geassocieerd is met zoveel problemen (criminaliteit,

geboortesterfte, etc...), terwijl rijkdom niet verband houdt met geluk?

- Mogelijk antwoord: drempeltheorie
 - Onder bepaalde drempel van rijkdom: meer kans dat niet gelukkig, matig verband
 - Boven drempel (zoals meeste mensen in onze samenleving): geen verband tussen geluk en rijkdom
 - Cf. Lotto winnaars zijn niet gelukkiger na 6 mnd.
 - DUS: afwezigheid van rijkdom brengt miserie, de aanwezigheid niet noodzakelijk geluk (parallel met gezondheid)

Geluk en persoonlijkheid

- Samenhang met PH

Onderzoek geeft aan dat hoge E en lage N samenhangen met hogere niveaus van geluk (veel grotere bijdrage dan demografische variabelen samen)

 - E: pos emoties
 - N: neg emoties
- Twee verschillende verklarende modellen:
 - Indirect model: PH maakt dat persoon een bepaald leven leidt, dat op zich geluk en positieve emoties veroorzaakt
 - Bv. E: Socialer, meer pos ervaringen; N: klagen veel, eenzamer...
 - Direct model: PH veroorzaakt direct verschillen in emotionele ervaring
- Onderzoek: testen van direct model
 - Reacties op emotionele stimuli (emotie-inducerende S: inbeelding, fotos, filmpjes)
 - E: beste voorspeller van pos emotionele reacties op positieve S
 - N: beste voorspeller van neg emotionele reacties op negatieve S
 - DUS: PH heeft rechtstreeks effect op emotionele reacties

negatieve emoties

Angst

- N: hoogscoreers vertonen humeurig, geïrriteerd, angstig, onstabiel
 - Bvb. Klagen meer
 - Onstabiel
 - Meer zorgen
 - Meer irritaties
- Meest fundamentele kenmerk: angst
- Eysenck's biologische theorie
 - N is gevolg van neiging van specifiek deel in hersenen om snel geactiveerd te raken
 - (Limbisch systeem) staat in voor emotionele reactie en "fight-flight" reacties bij stress
 - Geen directe bewijzen van biologisch karakter, wel indirecte aanwijzingen:
 - N is stabiel over tijd
 - N is basisdimensie van PH
 - N vertoont matige overerfbaarheid
- Onderzoek over locatie van negatieve emoties in hersenen:
- Cf. hersenasymmetrie

- Cyberball (zie <http://www.psy.mq.edu.au/staff/kip/cyberball.htm>)
 - Activiteit in (anterieure cingulate cortex) bij sociale uitsluiting
 - Zelfde regio die actief is bij fysieke pijn
- Cognitieve theorieën van N, angst
 - N wordt gekenmerkt door specifieke stijl van informatieverwerking: preferentiële
 - Herinnering (bvb. rapporteren meer negatieve gebeurtenissen, rapporteren meer fysieke symptomen en ziekte ondanks evenveel echte ziekte,)
 - Opm.: N zou wel gelinkt zijn aan minder efficiënt immuunsysteem bij stress
 - Aandacht (bvb. emotionele stroop taak): aandacht wordt meer verstoord door neg emotionele, bedreigende woorden waardoor latere reactie
 - voor verwerking van negatieve (maar niet positieve) informatie over zichzelf (niet andere)

Depressie

- Depressie: veelvoorkomend in westerse wereld
- Zware belasting van gezondheidszorg
- Diathesis-stress model: depressie is resultaat van combinatie van
 - Bestaande gevoeligheid bij persoon (diathesis)
 - Stressvolle life events
- Beck's cognitieve theorie: bepaalde cognitieve stijlen zijn een risico-factor (cf. gevoeligheid) om depressie te ontwikkelen
- Beck's cognitieve theorie:
- deze depressogene cognitieve stijlen verwijzen naar het toepassen van specifieke schema's, wijzen (Hoe?) om naar "de dingen" (Wat?) te kijken
 - Hoe? Cognitieve stijlen:
 - Overgeneraliseren: ik kan niks goed doen
 - Arbitraire conclusies zonder bewijs bvb. Het gaat over mij
 - Personaliseren: het ligt altijd aan mij
 - Catastroferen: nu is alles om zeep
 - Wat? De dingen: cognitieve triade
 - Zelf
 - Wereld
 - Toekomst
- Andere cognitieve theorie: in termen van explanatory style (de wijze waarop je oorzaken van gebeurtenissen percipieert)
- Depressie ~ pessimistische explanatory style:
 - Intern: de oorzaak ligt bij mij
 - Stabiel: je kan niets aan de oorzaak veranderen
 - Globaal: de oorzaak heeft ook effect op andere domeinen
- Biologische theorie:
 - Depressie ~ onevenwicht in neurotransmitters (serotonine, norepinephrine, noradrenaline, dopamine)
 - Vandaar: vele antidepressiva (bvb. Prozac) gericht op onevenwicht te herstellen
 - MAAR: niet altijd succesvol, dus verschillende soorten depressie? (biologische vs.

cognitieve?, endogeen vs. exogeen?)

Woede en vijandigheid

- Woede: ontstaat doorgaans als gebeurtenis als
 - van belang
 - frustrerend
 - veroorzaakt door ander of oneerlijk
 - ervaren wordt (cf. appraisal theorie)
- Personen die meer geneigd zijn om gebeurtenissen als dusdanig te interpreteren, hebben dus meer de neiging om woede te ervaren (cf. cognitieve stijlen)
- Woede en PH:
 - N
 - -A
 - Type A persoonlijkheid:
 - PH die gekenmerkt wordt door combinatie van eigenschappen: o.a.
 - competitief,
 - ambitieus
 - vijandig
 - gejaagd
- Vooral als vijandigheid hier een duidelijk deel van uitmaakt, hangt dit samen met hart- en vaatziekten
- Biologische bevindingen:
 - Woede ~ verminderde of verstoorde activiteit van hersendelen die instaan voor
 - (zelf)controle, inhibitie, impulsiviteit (prefrontaal, cf. Phineas Gage)
 - Regulatie van negatieve emoties (cf. Davidson et al.)

Emotionele stijl

- Inhoud: welke specifieke emoties we kunnen ervaren
- Stijl: hoe we emoties kunnen ervaren
 - Intensiteit
 - variabiliteit
- Affectieve intensiteit:
 - Stabiele individuele verschillingsvariabele
 - Verwijst naar hoe intens mensen emoties ervaren
 - Hoog: ervaren doorgaans sterke emoties, meer reactief, meer variabel
 - Laag: hebben doorgaans meer milde ervaringen, kleinere schommelingen
- Meten van affectieve intensiteit en variabiliteit
 - Experience sampling technique (beter)
 - Affect Intensity Measure (AIM) (korter) vragenlijst die emotionele stijl meet
 - Droeve films raken mij diep
 - Wanneer ik blij ben, heb ik het gevoel te exploderen van blijdschap
 - Wanneer ik blij ben, ben ik meer relaxed en content
 - Ik ben extatisch als iets me lukt

- Onderzoeksbevindingen over affectintensiteit en variabiliteit:
 - AI: ~ grotere en meer fluctuaties in emoties doorheen de tijd
 - AI ~ Phdimensies
 - Activity level
 - Sociabiliteit
 - E
 - N
 - Eigen onderzoek: affect variabiliteit
 - ~ N, A-
 - Meer negatieve emoties in het algemeen,
 - Depressie, lagere zelfwaarde
 - Dus: variabiliteit hangt samen met lager welbevinden

Combinaties van inhoud en stijl

Individuele verschillen in

- Inhoud: positieve vs. negatieve emoties
- Stijl: affect intensiteit

Relatief onafhankelijk van elkaar (maar zie eigen bevindingen)

- Verschillende combinaties mogelijk
 - Bvb. Negatief, hoge intensiteit en variabiliteit
 - Bvb. Positief, lagere intensiteit, variabiliteit
- ~ verschillende types emotionaliteit

Samenvatting

- Emoties zijn belangrijk deel van ons leven, PH
- 2 aspecten: Inhoud vs. stijl

Hfdst 15: Persoonlijkheid en sociale interactie

Vragen

- Hoe staat onze PH in relatie met onze sociale omgeving?
- Wat bepaalt onze partnerkeuze en relatiegeluk?
- Hoe selecteren, uitlokken, beïnvloeden we onze sociale omgeving?

PH en sociale omgeving

- Onze PH bepaalt/hangt samen met ons gedrag, gevoelens, gedachten
MAAR: we leven niet op onszelf, geïsoleerd van de buitenwereld
→ Onze PH staat in continue interactie met de (sociale) omgeving waardoor we
 - situaties/omgeving selecteren
 - bepaalde reacties uit omgeving oproepen (die op zich ons gedrag weer beïnvloeden)
 - onze omgeving vormgeven en beïnvloeden

Drie basismechanismen van interactie tussen PH en sociale omgeving

- Selectie
- Evocatie, wederzijdse beïnvloeding
- Manipulatie

Selectie

- We selecteren onze omgeving
 - Triviaal: welk feestje vanavond?
 - Cruciaal: studiekeuze, partner etc...

Rol van PH:

- Eigen PH kenmerken bepalen welke situaties we zelf opzoeken of vermijden
 - Bvb. Extraversie: meer stimulerende omgeving
- Bij keuze van sociale omgeving, bepalen PH kenmerken van anderen of we deze selecteren en opzoeken
 - Bvb. Meer gelijk/verschillend?, meer E?

Gewenste PH kenmerken in huwelijkspartner

Onderzoek

- 10 000 ppen, 33 landen, 6 continenten
- “Geef van een lijst aan in welke mate de volgende kenmerken voor jou van belang zijn in je partner?”

Globaal

- Belangrijkste: wederzijdse aantrekking en liefde
- Betrouwbaar ~ C
- Emotioneel stabiel ~ N-
- Aangenaam ~ V
- Goede gezondheid
- Opleiding en intelligentie

- Sociaal

DUS: PH kenmerken zijn zeer belangrijk in keuze van partner

Partnerkeuze: Individuele verschillen

2 theorieën

- Complementariteittheorie:
 - op zoek naar aanvulling (leren, bvb. Dom/subm)
 - tegengestelde trekken aan (cf. Hollywood films “Pretty Woman” “Belle en het beest”)
 - “exotic is erotic” (Bem)
- Similariteitshypothese:
 - soort zoekt soort
 - gelijken trekken elkaar aan, voelen elkaar aan
 - Spiegelning geeft evenwicht (extr, agr, dom, ...)
- Studies: Men kiest meer een partner die op zichzelf lijkt dan iemand die tegengesteld is
- ~ assortative mating fenomeen: op vele variabelen (ras, PH, achtergrond, intelligentie, zelfs uiterlijk, etc...): correlatie tussen partners
- MAAR: r gevolg van partnerkeuze of andere processen, neveneffect van iets anders, bvb. louter beschikbaarheid?, beïnvloeding
- Studie: verband tussen eigen PH en voorkeur PH in partner (bij getrouwde/niet getrouwde koppels)
 - $r(\text{eigen PH, gewenste PH in partner})$:
 - consistent positief
 - MAAR: misschien agv hebben van relatie?
 - r ook positief bij mensen zonder partner
- DUS: $r(\text{eigen PH, partner PH})$ lijkt mogelijks gevolg van voorkeur en keuze

Krijgt men wie men wilt?

- Studie: $r(\text{gewenste PH partner, PH partner})$: consistent positief (maar matig)
- DUS: Ja, gemiddeld genomen wel
- $\Rightarrow$ hebben mensen gelijk?
- m.a.w. zijn ze gelukkiger in hun relatie door te kiezen wie ze willen/wensen (nl. gelijkend op henzelf)?
- Onderzoek (Botwin, 1997):
 - PH partner 1, PH partner 2
 - PH partner1-PHpartner2: mate van gelijkenis
 - Relatiegeluk partner 1 voorspellen obv
 - PH partner 2
 - PH partner1-PHpartner2
- Relatietevredenheid:
 - Hangt NIET samen met gelijkheid van partners (berekend als verschilscore tussen PH zelf en partner)
 - Hangt wel samen met PH van partners, namelijk Tevredenheid hoger naarmate partner
 - A! (bvb. Meer algemeen tevreden, steun, seksleven, liefde)
 - C (bvb. C vrouw: meer seksuele tevredenheid bij man)

- N (bvb. Meer plezier samen, algemeen tevreden)
 - O (bvb. meer algemeen tevreden, meer liefde)
 - ~ positieve PH-trekken
- DUS:
- we zoeken/wensen wel partner die meer gelijkend is
 - Maar dit is niet wat ons relatiegeluk zal bepalen (wel PH partner tout court)

Wie scheidt er?

- PH trekken:
 - Lage emotionele stabiliteit, N
 - Geringe impulscontrole, lage C
 - (Weinig vriendelijkheid, V)
- Kenmerken koppel (studie met 203 koppels):
 - Grotere kans op scheiding (af) naarmate grotere verschillen in persoonlijkheid en waarden
 - ~ niet ingevulde wensen theorie
 - MAAR spreekt vorige bevindingen tegen!
 - WAAROM?

Andere voorbeelden omgevingsselectie: verlegenheid

- Verlegenheid: neiging om gespannen, zorgelijk, angstig te zijn tijdens (bij anticipatie van) sociale interactie (cf. sociale angst)
- ~ neiging om sociale situaties te vermijden, resulterend in risico op isolatie
 - Feestjes, groepsactiviteiten, etc..
 - Ook: doktersbezoeken
 - Minder geneigd contraceptie ter sprake te brengen
- ~ risico aversie (bvb. vermijden van risicogokken) (hoewel op sommige vlakken meer risico lopen)
- DUS verlegenheid: selectie van sociale situaties

Andere voorbeelden

- Empathie (helpsit)
- Psychoticisme (vrije sit)
- Sensation seeking (risico, kick)
- DUS: PH beïnvloed de situaties waarin iemand zich bevindt door de selectie en vermijding van specifieke soorten situaties of activiteiten

Evocatie

- PH kenmerken van anderen beïnvloeden ons gedrag
- Eigen PH beïnvloedt gedrag van anderen

= evocatie

Continue wisselwerking

Enkele voorbeelden

Agressie en vijandigheid

- Agressieve mensen lokken vijandige reacties uit bij anderen

- Vijandige attributie bias (cf. Preferentiële appraisals Hdst 13):
 - Neiging om gedrag van anderen als vijandig te interpreteren vnl. in ambigue situaties
 - Bvb. stootje, auto,
 - Hangt samen met agressie
 - Agressie lokt op zich weer agressie uit
 - Bias wordt bevestigd

Evocatie van woede in relaties

Vormen van evocatie:

- Direct:
- Indirect:

Ook in relaties:

- Gedrag lokt emotionele reactie uit bij partner
- Dit beïnvloedt weer persoon
kan bvb. leiden tot escalatie van conflict

Welke gedragingen leiden tot irritatie, woede?

Studie: gedrag dat woede uitlokt in partner: redenen van woede en frustratie

- Lage V: kleinerend, negeren, agressie...
- N: geïrriteerd, jaloers, kleinerend etc...
- $\leftrightarrow$ V: compromis

Cf. Kenmerken “ideale partner”

Specifieke vorm van evocatie/beïnvloeding: verwachtingsbevestiging (Expectancy Confirmation)

- Verwachtingsbevestiging:
 - Mensen hebben beeld van PH van anderen
 - Beïnvloedt hoe ze met die persoon gaan omgaan
 - Nl. zodat deze consistent met hun beeld gedrag vertoont
 - Bvb. Sociaal, humoristisch, verlegen, etc.
 - ~self fulfilling prophecy

Bvb. Onderzoek Snyder and Swann (1978):

- Proefpersoon: laten geloven dat andere pp agressief
- Maakte dat ze zelf agressiever gedrag stelden
- Beïnvloedt op zich gedrag van andere, conform hun beliefs

Manipulatie

- PH hangt samen met hoe we onze omgeving en anderen trachten te beïnvloeden, manipuleren
- Manipulatie/sociale invloed:
 - manieren waarop we intentioneel het gedrag, gevoelens, denken van anderen trachten te beïnvloeden, te veranderen (descriptief)

HOE?

Taxonomie van 11 tactieken van manipulatie

- Taxonomie van manipulatief gedrag
- Studie Buss

Methode:

- Act nominatie
- Factoranalyse van zelfrapporterings- en anderrapporteringsgegevens
“Hoe probeer jij/hij/zij anderen dingen te laten doen?”

11 Manipulatietactieken

- Charmeoffensief
- Dwingen, eisen
- Zwijgen (silent treatment)
- Redeneren
- Klagen
- Onderdanigheid
- Op verantwoordelijkheid wijzen
- Agressie (hardball)
- Wijzen op plezier
- Sociale vergelijking: Iedereen doet het
- Belonen, Geld

Geslachtsverschillen

- Geen geslachtsverschillen
- (enkel klagen, mokken, wenen $V > M$)

Met welke PHkenmerken hangen deze tactieken samen?

- Extraversie: dwang, op verantwoordelijkheid wijzen
- Lage E: onderdanig zijn, hardball
- Zie verband tussen E en dominantie
- V+: op plezierige kanten wijzen, redeneren (cf. compromis)
- V-: dwang, niet meer praten/bekijken tot
- Zie definitie V
- C: redeneren
- N: vele tactieken, dwang, agressie, meest klagen, mokken
- Zie definitie N
- O+: redeneren, wijzen op plezierige kanten, verantwoordelijkheid
- O-: sociale vergelijking

Machiavellisme

- Machiavelli: schreef boek in 1513 over hoe mensen te manipuleren zonder scrupules.
- Machiavellisme: manipulatieve strategie van sociale interactie, PH-stijl waarin mensen gebruikt worden om te verkrijgen wat men wil
- (manipulatie) Individuele verschilvariabele: hoge en lage Machs
 - Manipulatief
 - Gebruikt anderen
 - Liegt beter
 - Veinzen liefde, affectie
 - Geen/geveinsde samenwerking

- (selectie) Enkel effectief in bepaalde sociale contexten,
 - Weinig regels, gestructureerd,
 - Als regels, structuur: tactieken eerder negatieve effecten
- (evocatie) MAAR: kosten: lokt negatieve reacties, woede, uitsluiting uit

Goede Machiavellistische raad

- Geef geen kritiek op belangrijke personen
- Zeg wat de andere graag hoort
- Vertrouw niemand
- Geef je motieven niet prijs
- Hou een mooi motief klaar voor als men ernaar vraagt

Succes hangt af van de groepscontext en structuur.

Narcisme en sociale interactie

Narcisme: PH-trek

- Hangt samen met exhibitionisme (stoefen), grandioos, zelfingenomen zelfbeeld, gebruik maken van anderen
- Selectie:
 - selecteert middelen die hem/haar aanbidden, bewonderen, situaties waarin hij/zij kan excelleren.
 - vermijdt situaties waarin niet kan excelleren, bewonderd worden

Zoekt dus situaties op die pos beeld bevestigen en vermijdt situaties die dit (kunnen) ontcrachten

- Opmerking: als grandioze zelfbeeld bekritiseerd wordt: agressie en woede (cf. Onstabiel hoog zelfbeeld) cf. lange tenen
- Evocatie: roept reacties op
 - Bewondering en awe, interessant (volgelingen)
 - Afkeur en irritatie, vervelend
- Manipulatie: narcisme ~ sterk manipulatief gedrag
 - Zelf centrum van de wereld, anderen moeten hiernaar handelen
 - Als niet: kwaad, agressie, dwang

Interactionisme

- Interactionisme: benadering van PH die de interactie tussen PH en omgeving centraal stelt in de bepaling van gedrag (cf. Sociaal-cognitieve benadering hdst3)
- Interactionisme: PH bepaalt gedrag in interactie met (sociale) omgeving
DUS: combinatie van omgeving en PH van individu bepalen gedrag, reacties
niet ENKEL PH (trekbenadering)
niet ENKEL sociale omgeving (sociale psychologie)

Samenvatting

- PH bestaat niet enkel in hoofd van individu
- PH, gedrag beïnvloedt/wordt beïnvloedt door interactie met omgeving, anderen
- PH interageert met de omgeving via
 - Selectie, vermijding van omgeving
 - Evocatie
 - Manipulatie

Hfdst 16: Geslacht, gender, en PH

Vragen

- Zijn mannen en vrouwen fundamenteel verschillend of eerder hetzelfde op vlak van PH?
- Op welke vlakken verschillen mannen en vrouwen?
- Hoe groot zijn de verschillen die bestaan?
- Hoe kunnen de verschillen verklaard worden?

De studie van geslachtsverschillen

- Differentiële psychologie: studie van verschillen tussen (binnen) mensen
- Een van de meest in het oog springende verschillen: geslacht
- Het onderwerp van geslachtsverschillen lokt veel interesse uit:
 - Mensen zijn blijkbaar sterk gefascineerd door geslachtsverschillen (bvb. Mannen komen van Mars, vrouwen van Venus, Flair)
 - Onderzoek dat geslachtsverschillen vindt, krijgt veel aandacht in de media
 - Neiging tot overbenadrukken van geslachtsverschillen (MAAR: zijn de verschillen wel zo groot, hoe moeten ze geïnterpreteerd worden?)

De wetenschap en politiek van de studie van het seksuele en het geslacht

De studie van geslachtsverschillen is controversieel:

- POLITIEK
 - Sommigen vrezen dat bevindingen gebruikt zouden worden om de eigen politieke agenda naar voor te schuiven of om status quo te handhaven
 - bvb. Vrouw aan de haard, man naar het werk
 - “glazen plafond”
- WAARHEIDSGEHALTE
 - Sommigen stellen dat geslachtsverschillen eerder geslachtsstereotypen weerspiegelen dan echte verschillen
 - Is dit zo? Voor welke eigenschappen wel/niet?
 - Sommigen stellen dat gevonden geslachtsverschillen eerder biases van wetenschappers weerspiegelen dan echte objectieve verschillen
- NUT?
 - Sommigen stellen dat dit onderzoek beter gestopt wordt omdat het indruist tegen het principe van gelijkheid (maar wetenschap = waardevrij?)
 - Anderen stellen dat gelijkheid pas kan gerealiseerd worden als men kennis heeft van geslachtsverschillen

Definitie geslachtsverschil:

Gemiddelde verschil tussen mannen en vrouwen op het vlak van een bepaald kenmerk

- Bvb. Mannen kunnen gemiddeld genomen verder gooien dan vrouwen
- Bvb. Vrouwen zijn gemiddeld genomen emotioneler dan mannen

Geschiedenis van de studie van geslachtsverschillen

- Voor 1973, weinig aandacht (meeste studies met mannen)
- 1974, Maccoby and Jacklyn: The Psychology of Sex Differences:
- Samenvatting bestaand onderzoek: kleine verschillen
- $V > M$ in verbale taken
- $M > V$ in wiskunde en spatiale taken (bvb. Mentale rotatie)
- PH: weinig tot geen verschillen, wel agressie $M > V$
- The Psychology of Sex Differences
- Ondanks kritiek op wetenschappelijke karakter van onderzoek (subjectieve selectie, gebrekkige statistische technieken)
- Veroorzaakte een golf van onderzoek naar geslachtsverschillen
- Gebruik makend van meer precieze statistische technieken: bvb. Meta-analyse
- Bekijkt bevindingen van verschillende studies samen, schat grootte van verschil
- Significantietest
- effectgrootte

Effect-grootte: hoe groot zijn de verschillen?

- Significantietest (t-test): bepaald of verschil tussen groepen (mannen-vrouwen) statistisch significant is
 - MAAR:
 - Hangt af van grootte van onderzochte steekproef (N)!
 - Een verschil dat niet significant is in een kleinere onderzochte groep, kan wel significant zijn in een grotere onderzochte groep
 - DUS
 - Beter een aanduiding te hebben van grootte van verschil die niet afhankelijk is van de grootte van de steekproef
 - Meest gebruikte maat om grootte van verschillen uit te drukken
 - Effectgrootte of Cohen's d:
 - drukt verschil tussen groepen uit met als eenheid SD
 - Maw: hoeveel SD's verschillen twee groepen (bvb. Geslachten) van elkaar?
 - Fictief voorbeeld: examenscores
 - Conventie:
 - Effectgrootte d
 - .20 = klein
 - .50 = medium
 - .80 = large
- (in boek: doorgaans positieve d betekent dat mannen hoger scoren, maar niet altijd, kijk altijd naar gegevens!)
- Interpretatie?
- d: zegt iets over verschillen TUSSEN groepen, geslachten
 - MAAR: er zijn ook verschillen BINNEN groepen
 - DUS:
 - ondanks gemiddeld verschil kan er een grote mate van overlap zijn!
 - zelfs grote effect-size heeft niet direct implicaties voor één bepaald individu

Minimalisten en maximalisten

Sommigen focussen op overlap, anderen op verschil

- Minimalisten: omschrijven geslachtsverschillen als klein en zonder grote gevolgen (overlap)
 - Maximalisten stellen dat grootte van verschillen niet geminimaliseerd mag worden;
 - zelfs kleine effectgroottes kunnen belangrijke gevolgen hebben
 - Bvb. Helpgedrag, agressie
 - Vele andere effecten in psychologie hebben gelijkaardige effectgroottes
- blijft een hedendaags debat

Geslachtsverschillen in PH

PH opgevat in termen van Vijffactorenmodel

Extraversie

BOEK

- Sociaal (gregarious) vrouwen scoren lichtjes hoger ($d = -.15$)
- Activiteitsniveau: mannen scoren lichtjes hoger ($d = .09$)
- Assertiviteit: Mannen scoren redelijk hoger ($d = .50$)

1ste BACH

- algemeen: vrouwen scoren beetje hoger ($d = -.08$)
- Sociabel: vrouwen scoren hoger ($d = -.40$)
- Activiteitsniveau: mannen en vrouwen zijn ongeveer gelijk ($d = -.03$)
- Assertiviteit: Mannen scoren redelijk hoger ($d = .30$)

Vriendelijkheid

BOEK

- Vertrouwend: vrouwen scoren matig hoger ($d = -.25$)
- Zachtaardigheid: vrouwen scoren sterk hoger ($d = -.97$)
- Glimlachen: vrouwen doen dit meer ($d = -.60$), maar dit kan tevens een weerspiegeling zijn van onderdanigheid of lage status ipv van vriendelijkheid

1ste BACH

- Algemeen: vrouwen scoren hoger ($d = -.60$)
- Vertrouwend: vrouwen scoren matig hoger ($d = -.20$)
- Zachtaardigheid: vrouwen scoren hoger ($d = -.48$)

Agressie (omgekeerde van V)

BOEK

- Mannen zijn meer fysiek agressief
 - PH tests
 - Fantasie
 - Manifest gedrag (moderate to large effect sizes)
- Grote gevolgen in maatschappij:
 - Mannen zijn verantwoordelijk voor 90% van de moorden wereldwijd
 - Aandeel grootst tijdens puberteit en jongvolwassenheid
- MAAR bvb. Indirecte agressie: vrouwen scoren hoger ($d = -.74 - .05$) (Hyde, 2005)

1ste BACH

Specifieke maten van agressie:

- Fysieke en verbale agressie:
 - Mannen zijn meer fysiek en verbaal agressief (obv BDHI): $d = .51$ en $.43$
- Ervaren van kwaadheid, woede en hostiliteit:
 - Geringe geslachtsverschillen $d = -.11$ en $-.13$

Gewetensvolheid

BOEK

- Orde: vrouwen score matig hoger ($d = -.13$)

1ste BACH

- Algemeen: vrouwen zijn meer gewetensvol ($-.31$)
- Orde: $-.32$

Emotionele Stabiliteit (N)

BOEK

- Mannen en vrouwen zijn gelijkaardig wat betreft impulsiviteit ($d = .06$)
- Vrouwen scoren hoger op angst ($d = -.28$)

1ste BACH

- Algemeen: vrouwen zijn matig meer emotioneel labiel, neurotisch ($-.38$)
- Impulsiviteit: $d = .02$
- Vrouwen scoren hoger op angst ($-.55$) en kwetsbaarheid ($-.45$)

Openheid

BOEK

- Geen geslachtsverschillen ($.03$)

1ste BACH

- Algemeen: mannen lichtjes hoger ($.14$)
- Mannen staan lichtjes meer open voor fantasie ($.34$), en minder voor gevoelens ($-.34$)

de frequentie en intensiteit van het ervaren van specifieke emoties:

Emotions	freq	intens
Affection	$-.30$	$-.25$
Joy	$-.16$	$-.26$
Contentment	$-.13$	$-.18$
Pride	ns	ns
Fear	$-.17$	$-.26$
Anger	$-.05$	$-.14$
Sadness	$-.16$	$-.28$
Guilt	ns	$-.07$

Andere centrale aspecten van PH

Self-esteem (zelfwaarde):

- resultaat van meta-analyse:
 - (Hyde, 2005): $.10$ tot $.20$: kleine effect-size, mannen scoren iets hoger
 - MAAR afhankelijk van de leeftijd:
 - Jonge kinderen (7-10): klein verschil ($d = .16$)

- Naarmate kinderen ouder worden, wordt verschil (beetje) groter:
 - 11–14, $d = .23$;
 - 15–18, $d = .33$
- In volwassenheid, wordt verschil weer kleiner:
 - 19–22, $d = .18$;
 - 23–59, $d = .10$
- 1ste BACH: mannen scoren matig hoger (.23)

Seksualiteit:

- Interesse in casual sex: $d = .81$
- Aantal gewenste partners tijdens leven: $d = .87$
- (Hyde, 2005):
 - Masturbatie: .96
 - Attitudes over casual sex: .81
 - Seksuele tevredenheid: -.06

“Mensen-dingen” dimensie

= vrije tijd interesses

- Mannen zijn meer geïnteresseerd in dingen (wagens, mechaniek, spelletjes, elektronische toestellen, GSM, MP3, playstation)
- Vrouwen meer in mensen (cf. Socialer?) (bvb. In zelfbeschrijving, meer referenties naar relaties, sociale aspecten)
- Gevolgen voor beroepskeuze?

Geslachtsverschillen in depressie:

A Closer Look

- Depressie
- In kindertijd, geen geslachtsverschillen, maar vanaf puberteit komt depressie twee tot drie keer zoveel meer voor bij V dan bij M
- Ook verschillende symptomen
 - Vrouwen
 - Vreten, huilen, zenuwtrekken, verlaagde zelfwaardering
 - Mannen
 - Agressie, inactief, teruggetrokken

Enkele mogelijke verklaringen:

1. Rumination—repeatedly focusing on one’s symptoms or distress; women ruminate more, which contributes to the perseverance of depressive symptoms
 2. Isolated family theory
 3. Dissatisfaction with physical appearance
- Na 44j convergeren verschillen weer min of meer

Samenvatting

Globaal genomen zijn de verschillen klein

Als er verschillen zijn, is de effect grootte klein tot matig

Enkele uitzonderingen

- directe agressie
- seksuele interesse

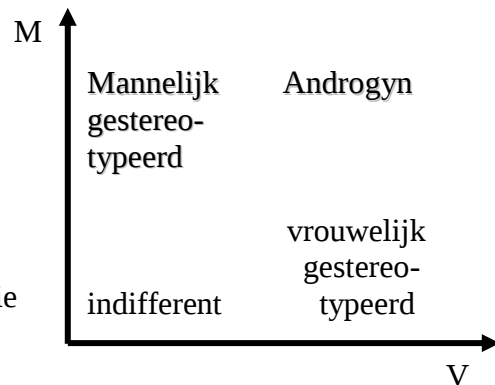
Mannelijkheid, vrouwelijkheid, Androgynie, en Sekserollen

- Vroegere aanname: geslachtsverschillen in PH zijn te wijten aan 1 onderliggende dimensie: M-V
 - Bvb. Voorkeur bad of douche, mechaniek
- MAAR: '70: misschien kan iemand hoog scoren op zowel M als V?
 - Ontwikkeling van concept androgynie

Androgynie

- 1970s (cf. Seksuele revolutie, feminisme): M en V zijn misschien niet tegenpolen, maar vormen aparte dimensies
- Ontwikkeling van nieuwe meetinstrumenten
- aparte schalen voor M en V

Mannelijk	Vrouwelijk
assertief	zorgend
waaghals, stout	emotie expressie
dominantie	empathie
- Twee onafhankelijke dimensies
⇒ 4 verschillende types
- Personen die hoog scoren op M en V, werden androgyn genoemd, hetgeen weerspiegeld dat een persoon zowel vrouwelijke als mannelijke eigenschappen kan hebben

Recent: meer kritiek gekomen op concept androgynie

- Zowel M en V zijn beter op te vatten als multidimensioneel, met verschillende onderliggende, niet noodzakelijk correlerende
- In verschillende studies werden toch sterk negatieve correlaties gevonden tussen M en V (dus eerder bipolair)

Enkele recentere inzichten

- (Spence) vragenlijsten meten niet sekserollen, maar de PH trekken instrumentaliteit en expressiviteit
- (Bem) meten gender schematas: de wijze waarop informatie verwerkt wordt in termen van seksegeassocieerde schema's (androgynie: gender aschematisch)

Gender Stereotypes

- Overtuigingen over welke eigenschappen men denkt mannen en vrouwen bezitten (≠ noodz. hoe geslachten echt verschillen)
- Kunnen grote rol spelen in beïnvloeden van gedrag en perceptie
 - Bvb. Onderzoek over stereotype threat

- Drie componenten:
 - Cognitief: hoe we mensen percipiëren, categoriseren
 - Bvb. Vrouwen zorgen meer, beter voor kinderen
 - Affectief: hoe we reageren op anderen
 - Meer onderdanig tov vrouw dan tov man
 - Gedragmatig:
 - bvb. discriminatie

Welke zijn aanhoudende stereotypes

- Vrouwen zijn meer groepsgericht
- Mannen zijn meer instrumenteel gericht, gericht op onafhankelijkheid van de groep
→ cross-cultureel bevestigd

Stereotype subtypes

- Onze genderstereotypes zijn volgens sommigen niet uniform per geslacht, maar hebben we verschillende gedifferentieerde stereotypes per geslacht
- Voorbeelden:

<u>Vrouw:</u>	<u>Man</u>
Sexbom	intellectueel
huisvrouw	bureaucraat
Verwend nest	playboy
Carriervrouw	bourgeois
Recht voor de raap	softie

Vooroordelen en genderstereotypes

- MAAR replicatie-onderzoek nodig
- Belang van genderstereotypes
- Mensen handelen obv stereotypes zonder dat deze per se waarheid bevatten
 - Kunnen dus belangrijke gevolgen hebben
 - Wettelijke uitspraken
 - Ziekte: diagnoses voor operatie
 - Lagere autoprijzen
 - Jobs
 - Sociale reputatie etc...

Theorieën van geslachtsverschillen

Socialisatie en sociale rollen

Socialisatie theorie: jongens en meisjes zijn anders omdat ze anders opgevoed worden:

1. Jongens worden bekrachtigd in mannelijk gedrag, en meisjes in vrouwelijk gedrag
 - Auto's, geweren versus poppen en make-up
 - wenen
 2. Bandura's sociale leren theorie: jongens en meisjes leren gedrag door seksegenoten te observeren
- Evidentie:
 - Afhankelijkheid wordt meer aangespoord in meisjes

- Onafhankelijkheid meer in jongens
- Vaders spelen meer fysiek met zonen
- ‘geslachts’ speelgoed
- Cross-culturele evidentie voor differentiële behandeling van jongens en meisjes
 - Huishoudelijke taken
 - Afstand tot huis
 - Meer opgevoed tot zorgen
 - Seksuele vrijheid
- MAAR:
 - causale richting?
 - Verklaring voor differentiële opvoedingsstijlen?
- Sociale rol theorie: sekseverschillen ontstaan omdat mannen en vrouwen terechtkomen in andere beroepen en familierollen
 - Mannen: meer leidinggevend
 - Vrouwen: meer zorgend
 - Evidentie: bvb. als vrouwen in leidinggevende rol, worden ze ook dominanter
 - MAAR: waarom komen ze daar terecht in the first place
- Opmerking:

interessante evidentie:

Geslachtsrollen zijn sterk veranderd de laatste decennia, en zullen waarschijnlijk nog verder veranderen

Zullen geslachtsverschillen mee veranderen?

Hormonale Theorieën

- Hormonale, fysiologische verschillen liggen aan de oorzaak van geslachtsverschillen
- Bvb:

Na puberteit: jongens hebben veel hogere niveaus van testosteron in bloed

 - ong. 10x meer, geen overlap
 - (- bij hyenas: omgekeerde, V agressiever dan M)
- Geslachtsverschillen in testosteron worden gelinkt aan verschillen in traditionele geslachtstypische gedragingen zoals agressie, dominantie, beroepskeuze, en seksuele drift (zie grootste geslachtsverschillen)
 - Ook binnen 1 geslacht
- MAAR
 - Richting causaal verband? (bvb. Winnen: testosteron ↑)
 - Oorsprong van hormonale verschillen?

Evolutionair psychologische theorieën

- Geslachtsverschillen worden verwacht op die domeinen waar mannen en vrouwen andere adaptieve problemen, uitdagingen tegenkomen
 - Vrouw staat in voor baren en zorg van kinderen
 - Man kan zonder veel gevolgen reproduceren
 - Man is nooit zeker van vaderschap
- Onderzoek vindt inderdaad op verschillende terreinen evidentie voor voorspelde

geslachtsverschillen

- Seksualiteit
- Selectiviteit seksuele partner
- Agressie
- MAAR:
 - Moeilijker met verschillen binnen sekse op deze vlakken
 - waarom zijn er ontrouwe vrouwen?
 - waarom zijn er “nieuwe mannen”?
 - Op vlakken andere dan seksualiteit en agressie, minder duidelijke predicties

Integratie

- Verschillende perspectieven leveren plausibele maar incomplete verklaringen
- Vandaar:
Nood aan een integratieve theorie die verschillende niveaus in rekening brengt
 - evolutie
 - hormonaal
 - socialisatie

Samenvatting

- Onderzoek over geslachtsverschillen is controversieel: belang om resultaten juist en zonder sensatiezucht te interpreteren
- Op vele vlakken zijn geslachtsverschillen in PH eerder klein (effectgrootte)
- Op sommige vlakken zijn ze consistent groter
 - Directe agressie
 - Seksuele interesse
 - MAAR er blijft overlap!
- Naast echte geobserveerde geslachtsverschillen leven er ook geslachtsstereotypes
- Kunnen belangrijke invloed hebben op perceptie, reacties, en gedrag van mensen
- Verklaring van geslachtsverschillen moeten waarschijnlijk gezocht worden op verschillende niveaus
 - Evolutionair
 - Biologisch
 - socialisatie

Conclusie

Hyde (2005):

“The gender similarities hypothesis stands in stark contrast to the differences model, which holds that men and women, and boys and girls, are vastly different psychologically.

The gender similarities hypothesis states, instead, that males and females are alike on most—but not all—psychological variables.

Extensive evidence from meta-analyses of research on gender differences supports the gender similarities hypothesis. A few notable exceptions are some motor behaviors (e.g., throwing distance) and some aspects of sexuality, which show large gender differences. Aggression shows a gender difference that is moderate in magnitude.

It is time to consider the costs of overinflated claims of gender differences. Arguably, they cause harm in numerous realms, including women’s opportunities in the workplace, couple conflict and communication, and analyses of self-esteem problems among adolescents. Most important, these claims are not consistent with the scientific data.”

Voor hele artikel, zie onder Course documents, slides

Hfdst 17: Cultuur en PH

Vragen

- Op welke vlakken verschillen culturen van elkaar?
- Hoe komt het dat culturen van elkaar verschillen?
- Zijn er ook universele kenmerken? Welke?

Cultuurverschillen: illustratie

Wat mag en wat mag niet?

- “Ik eet elke dag vlees”
- “als mijn vrouw niet luistert, mag ik ze slaan”
- “op de grond spugen”
- incest
- “je mag iemand niet doden zonder reden”
- eten van mensenvlees

Sommige geboden/verboden zijn zeer variabel over culturen

Andere zijn universeel en zijn overal terug te vinden

=> Wat met PH?

Object van culturele psychologie

- Cultuurverschillen
Cultuur wordt gekenmerkt door in-groep similariteiten and tussen-groep verschillen van verschillende aard (fysisch, psychologisch, gedragsmatig, attitudes)

- Culturele verschillen noemt men ook culturele variaties

Objectief Culturele psychologie

- Op welke vlakken zijn er verschillen, en op welke vlakken zijn er similariteiten tussen culturen?
- Hoe kunnen we die verklaren?

(cf. Differentiële psych, psych van geslachtsverschillen)

Drie grote benaderingen tot cultuur

Uitgelokte cultuur

- Uitgelokte cultuur verwijst naar het opvatten van cultuurkenmerken als kenmerken die ontstaan zijn in reactie op omgevingsinvloeden
- Cultuurverschillen worden dus uitgelegd door te verwijzen naar omgevingsverschillen die ander gedrag, PH veroorzaken
- Twee nodige ingrediënten
 - Een universeel onderliggend mechanisme
 - Verschillen in omgeving die een andere reactie/activatie uitlokken van het universele mechanisme

Uitgelokte samenwerking

- Culturele verschillen in de mate waarmee groepen voedsel onder elkaar verdelen
- Hangt af van omgevingscondities, zijnde de variantie in voedselvoorziening
 - Als de variantie hoog is: verdeling
Bvb. wild
 - Als variantie laag is: egocentrisch
Bvb. Gekweekte gewassen of dieren
- Hangt ook samen met mate van egalitarisme in cultuur
 - Als de variantie hoog is: meer egalitair
 - delen
 - Als variantie laag is: meer hiërarchisch
 - Eigen voorraad

Vroege ervaringen en mating strategieën

- Stabiliteit en consistentie/voorspelbaarheid in omgeving versus veranderlijkheid en inconsistentie/onvoorspelbaarheid
- Volgens (Belsky et al.), veroorzaken de tweede op latere leeftijd meer korte-termijn, promiscue seksuele strategieën
- DUS: verschillen in opvoedingsstijl lokken verschillen in gedrag uit tussen culturen
- De mate waarin leden van een cultuur gevoelig zijn voor zulke invloeden, kunnen cultuurverschillen verklaren in seksuele waarden en de waarde van bvb. maagdelijkheid
- Bijvoorbeeld
 - In China,
 - Huwelijken duren langer
 - Zelden scheiding
 - Sterke investering in kinderen (lange termijn strategie)
 - Wordt sterk belang gehecht aan kuisheid, maagdelijkheid
 - In Zweden,
 - Meer echtscheiding
 - Meer buitenechtelijke kinderen
 - Minder investerende vaders
 - Kortere termijn strategie
 - Minder belang aan kuisheid en maagdelijkheid
- Culturen kunnen verschillen in dominante seksuele strategieën, omdat deze verschillend in de verschillende culturen uitgelokt worden

Cultuur van eer en agressie

- Culturen verschillen van elkaar in de mate waarin uitingen van agressie in reactie op provocatie positief beoordeeld worden
 - Bvb. Mediterrane landen vs. meer noordelijke landen
 - Zuiden vs. noorden van VS
- Bepalende verschil (Nisbett): belang dat gehecht wordt aan eer
 - In culturen van “eer”: beledigingen worden als zeer erge publieke provocaties gezien waarop agressie een gepast antwoord is

- VL Onderzoek (Nisbett, 1993) : agressie na provocatie wordt meer goedgekeurd door Z dan N
- VL onderzoek (Mosquera et al., 2002): in Spanje (vs. NL) sterkere reactie op bedreigingen van familie-eer, en dit werd gemedieerd door belang dat gehecht werd aan eer
- Experiment:
 - Provocatie (asshole)
 - Reactie sterker bij Z dan N
 - Woordaanvultest “h _____”
 - Stijging testosteron
 - Meer agressie
- Theorie:
- Hangt samen met wijze van economisch onderhoud in cultuur
 - Obv kuddes: belang van verwachting van sterke reactie op provocatie (stelen kudde)
 - Obv sedentair agrarische technieken: minder van belang
- DUS:
 - Elke persoon kan op zich sterke gevoeligheid voor provocatie en agressie ontwikkelen
 - Wordt enkel geactiveerd in sommige culturen, en blijft slapend aanwezig in andere

Overgedragen cultuur

- Overtuigingen, waarden, ideeën, attitudes worden overgedragen binnen een cultuur van lid op lid
- Oorspronkelijk misschien slechts bij enkeling of kleine groep (hoge status)
- Door observatie, interactie met anderen worden deze aan anderen doorgegeven doorheen de tijd

Cultuurverschillen in morele waarden

- Wat is moreel aanvaardbaar en onaanvaardbaar?
- Vele van dergelijke waarden zijn specifiek voor bepaalde culturen, en kunnen als overgedragen cultuur beschouwd worden
- Voorbeelden:
 - Bvb. Verbod op eten van varkensvlees
 - Afbeelden van een godheid
 - Semang in Maleisië:
 - Zondig om haar te kammen tijdens storm
 - Kijken naar parende honden
 - Heilige wesp te doden
 - Seks tijdens de dag
- Opmerkingen
 - Kan zowel leiden tot verschillen tussen als verschillen binnen culturen
 - Generatieverschillen in morele waarden
 - Verschillen kunnen ook ontstaan als uitgelokte cultuur, en dan verder overgedragen worden
 - Bv. Verbod varkensvlees: verbod agv pest, later doorgegeven
 - Er zijn ook universele morele waarden

- Incesttaboe
- Doden zonder aanleiding

Cultuurverschillen in zelfconcept

- Zelfconcept:
 - Hoe we onszelf zien, definiëren
 - Bvb. Sociaal, werker, vriendelijk...
 - Beïnvloedt hoe we ons tonen aan anderen en hoe we ons gedragen
 - Wordt beïnvloedt door cultuur
- Markus & Kitayama:
 - elke persoon heeft twee fundamentele culturele taken te vervullen
 - Interafhankelijkheid: hoe je omgaat met de groep waartoe je behoort, hoe je je erin inzet. Behelst je verbondenheid met de groep (familie, omgeving, collega's, cultuurgenoten)
 - Onafhankelijkheid: hoe je jezelf differentieert van de groep, je eigen ideeën nastreeft, je eigen vaardigheden inzet. Behelst individualiteit, je eigenheid onderstrepen
- Culturen zouden verschillen in het belang dat gehecht wordt aan deze twee taken
 - Sommige (niet-westerse, Aziatische) culturen hechten meer belang aan interafhankelijkheid
 - Gevolg:
 - men houdt meer rekening met wat anderen denken
 - Meer sociaal voorzichtig
 - Men beschrijft zichzelf meer in termen van de relatie met anderen, in termen van sociale rollen
 - Andere, westerse culturen hechten meer belang aan onafhankelijkheid
 - Men is meer gericht op wat goed is voor zichzelf
 - Men houdt minder rekening met wat anderen denken
 - Minder sociaal voorzichtig
 - Men beschrijft zichzelf meer in absolute termen
- Voorbeeld (Markus)
 - Atleet VS:
 - "Ik heb alles gegeven. Ik heb er maandenlang voor getraind, en nu worden mijn inspanningen beloond. Halfweg dacht ik nog dat het moeilijk zou worden, maar ik heb dan een eindspurt ingezet en uiteindelijk kunnen winnen"
 - Atleet China
 - "Ik ben blij dat mijn trainer en ploeggenoten mij zo gesteund hebben tijdens de voorbereiding, en dat dit nu het resultaat ervan is. Tijdens de wedstrijd dacht ik aan alle fans en familie, en die gedachte gaf me vleugels. Ik ben trots dat ik dit voor mijn land heb kunnen verwezenlijken"
- Illustratie van doorgegeven cultuur: acculturatie
- Proces waarbij iemand de waarden, attitudes, gedragingen van een nieuwe cultuur overneemt
- Vb: Onderzoek
 - Aziatische Amerikanen die zz als Amerikaans of Aziatisch beschrijven
 - Vertonen zelfde verschillen als mensen uit collect en ind culturen
 - Beschrijven zz in abstracte trektermen vs. contextuele termen en sociale rollen

- Onderscheid loopt parallel met de termen collectivisme en individualisme (Triandis)
= meest gebruikte termen, onderscheid om cultuurverschillen te karakteriseren en te verklaren
- In C landen: zelf wordt gezien als deel uitmakend van een groep, het groepsbelang is belangrijk.
- In I landen: zelf wordt geconstrueerd als onafhankelijk, persoonlijke doelen en belangen krijgen de voorrang

Kritiek op begrippen I, C

- Meeste onderzoek met VS en Japan, generaliseerbaar naar andere landen?
- Meer overlap dan verschil (grote verschillen binnen culturen)
- Dichotomie te simplistisch (zelfconcept heeft meerdere facetten dan enkel I-C)
- Confound met rijkdom
- Recente meta-analyse: kleine effectgrootte
- (algemene kritieken op cultuurverschillen)
- Toch:
 - veel gebruikt
 - Wordt met succes gelinkt aan andere cultuurverschillen

Cultuurverschillen in self-enhancement en zelfwaarde

- Self-enhancement: tendens om zichzelf te beschrijven in positieve en sociaal wenselijke termen
 - Aardig, slim, hardwerkend, begrijpend
 - Proefpersonen VS > Aziatische landen
 - Zelfwaarde: gelijklopende verschillen
 - Beoordelen van groep waartoe men behoort (bvb. Universiteit): gelijklopende resultaten
- Twee mogelijke verklaringen:
 - Het verschil is niet echt: Aziaten zijn minder bereid toe te geven dat ze zichzelf de moeite vinden Asians are engaging in impression management (difference is not real)
 - MAAR: in absolute anonimiteit: ook verschillen
 - Verschillen zijn echt: leden van culturen kunnen verschillen op vlak van hun zelfbeeld
- MAAR
 - Verschil is eerder klein
 - Kwestie van gradatie: iedereen vertoont self-enhancement
 - Grote ind verschillen binnen culturen

Persoonlijkheidsverschillen binnen culturen

- Binnen cultuur:

PH verschillen agv. Culturele variabelen ('subculturen')
- Sociale klasse:
 - Lager: meer onderdanig, meer erkennend tov gezag
 - Hoger: meer non-conformistisch, intellectueel flexibeler (openheid)
- Mogelijke verklaring: jobinhoud (zie sociale rollen)
- MAAR richting causaal verband?
- Generatieverschillen

- (voor)oorlogs: meer bekommerd om jobzekerheid, meer conservatief geld uitgeven
- Jaren '60: meer experimenteren, lossere seksuele moraal
- Belangrijke opmerkingen bij gevonden cultuurverschillen
 - Doorgaans meer overlap dan verschil
 - Individuele verschillen hebben grotere bijdrage in variantie in vergelijking met culturele verschillen in PH
 - Voorbeeld: studie Kuppens, Ceulemans, Timmerman, Diener, & Kim-Prieto (2006)
 - Onderzoek naar frequentie van het ervaren van positieve en negatieve gevoelens
 - 48 landen
 - Proportie verklaarde variantie
 - 40% verschillen binnen landen
 - 6% verschillen tussen landen
 - Bevestiging van andere studies

Culturele Universaliteit

- Identificeren van trekken die universeel blijken te zijn (aanwezig in (bijna) alle culturen)
- Welke eigenschappen, trekken, zijn universeel menselijk?

Opvattingen over PH van mannen en vrouwen

- Studie:
 - Lijst van 300 trekwoorden
 - Aanbieden aan ppen van 30 landen
 - Aangeven of meer M of meer V eigenschap is
 - Resultaten: sterke consensus over landen
 - Mannen
 - Meer actief
 - Luid
 - Avontuurlijk
 - Vervelend
 - Agressief
 - Eigen mening
 - Arrogant
 - Ruw
- Vrouwen:
 - Affectie-tonend
 - Bescheiden
 - Nerveus
 - Geduldig
 - Veranderlijk
 - Charmant
 - Angstig
- Gemiddeld genomen even positief
- Zie gender stereotypes

Emoties

- Vragen:
 - Ervaren mensen over heel de wereld dezelfde emoties (angst, woede, blijheid, droefheid, walging, verrassing)?
 - Zijn de corresponderende gelaatsuitdrukkingen dezelfde over heel de wereld?
- Ervaring?

Zeer moeilijk (onmogelijk) te beantwoorden vraag, want emotionele ervaring is per definitie subjectief (kan je niet objectief registreren en vergelijken)

Worfiaanse hypothese van linguïstische realiteit:
Onze ervaring wordt begrensd, bepaald door de taal
DUS: als taalverschil, dan verschil in ervaring
bvb. Shadenfreude
Tahiti: geen rouw
MAAR: op uitzonderingen na zijn in meeste talen woorden voor belangrijke emoties teruggevonden
- Expressie?

Onderzoek Ekman:

 - Mensen uit verschillende culturen kunnen correct gelaatsexpressies benoemen (ook culturen die weinig in contact kwamen met westerse media)
 - Omgekeerd: Welke expressie past bij deze emotie?
 - Ander onderzoek: blinde kinderen hebben zelfde emotionele expressies

MAAR: normen voor emotionele expressie kunnen wel verschillen van land tot land

 - uiting trots
 - uiting woede
- Ervaring en expressie
- Experiment Ekman:
 - Japanse en Amerikaanse studenten
 - Walgingontlokkende film
 - Beiden ervaren toch hetzelfde, al is expressie cultureel soms geïnhibeed?

Dimensies van persoonlijkheidsbeschrijving en evaluatie

- Vraag: zijn persoonlijkheidstrekken universeel?

Is structuur van persoonlijkheid dezelfde in verschillende landen?
- Interpersoonlijke trekken:
- Crossculturele evidentie voor twee trekken:
 - Vriendelijkheid
 - Dominantie
(cf. Wiggins' circumplex)
- Mogelijke verklaring:

Twee fundamentele dimensies van sociaal gedrag

 - getting along
 - getting ahead

Cfr. Verschildetectiemechanismen: belangrijk om te weten hoe sterk en vriendelijk anderen zijn

Vijffactorenmodel

Is dit model universeel?

Evidentie:

1. Trektermen die verwijzen naar de grote 5 zijn terug te vinden in alle culturen
2. Structuur hetzelfde?

2.1. Vragenlijstenonderzoek:

Big five vragenlijsten vertalen naar andere culturen: zit dezelfde structuur erin?

Wordt gerepliceerd, mits enkele uitzonderingen.

MAAR:

Je legt de structuur bijna op door overal dezelfde universele woorden te gebruiken

2.2. Onderzoek:

Onderzoek (De Raad):

- Wat zijn trektermen in elke taal?
- Constructie VL per land
- Afname; Factoranalyse
- Resultaten: replicatie voor 4 factoren (betekenis 5de versilde soms)
- DUS: overtuigende evidentie voor redelijke crossculturele universaliteit van B5 model
- Maar: kritiek
 - Begrip PH op zich is al een westers begrip en constructie (individualistisch), dat misschien veel minder zinvol is in andere culturen
 - Idee dat stabiele trekken consistent over situaties gedrag bepalen is misschien niet in elke cultuur aanwezig

Samenvatting

Culturele persoonlijkheidspsychologie

Zijn modellen en structuren van PH generaliseerbaar?

Verschillen culturen op vlak van PH? Waarom?

Zijn er universele aspecten?

2 benaderingen van cultuurverschillen

Uitgelokte cultuur

Overgedragen cultuur

PERSOONLIJKHEID

■ Cultuurverschillen:

- Morele waarden
- I-C
- Self-enhancement

■ Universeel:

- Interpersoonlijke trekken
- Expressie van emoties
- B5 (?)

Hfdst 18: Stress, Coping, en gezondheid

Vragen

- Wat is stress?
- (Hoe) Heeft persoonlijkheid een invloed op ziekte?
- Hoe gaan mensen verschillend om met stress?
- Theoretische modellen

Inleiding

- Ziekte= op het eerste zicht biologische aangelegenheid
- Maar: vele psychologische – en gedragsfenomenen kunnen ook invloed hebben op ziekte
Bvb. Stress, roken en drinken, voeding, seksueel risicogedrag, gezondheidsgedrag

Gezondheidspsychologie?

Gedragfactoren en psychologische factoren hebben impact op gezondheid = stabiele patronen
Vb. roken, sporten, omgaan met stress enz. => levensverwachting; levenswijze draagt bij tot meer dan de helft van de vroegtijdige sterfte (<65 jaar)

=> Bestaan er stabiele interpersoonlijke verschillen in deze patronen?

Onderdeel gezondheidspsychologie

Individuele psychologische verschillen

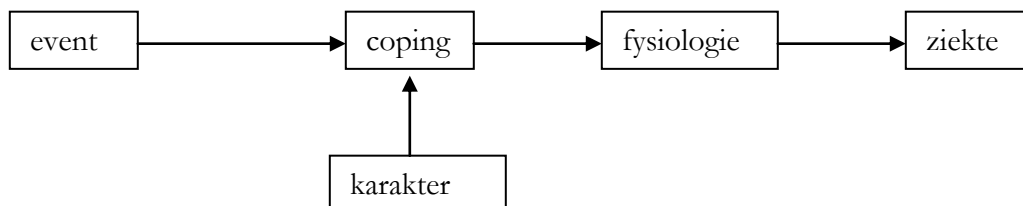
in kans op ziekte, kans en snelheid van herstel, stresstolerantie.

Welke persoonlijkheidskenmerken hebben een invloed op ziekte en gezondheid?

Persoonlijkheid-ziekte link: modellen

Interactiemodel

- Interactie persoon en omgeving:
- effect van gebeurtenissen, situatie, hangt af van het karakter.

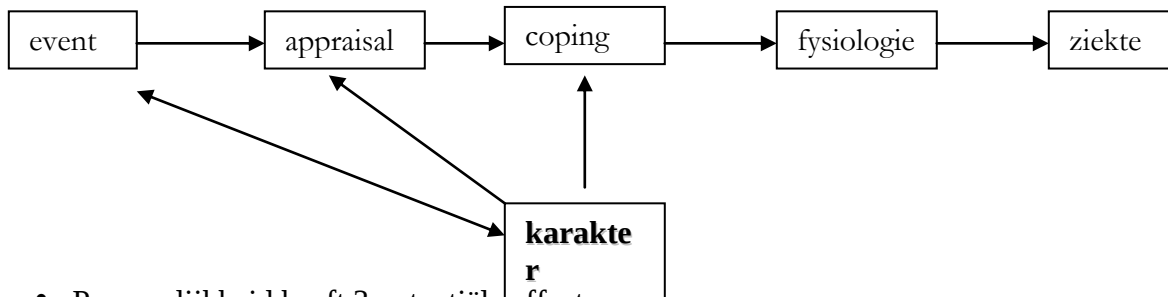

- Objectieve gebeurtenissen overkomen een persoon, maar de persoonlijkheid bepaald de impact van deze gebeurtenissen door de manier er wordt mee omgegaan (coping)
- Interactioneel =~ Persoonlijkheid modereert de relatie stress-ziekte
- Manier van omgaan bepaalt de graad, duur en frequentie van stressor
vb. Neurotische persoonlijkheid & kankerdiagnose

Transactiemodel

Transactie persoon en omgeving:

effect van gebeurtenissen, situatie, hangt af van het karakter.

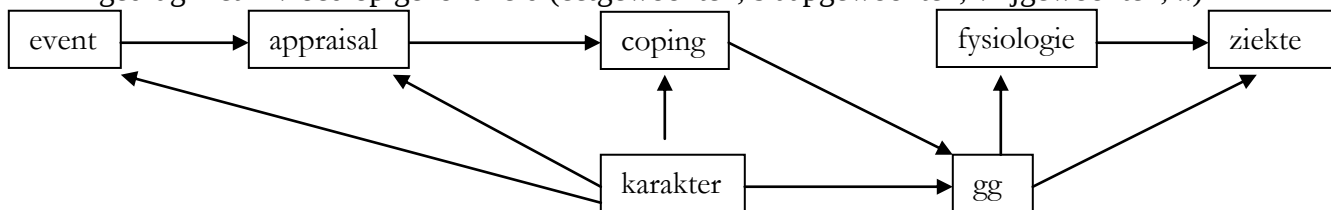

- Persoonlijkheid heeft 3 potentiële effecten
 - 1) Manier waarop wordt omgegaan met stressor
Zie ook interactioneel model
 - 2) De manier waarop een persoon het event percipieert, appraised
 - 3) Het event zelf => mensen creëren & selecteren situaties
 Vb. Kankerdiagnose
Je lievelingshond sterft
- De term appraisal geeft aan dat het niet de gebeurtenis zelf is stress veroorzaakt, maar hoe een persoon die gebeurtenis percipieert (~PH)
- Mensen reageren niet enkel op situaties, ze selecteren of creëren ze ook (~PH)
- Vb. Kankerdiagnose
 - 1) selectie van gebeurtenis: roken => gebrek aan impulscontrole
 - 2) interpretatie van diagnose => neurotische mensen percipiëren het als meer oncontroleerbaar
 - 3) coping-reactie => stabiele personen reageren rustiger & adequater
- Transactie = wederkerige impact
 - a) Event heeft impact op individu
 - b) Individu heeft ook impact op individu via
 - selectie
 - interpretatie

Gezondheidsgedragsmodel

Gezondheidsgedrag (toegevoegd aan t-model):

gedrag met invloed op gezondheid (eetgewoonten, slaapgewoonten, vrijgewoonten, ..)

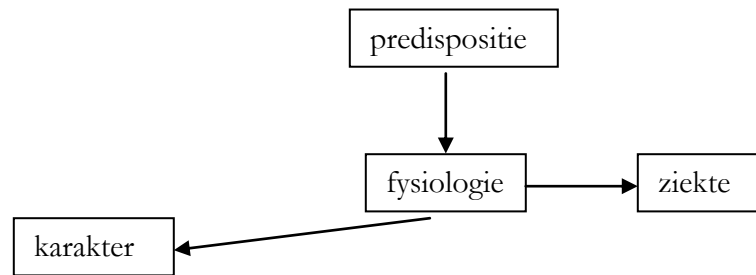

- Persoonlijkheid beïnvloedt niet direct de relatie stress-ziekte
- Maar wel op een indirecte manier, via gezondheidsbevorderende of gezondheidsverminderende gedragingen

Predispositiemodel

Predispositie:

predispositie tot karakter en ziekte

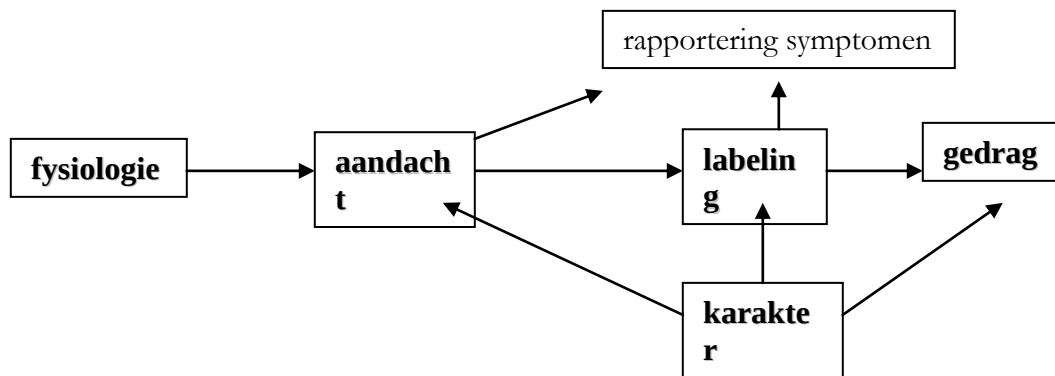

- Associaties tussen persoonlijkheid en ziekte kunnen ontstaan door een derde intermedierende variabele, waaraan beide gelinkt zijn
 - Predispositie die aan grondslag ligt van ziekte & persoonlijkheid => vals of schijnbaar effect van persoonlijkheid
 - Dit model zal onderzoekers in de genetische basis van ziekten leiden

Ziektegedragsmodel

Ziektegedrag:

Ziekte “zien”, symptomen rapporteren, naar dokter gaan

- Ziekte = aanwezigheid van een objectief abnormaal fysiologisch proces
 - Ziekte-gedrag = acties die mensen ondernemen wanneer ze denken ziek te zijn
- => Persoonlijkheid beïnvloedt de manier waarop een persoon lichaamssensaties zal herkennen en de mate waarin hij deze zal bestempelen als ziektesymptomen
- bvb. neurotische personen klagen sneller en meer

Concept van stress

- Stress
 - Subjectieve gevoel veroorzaakt door een event dat wordt gezien als oncontroleerbaar (demand > competency) en bedreigend

⇔ stress zit niet in de objectieve situatie op zich, maar in de reactie ten opzichte van situatie
- Stressor
 - gebeurtenissen die leiden tot stress
 - Drie kenmerken
 - a) extreem
 - b) tegengestelde tendensen worden uitgelokt
 - c) oncontroleerbaar
 - Vb. Examen = stressor => examenstress

Stress Respons

- Aanwezigheid van stressor leidt tot schrikken, snellere hartslag, hogere bloeddruk, zweterige handen, enz. = fysiologische & emotionele reactie
 - fight-or-flight response (toenaderings-vermijdingsconflict)
 - Stijging activiteit sympathisch ZS
- Algemeen aanpassingssyndroom (GAS) (Selye)
 - Alarmfase
 - Fight-or-flight response = 1ste reactie
 - Indien stressor aanwezig blijft => weerstandsfase
 - Lichaam verbruikt veel energie, meer dan gemiddeld
- Als stressor blijft
 - Fase van uitputting (cf. Burn-out)

Meer gevoelig voor ziekte, fysiologische bronnen uitgeput

Major Life Events

(Holmes & Rahe, 1967)

- Major life events = gebeurtenissen die een grote aanpassing vereisen
 - vb. Positieve: Trouwen, veranderen van job enz.
 - Negatieve: Dood, ontslag enz.
- Zie pagina 576: vragenlijst
 - Events laten raten
 - Gewicht per event
 - Meer stress > meer kans op ziekte

Scoor je hoog?

- heb oog voor eerste tekenen
- vermijd negatief denken, pessimisme
- eet en slaap gezond
- doe relaxatie
- zoek vrienden op
- Chronische stress leidt tot uitputting lichaam en energie waardoor men kwetsbaarder wordt
- Experimentele studie: ziektevirus toebrengen bij personen met weinig versus veel major life events (~ algemeen aanpassingssyndroom)

=>Meer kans op verkoudheid

=>Meest gangbare interpretatie: Stress verlaagt het functioneren van het immuun systeem

Dagdagelijkse beslommeringen en ergernissen

- Grote gebeurtenissen leiden tot stress, maar zijn niet frequent
- Dagdagelijkse ergernissen zijn grote bron van stress
- Top 10 (p 578)
 - Gewicht, gezondheid van een familielid, alles wordt duurder, huishouden, drukte, ...
- Invloed op psychologisch en lichamelijk welzijn
- Additief effect

Types stress

- Acute stress: plotse belasting die resulteert in hoofdpijn, spanning, maagklachten enz.

- Episodische acute stress: terugkerende periodes van acute stress
Vb. Dominante baas op het werk
- Traumatische stress: zeer intense ervaring van acute stress, waarvan de gevolgen onomkeerbaar kunnen zijn
=>Post-traumatic stress disorder [PTSD] kan worden ontwikkeld = nachtmerries, fysieke klachten, flashbacks, vervreemding enz.
Vb. In een gesloten asielcentrum terecht komen als minderjarige
- Chronische stress = aanhoudende stress
vb. Kanker, diabetes

Primaire en secundaire interpretatie

- Hoe komt stress tot stand?:
- Stress is een subjectieve interpretatie van een persoon op een stressor
- Lazarus (1991)
 - Stress zal pas ontstaan als voldaan wordt aan 2 cognitieve evaluaties of appraisals...
- Primair
 - Een persoon percipieert een event als bedreigend voor zijn gestelde doelen
- Secundair
 - Persoon concludeert dat hij geen of niet voldoende energie, capaciteiten heeft om om te gaan met event
vb. Kankerdiagnose

Beide zijn nodig

Coping strategieën en stijlen

Verfijning attributionele stijl

- Optimisme-pessimisme (Peterson, 2000)
 - stabiele, globale, en interne verklaringen voor negatieve gebeurtenissen > “pessimisten”
 - onstabiele, specifieke, externe verklaringen voor negatieve gebeurtenissen > “optimisten”
- Dispositioneel optimisme (Scheier & Carver, 2000): verwachting van vele positieve gebeurtenissen en weinig negatieve gebeurtenissen in de toekomst
- Self-efficacy (Bandura, 1986): geloof dat je zelf in staat bent om de dingen te doen die nodig zijn om ergens mee om met uitdagingen om te gaan
- Risico-perceptie
- Optimistische bias: gemiddeld genomen onderschatten mensen een risico dat hen een bepaalde negatieve gebeurtenis zou overkomen
 - Bvb. Auto-ongeluk, ziekte
- Individuele verschillen

Optimisme en fysiek welzijn

- Optimisme is voorspeller voor
 - A) goede gezondheid: ziektes, bezoek dokter, vroeg sterven enz.
- => opmerking: vroegere sterfte door vooral bij accidenten & niet kanker & hartaanval: “op de verkeerde plaats op het verkeerde ogenblik” => risico's nemen om pessimisme te ontsnappen?
- B) gezondheidsbevorderend gedrag: gezond eten, sporten enz.

- Gevolg
 - (Seligman): therapieën om mensen optimistischer te maken

Intermezzo's

Hoe promoot optimisme een betere gezondheid?

- Effect op immuun systeem
 - Betere reactie op infecties etc...
- Emotioneel mechanisme
 - Optimisme ~ depressie
 - Depressie ~ negatieve gezondheidsgevolgen
- Cognitief mechanisme:
 - Geloof in veranderbaarheid, minder stress
- Sociaal contact:
 - Eerste signalen aangeven
- Gedrag
 - Meer problemen aanpakken
 - Minder vermijding
 - Meer gezondheidsbevorderend gedrag (slapen, eten, ...)

De rol van positieve emoties in omgaan met stress

- Vroeger: veel aandacht aan negatieve emoties en gezondheid
 - Laatste jaren: positieve psychologie
- => kunnen positieve emoties geen cruciale rol spelen?
- 1) leiden tot volharding in coping
 - 2) break of pauze
 - 3) herstel van energie-reservoir

Bvb. Broaden & build model

- positieve emoties verruimen 'scope' van aandacht, acties
 - helpen om energie-reservoir op te bouwen
- Exp: betere recovery van stress als positieve emotie

- Algemene hypothese: positieve emoties kunnen leiden tot verminderde impact van stress op gezondheid
- Vb. Onderzoek buddies
- Drie copingmechanismen die kunnen leiden tot positieve emoties onder stress (Folkman & Moskowitz, 2000)...
- Welke copingsmechanismen kunnen positieve emoties helpen genereren?
- Positieve herinterpretatie => tegenslag zien als groei mogelijkheid
- Probleemgeoriënteerde coping => ondanks oncontroleerbare gebeurtenis focussen op aspecten die het wel zijn => competentie
- Positieve momenten inbouwen = time-out
=> belang van humor

Regulatie van emoties

- Emotionele suppressie = inhouden van het uiten van bepaalde emoties
bvb. Kwaadheid tav je baas, droefheid tov je vorige lief.

- Effect hiervan?
- ⇒ Sommigen: leidt tot ongewenste gevolgen
Bvb. Freud => therapie is plaats om ongewenste emoties te uiten
- ⇒ Andere theoretici zien dat positiever
Bvb. Kinderen moeten leren om hun agressieve & impulsieve uitbarstingen onder controle te krijgen
- MAAR: Tot op heden slechts weinig methodologisch correcte studies!
- Studie van Gross
 - Taak: videofilm bekijken met opgewekte & droeve scène
 - Manipulatie: suppressie vs. geen suppressie
 - Metingen: fysiologische reacties & gelaatsuitdrukkingen
- inhibitie leidt tot ...
 - meer fysiologische reactie voor & tijdens film ~ stress reactie
 - Minder openlijke gelaatsuitdrukking
 - Zelfde mate van ervaren positief & negatief affect
- Studie van Gross & John
 - Individuele verschillen in habituele suppressie
 - Suppressie ~
 - Ervaren meer negatieve emoties
 - Lager psychologisch welbevinden, self-esteem, sociaal functioneren
- Studie van Nezlek & Kuppens
 - Suppressie tijdens dagdagelijks leven
 - Suppressie van emotionele expressie hangt samen met
 - Minder positieve emoties
 - Heeft geen of weinig effect op negatieve emoties zoals kwaadheid of angst
 - Effect op droefheid
- Chronische inhibitie leidt tot een hogere activatie ZS, een hogere belasting
- Chronische suppressie kan aanleiding geven tot chronische arousal van sympathische ZS
 - Impact op gezondheid en verdere leven
 - Bv. Berusting bij kanker (negatieve emoties laten voor wat ze zijn), of strijd tegen kanker (negatieve emoties uitdrukken en zich verzetten)
- Bijkomend effect: expressie van emoties hebben de functie de omgeving op de hoogte te brengen van wat er in je omgaat, hoe je je voelt
- Onderzoek: geeft aan dat uiten van emoties positieve gevolgen kan hebben op onze psychologische en lichamelijke gezondheid
 - Hoewel: discussie

Disclosure

= delen van ervaringen

- (Pennebaker): het niet delen of uiten van traumatische, negatieve gebeurtenissen kan negatieve gevolgen hebben
- Geheimen zijn ongezond!

- Onderzoek: schrijven, praten over negatieve gebeurtenissen
- Praten leidt tot opluchting
 - Illustratie 1: Experiment: bevragen van mensen die hun partner hadden verloren in auto-ongeluk
 - Meer praten > gezonder
 - Illustratie 2: schrijven over een stresserende gebeurtenis vs. triviale gebeurtenis
 - meer ongemak & hogere bloeddruk bij schrijven
 - minder ziekte gedurende zes volgende maanden
 - Illustratie 3: Begin academiejaar: schrijven over stresserende gebeurtenissen => minder bezoeken aan dokter in maanden die volgen
- Verklarende mechanismen:
 1. Binnenhouden = inspanning, stress
 - opluchting – stressreductie van praten
 2. herinterpretatie: beter begrijpen, andere betekenis => in ander perspectief geplaatst
- MAAR: tegenstrijdige bevindingen (Rimé)
- Social sharing (sociaal delen van emoties)
 - gebeurt zeer frequent
 - Secondary social sharing
 - Mensen hebben de indruk dat oplucht
 - Maar leidt doorgaans NIET tot emotional recovery
 - Bvb. Kwaadheid
- Dus misschien is vorm van disclosure van belang, en ook reactie van anderen

Type A gedrag en cardiovasculaire aandoeningen

- Hartaandoeningen (HVZ) functie van
- roken, obesity, bloeddruk, passieve levensstijl enz.
- psychologische kenmerken => TYPE A persoonlijkheid.
 - Type A: drie componenten = syndroom
- 1) Gemotiveerd en competitief ~ prestatiebehoefte (zie hoofdstuk 11)
- 2) Druk in de weer (Time is money) = “tijdsurgentie”
- 3) Vijandig en agressief bij het oplopen van frustraties = hostiliteit
 - Type A vs. B = dimensioneel & geen alles-of-niets zaak (categoriaal)
 - In vroegere studies: Type A gedrag is onafhankelijke voorspeller (bovenop roken & of ander gedrag) cardiovasculaire aandoening
 - Gestructureerd interview
 - spreektempo
 - fidgeting
 - onderbreken
 - voor beurt spreken
 - zin afmaken
 - Later onderzoek met zelfrapportage vond dit niet meer

Vijandigheid en type A gedrag

- Één component; namelijk hostiliteit
- Als deze niet (voldoende) wordt bevraagd (zoals in zelfrapportage vragenlijsten)

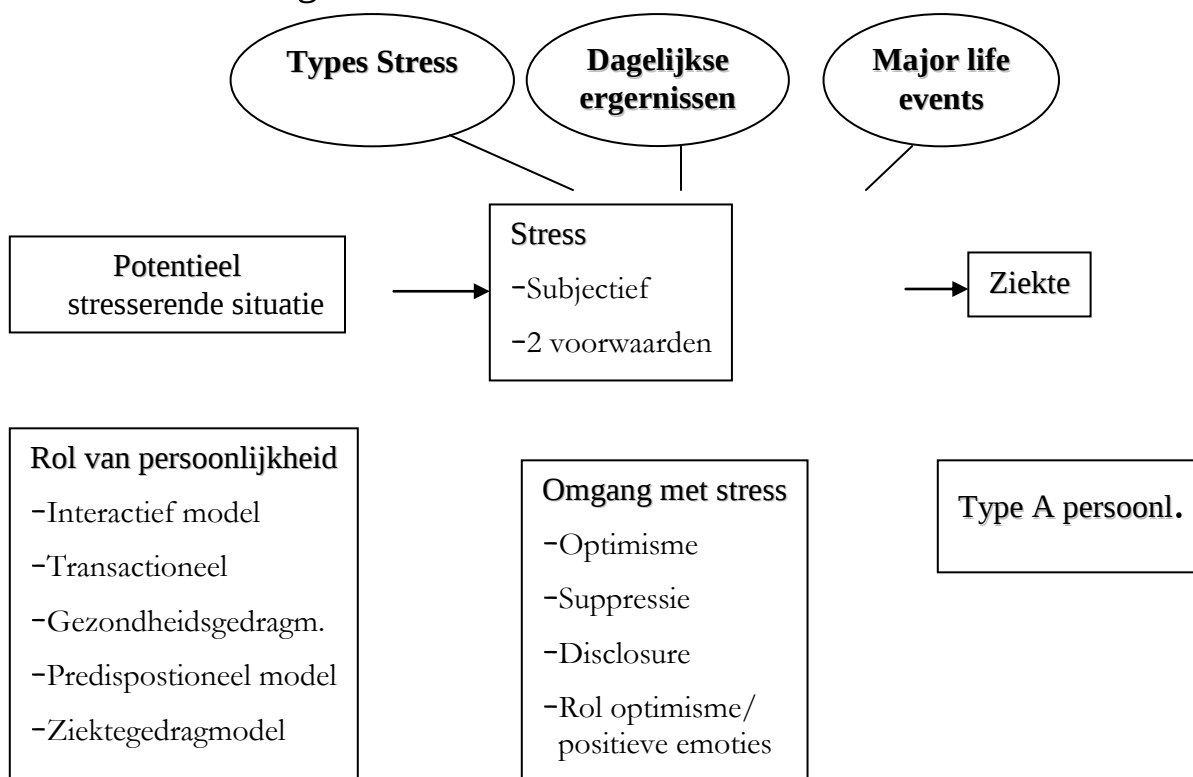
verdwijnt de link type A en cardiovasculaire aandoening

- Vijandigheid (hostility)??
- Niet per se agressief naar anderen toe
- Niet per se assertief
- Zeer onaangename reactie op ontgoochelingen, (zelfs kleine) frustraties
- Bv. voetbalsupporter, file

Effect op HVZ: mogelijke mechanismen

- Hostiliteit ~ chronische systemische inflammaties (zoals geobserveerd aan de hand van aantal witte bloedcellen)
 - is op zich gerelateerd aan risico op HVZ
- Bloeddruk en hartslag hoger, release stress hormonen
 - beschadiging van bloedvaten, groeven, oneffenheden
 - ophoping van cholesterol en vetten
 - arterioscleroses

Samenvatting

- Link tussen PH en gezondheid
- Verschillende modellen
- Praktische nut van bestuderen en begrijpen van individuele verschillen